

Økonomi og levekår for ulike grupper, 2005

Rapporter

I denne serien publiseres statistiske analyser, metode- og modellbeskrivelser fra de enkelte forsknings- og statistikkområder. Også resultater av ulike enkeltundersøkelser publiseres her, oftest med utfyllende kommentarer og analyser.

Reports

This series contains statistical analyses and method and model descriptions from the different research and statistics areas. Results of various single surveys are also published here, usually with supplementary comments and analyses.

© Statistisk sentralbyrå, februar 2006
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen,
vennligst oppgi Statistisk sentralbyrå som kilde.

ISBN 82-537-6922-9 Trykt versjon
ISBN 82-537-6923-7 Elektronisk versjon
ISSN 0806-2056

Emnegruppe

05.01

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Statistisk sentralbyrå/248

Standardtegn i tabeller	Symbols in tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpig tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Desimalskilletegn	Decimal punctuation mark	,(,)

Forord

Økonomi og levekår for ulike grupper, 2005

Rapporter 2006/3 • Statistisk sentralbyrå 2006

Sosial- og helsedepartementet innledet i 2001 et samarbeid med Statistisk sentralbyrå med det formål å presentere statistikk og analyse over økonomi og levekår for en rekke ulike grupper. Resultatene fra dette prosjektet har frem til nå blitt presentert i tre rapporter: *Økonomi og levekår for ulike grupper trygdemottakere 2001*, *Økonomi og levekår for ulike grupper 2003* og *Økonomi og levekår for ulike grupper 2004*. Nå foreligger det en ny oppdatert rapport i henhold til avtalen for 2005 mellom Statistisk sentralbyrå og Arbeids- og sosialdepartementet og Sosial- og helsedirektoratet. Denne rapporten er bygget over samme mal som de foregående rapportene. De samme gruppene er omfattet av den sosiale rapporteringen, og det er lagt vekt på å belyse forekomsten av vedvarende lavinntekt og andre indikatorer på økonomisk utsatthet.

Indikatorene som presenteres i denne rapporten, oppdateres årlig, og inngår i et fast opplegg for sosial rapportering for ulike grupper.

Publikasjonen er et samarbeidsprosjekt mellom Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk og Seksjon for levekårsstatistikk. Arbeidet med publikasjonen har vært ledet av Mads Ivar Kirkeberg, Arne Andersen og Jon Epland. De ulike forfatterne står nevnt foran sine respektive kapitler.

Marit Berger Gundersen har stått for tekstbehandling av rapporten.

Prosjektstøtte: Arbeidet er finansiert av Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sosial- og helsedirektoratet.

Innhold

1. Innledning	10
2. Datagrunnlag og definisjoner	11
2.1. Datagrunnlag.....	11
2.2. Inntektsbegrep.....	11
2.3. Ekvivalensskala.....	12
2.4. Definisjon av lavinntektsgrense	12
2.5. Indikatorer og grupper.....	13
2.6. Indikatorer på boforhold.....	15
2.7. Indikatorer på økonomisk situasjon.....	15
2.8. Indikatorer på helse	15
3. Lavinntekt og inntektsfordeling	16
3.1. Sammensetning av lavinntektsgruppen.....	19
3.2. Utviklingen i lavinntekt for noen økonomisk utsatte grupper	19
3.3. Inntektsfordeling.....	21
4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier	23
5. Sosiale indikatorer for aleneboende under 35 år	35
6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger.....	42
7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere	48
8. Sosiale indikatorer for personer 50-66 år	56
9. Sosiale indikatorer for trygdemottakere.....	62
10. Vedvarende lavinntekt.....	81
10.1. Nærmere om datagrunnlaget	81
10.2. Definisjon av vedvarende lavinntekt	82
10.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt.....	82
10.4. Sammensetning av lavinntektsgruppen	84
10.5. Yrkestilknytning og utdanning	84
10.6. Økonomiske kjennemerker ved lavinntektsgruppen	85
10.7. Boforhold og økonomiske vansker	87
10.8. Lavinntekt innen ulike grupper.....	92
10.9. Inntektssammensetning	94
11. Internasjonal sammenligning av lavinntekt	96
Referanser.....	99
Tidligere utgitt på emneområdet	102
De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter	103

Figurregister

3. Lavinntekt og inntektsfordeling	
3.1. Utviklingen i årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. 1986-2003. Prosent.....	17
3.2. Utviklingen i årlig lavinntekt. Lavinntekt basert på inntektsgrenser for 1994. Prosent	17
3.3. Utviklingen i lavinntektsgapet. 1994-2003. Prosent.....	18
3.4. Utviklingen i inntektsulikhet (Gini-koeffisienter). Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1990 - 2003.....	21
3.5. Utviklingen i inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). Indeks i faste 2003-kroner. 1990=100	22
6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger	
6.1. Innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn. 1993-2004.....	42
9. Sosiale indikatorer for trygdemottakere	
9.1. Antall personer etter pensjonsstatus. 1993-2004	62
11. Internasjonal sammenligning av lavinntekt	
11.1. Andel personer med vedvarende lavinntekt i ulike land i Europa. Andel personer med disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av nasjonal medianinntekt i det aktuelle året, og i minst to av tre foregående år. EU-skala. 2001	98

Tabellregister

2. Datagrunnlag og definisjoner	
2.1. Ekvivalensskalaer og husholdningsstørrelse	12
2.2. Lavinntektsgrenser i kroner (årsinntekt) basert på ulike avstander til medianinntekt. Inntekt etter skatt. Ulike husholdningstyper. 2003	13
3. Lavinntekt og inntektsfordeling	
3.1. Lavinntektsindikatorer innen ulike husholdningstyper, 2003	19
3.2. Andel personer i husholdninger med årlig inntekt etter skatt per forbruksenhet under ulike avstander til medianinntekten. To ulike lavinnteksdefinisjoner. Ulike grupper. 1996, 1999, 2001, og 2003. Prosent	20
3.3. Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet, for personer (EU-skala). Andel av totalinntekten. 1990 - 2003. Prosent	22
4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier	
4.1. Barn og barnefamilier og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2003 Prosent	24
4.2. Barn og barnefamilier og indikatorer for utdanning. 1996-2003. Prosent	24
4.3. Barn og barnefamilier og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2003. Prosent	25
4.4. Barn og barnefamilier og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2003. Prosent	26
4.5. Barn og barnefamilier og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2003. Prosent.....	26
4.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Barn og barnefamilier. 2003. Prosent	27
4.7. Inntektsregnskap for barn og barnefamilier. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2003. Kroner og prosent.....	28
4.8. Barn og barnefamilier og fordeling av ekvivalentinntekt. 1996-2003	29
4.9. Boligtype og boligstandard for enslige forsørgere. 1991, 1995, 1997, 2003 og 2004.....	30
4.10. Boligtype og boligstandard for ulike grupper barnefamilier. 2001, 2003 og 2004.....	30
4.11. Boligøkonomi for enslige forsørgere. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2004.....	32
4.12. Boligøkonomi for ulike grupper barnefamilier. 2001, 2003 og 2004.....	32
4.13. Indikatorer på betalingsvansker for personer 16 år og over i barnefamilier. 2003 og 2004. Prosent	34
4.14. Indikatorer på materiell situasjon for personer 16 år og over i barnefamilier. 2003 og 2004. Prosent	34
5. Sosiale indikatorer for aleneboende under 35 år	
5.1. Aleneboende under 35 år og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2003. Prosent.....	35
5.2. Aleneboende under 35 år og indikatorer for utdanning. 1996-2003. Prosent	36
5.3. Aleneboende under 35 år og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2003. Prosent	36
5.4. Aleneboende under 35 år og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2003. Prosent	36
5.5. Aleneboende under 35 år og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2003. Prosent.....	36
5.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Aleneboende under 35 år. 2003. Prosent.....	37
5.7. Inntektsregnskap for aleneboende under 35 år. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2003. Kroner og prosent.....	38
5.8. Aleneboende under 35 år og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2003	38
5.9. Boligtype og boligstandard for aleneboende under 35 år. 1991, 1995, 2001, 2003 og 2004	39
5.10. Boligøkonomi for aleneboende under 35 år. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2004	40
5.11. Indikatorer på betalingsvansker for aleneboende under 35 år. 2003 og 2004. Prosent	41
5.12. Indikatorer på materiell situasjon for aleneboende under 35 år. 2003 og 2004. Prosent	41
6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger	
6.1. Innvandrere og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2003. Prosent	43
6.2. Innvandrere og indikatorer for utdanning. 1996-2003. Prosent	43
6.3. Innvandrere og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2003. Prosent.....	44
6.4. Innvandrere og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2003. Prosent.....	44
6.5. Innvandrere og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2003. Prosent.....	45
6.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Innvandrere. 2003. Prosent	45
6.7. Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er innvandrer. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2003. Kroner og prosent	46
6.8. Innvandrere og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2003.....	47
7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere	
7.1. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2003. Prosent	48
7.2. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for utdanning. 1996-2003. Prosent	49

7.3.	Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2003. Prosent.....	49
7.4.	Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2003. Prosent.....	49
7.5.	Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2003. Prosent.....	50
7.6.	Ulike indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Sosialhjelpsmottakere. 2003. Prosent.....	51
7.7.	Inntektsregnskap for sosialhjelpsmottakere. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2003. Kroner og prosent.....	51
7.8.	Inntektsregnskap for sosialhjelpsmottakere. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2003. Kroner og prosent.....	52
7.9.	Sosialhjelpsmottakere og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2003.....	53
7.10.	Boligtype og boligstandard for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003 og 2004. Prosent.....	53
7.11.	Boligøkonomi for husholdninger. Husholdninger med sosialhjelpsmottakere. 2003 og 2004. Prosent.....	54
7.12.	Indikatorer på betalingsvansker for sosialhjelpsmottakere. 2003 og 2004. Prosent.....	55
7.13.	Indikatorer på materiell situasjon for sosialhjelpsmottakere. 2003 og 2004. Prosent.....	55

8. Sosiale indikatorer for personer 50-66 år

8.1.	Seniorbefolkningen og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2003. Prosent.....	56
8.2.	Seniorbefolkningen og indikatorer for utdanning. 1996-2003. Prosent.....	57
8.3.	Seniorbefolkningen og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2003. Prosent.....	57
8.4.	Seniorbefolkningen og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2003. Prosent.....	57
8.5.	Seniorbefolkningen og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2003. Prosent.....	58
8.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Seniorbefolkningen. 2003. Prosent.....	58
8.7.	Inntektsregnskap for husholdninger der hovedinntektstaker er i seniorbefolkningen. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2003.....	59
8.8.	Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er i alderen 50-66 år. Fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2003.....	60
8.9.	Boligtype og boligstandard for seniorbefolkningen. 2001, 2003 og 2004.....	60
8.10.	Boligøkonomi for seniorbefolkningen. 2001, 2003 og 2004.....	60
8.11.	Indikatorer på betalingsvansker for seniorbefolkningen. 2003 og 2004. Prosent.....	61
8.12.	Indikatorer på materiell situasjon for seniorbefolkningen. 2003 og 2004. Prosent.....	61

9. Sosiale indikatorer for trygdemottakere

9.1.	Trygdemottakere og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2003. Prosent.....	64
9.2.	Trygdemottakere og indikatorer for utdanning. 1996-2003. Prosent.....	65
9.3.	Trygdemottakere og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2003. Prosent.....	66
9.4.	Trygdemottakere og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2003. Prosent.....	66
9.5.	Trygdemottakere og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2003. Prosent.....	67
9.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Trygdemottakere. 2003. Prosent.....	68
9.7.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Trygdemottakere. 2003. Prosent.....	68
9.8.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Trygdemottakere. 2003. Prosent.....	69
9.9.	Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er trygdemottaker. Ulike grupper. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2003. Prosent og kroner.....	70
9.10.	Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er trygdemottaker. Ulike grupper. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2003. Prosent og kroner.....	71
9.11.	Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidsledig. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2003. Prosent og kroner.....	71
9.12.	Trygdemottakere og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2003.....	72
9.13.	Boligtype og -standard for alderspensjonister. 2003 og 2004.....	74
9.14.	Boligtype og -standard for uførepensjonister. 2003 og 2004.....	74
9.15.	Boligtype og -standard for minstepensjonister. 2003 og 2004.....	75
9.16.	Boligøkonomi for alderspensjonister. 2003 og 2004.....	76
9.17.	Boligøkonomi for uførepensjonister. 2003 og 2004.....	76
9.18.	Boligøkonomi for minstepensjonister. 2003 og 2004.....	77
9.19.	Indikatorer på betalingsvansker for pensjonister. 2003 og 2004. Prosent.....	78
9.20.	Indikatorer på materiell situasjon for pensjonister. 2003. Prosent.....	78
9.21.	Helsetilstand og funksjonsevne for trygdede. 2004. Prosent.....	80

10. Vedvarende lavinntekt

10.1.	Årlig median ekvivalentinntekt og gjennomsnittlig median ekvivalentinntekt for ulike treårsperioder 1996-2003. Løpende og faste priser. To ulike ekvivalensskalaer.....	82
10.2.	Utviklingen i vedvarende lavinntekt. 1996-2003. Andel personer med ekvivalentinntekt under henholdsvis 50 prosent og 60 prosent av mediangjennomsnittet i perioden. To ulike ekvivalensskalaer.....	82

10.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt. Andel personer med ekvivalentinntekt (EU-skala) under den årlige lavinntektsgrensen og som var under lavinntektsgrensen i minst 2 av de 3 foregående årene	83
10.4. Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt. Gjennomsnittlige andeler (prosent) for årene 2001-2003. To ulike lavinntektsdefinisjoner	84
10.5. Personer 25-65 år etter tallet på yrkestilknyttede i husholdningen. Andel med vedvarende lavinntekt.....	85
10.6. Personer 16 år og over etter utdanningsnivå. Andel med vedvarende lavinntekt	85
10.7. Personer i hushold med ulike inntektsindikatorer. Andel med vedvarende lavinntekt	86
10.8. Boligtype og boligstandard for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003 og 2002-2004	88
10.9. Boligøkonomi for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003 og 2002-2004	88
10.10. Indikatorer på betalingsvansker for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003 og 2002-2004. Prosent	90
10.11. Indikatorer på materiell situasjon for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003 og 2002-2004. Prosent	91
10.12. Helseforhold for personer med vedvarende lavinntekt. 2002-2004. Prosent	92
10.13. Personer i ulike husholdninger. Andel med vedvarende lavinntekt	93
10.14. Inntektssammensetning (treårsinntekter per forbruksenhet) for personer med vedvarende lavinntekt. To ulike lavinntektsdefinisjoner	95
10.15. Inntektssammensetning (inntekt per forbruksenhet) for personer i ulike inntektsklasser. Treårsinntekter for perioden 2001-2003. Prosent	95

11. Internasjonal sammenligning av lavinntekt

11.1. Andelen personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa. Andelen personer med en disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten. EU-skala. 1999, 2001 og 2003.....	97
11.2. Andel av befolkningen som lever i husholdninger med en inntekt lavere enn henholdsvis 50 og 60 prosent av disponibel ekvivalentinntekt (EU-skala). 2002	98

Vedlegg

A1. Overlapp mellom ulike grupper. 2003. Prosent	101
A2. Standardavvik for prosenttall	101

1. Innledning

Formålet med denne publikasjonen er å belyse økonomi og levekår for ulike grupper i samfunnet, samt å vise hvordan utviklingen har vært innenfor disse områdene siden midten av 1990-årene. Til dette formålet er det utviklet flere indikatorer som blant annet viser tilknytning til arbeidslivet, utdanning, økonomisk utsatthet, helse- og boligforhold samt oppfatning av egen økonomi. I rapporten er det også lagt vekt på å vise forekomsten av vedvarende lavinntekt og andre indikatorer på økonomisk utsatthet ved ulike metodiske tilnærminger. Det er benyttet data fra en rekke ulike kilder, fra heldekkende statistiske registre og databaser til mindre utvalgsundersøkelser.

Denne sosiale rapporteringen kan også ses i et større perspektiv. Det pågår innen EU et omfattende arbeid med å utvikle en rekke strukturelle indikatorer, blant annet innen det sosiale området. Disse indikatorene benyttes i den periodiske rapporteringen over utvikling i fattigdom og sosial eksklusjon, og til å studere effekten av tiltak for å bekjempe fattigdom innen EU. Statistisk sentralbyrå leverer nå norske data til EU som gjør det mulig å foreta internasjonale sammenligninger innen dette området, og et eget kapittel er tilegnet dette.

Rapporten har følgende disposisjon : I kapittel 2 gjøres det nærmere rede for datagrunnlaget som benyttes, hvilke grupper av befolkningen som omfattes av rapporteringen, samt hvilke metodiske innfallsvinkler som har blitt valgt for å belyse utviklingen i økonomiske levekår.

Kapittel 3 beskriver utviklingen i årlig lavinntekt for hele befolkningen i et lengre perspektiv. I tillegg til å vise hvor mange personer som til enhver tid har årlig lavinntekt, presenteres også "lavinntektsgapet", det vil si et mål som viser hvor "fattig" de "fattige" er.

I kapitlene 4-9 følger en analyse over en rekke mer eller mindre økonomisk utsatte grupper i befolkningen. Blant disse finnes en rekke trygdemottakere (alders- og uførepensjonister, minstepensjonister, langtidssyke og langtidsledige), innvandrere, barnefamilier og unge aleneboende. For hver enkelt gruppe presenteres ulike indikatorer som kan ha betydning for levekårene. Dette gjelder for eksempel tilknytning til arbeidsmarkedet, boligstandard, helseforhold, forekomsten av økonomiske problemer, bruk av supplerende ytelser fra det offentlige og forekomsten av årlig lavinntekt. For å fange opp eventuelle utviklingstrekk de siste årene, presenteres tall for perioden 1996-2003.

Det å tilhøre en lavinntektshusholdning er først og fremst et problem dersom dette er en tilstand med en viss varighet. I kapittel 10 studeres derfor forekomsten av vedvarende lavinntekt, det vil si personer som tilhører husholdninger som har hatt lavinntekt i en treårsperiode. Det sees også nærmere på om noen av de gruppene som er omtalt tidligere, har større sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt enn andre. Dette gjelder for eksempel ulike barnefamilier, pensjonister og innvandrere.

I kapittel 11 presenteres tall som viser omfang og variasjon i andelen med lavinntekt i Europa, med utgangspunkt i data fra Eurostat. En nordisk sammenligning av årlig lavinntekt blant ulike husholdningstyper gis også i dette kapitlet.

2. Datagrunnlag og definisjoner

Jon Epland, Arne Andersen og Mads Ivar Kirkeberg

2.1. Datagrunnlag

Det er to datakilder som er benyttet i framstillingen av økonomi og levekår for ulike grupper: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger og Levekårsundersøkelsen.

Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Inntekts- og formuesundersøkelsen er en stor utvalgsundersøkelse som gir detaljerte opplysninger om befolkningens inntekter. I 2003 omfatter denne undersøkelsen om lag 40 000 personer fordelt på 17 000 husholdninger. Til alle personer som inngår i denne undersøkelsen har det blitt koplet på en rekke kjennemerker som gjør det mulig å identifisere diverse utsatte grupper i befolkningen, for eksempel langtidsledige, langtidssyke, innvandrere og flyktninger. Deler av utvalget til inntektsundersøkelsen består av et panel av personer som har blitt fulgt over flere år. Dette gjør det mulig å studere forekomsten av vedvarende lavinntekt i befolkningen. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 10. Inntektsopplysningene i Inntekts- og formuesundersøkelsen kommer fra ulike offentlige registre (for eksempel fra skatte- og trygdeetaten), mens opplysninger om hvem som inngår i husholdningen er kartlagt ved hjelp av et intervju.

Levekårsundersøkelsen

Det finnes imidlertid viktige levekårsområder som ikke kan belyses ved hjelp av data fra inntektsundersøkelsen, men som krever egne intervjuundersøkelser. Dette gjelder for eksempel opplysninger om egen helse, boligsituasjon eller oppfatninger om personlig økonomi. Dette er data som samles inn i Levekårsundersøkelsen. Levekårsundersøkelsene er landsrepresentative utvalgsundersøkelser. Levekårsundersøkelsen består både av en panelundersøkelse og en tverrsnittsundersøkelse, begge gjennomføres hvert år. Tverrsnittsundersøkelsene danner grunnlag for de fleste av opplysningene for årene før 2003 om ulike gruppers helse og boforhold. Tverrsnittsundersøkelser om boforhold er gjennomført i 1997, 2001 og 2004, og er basert på utvalg av 5000 personer 16 år og over. Tilsvarende undersøkelser om helse er gjennomført i 1998 og 2002 basert på et utvalg av 10 000 personer 16 år og over.

For enkelte grupper er det gitt resultater for 1991 og 1995. Disse er basert på de tradisjonelle levekårsundersøkelsene, der det hvert fjerde år ble stilt spørsmål både om boforhold, helse m.v.

Panelundersøkelsene er grunnlaget for opplysningene om personer med vedvarende lavinntekt. De er også grunnlaget for opplysningene om boforhold og oppfatninger av husholdningens økonomi for årene 2003 og 2004. I panelundersøkelsene har en fra 1997 hvert år intervjuet et utvalg av 5000 personer i alderen 16-79 år i 1997 (supplert med 16-åringene og nyinnvandrede hvert år). Fra 2003 er panelundersøkelsens innhold endret, og er samordnet med EUs undersøkelse om inntekt og levekår (EU-SILC). Utvalget er utvidet til 8500 personer 16 år og over. Undersøkelsen i 2003 er grunnlaget for de nyeste opplysningene om boforhold.

Det er i stor grad overlapp mellom levekårsundersøkelsene og inntektsundersøkelsene. Alle personer som er med i levekårsundersøkelsen inngår også i inntektsundersøkelsen (men ikke omvendt). Dette gjelder også for levekårsundersøkelsens panelundersøkelse. Dette gjør det mulig å også benytte levekårsundersøkelsen til å presentere ulike levekårsindikatorer for grupper med vedvarende lavinntekt.

2.2. Inntektsbegrep

Inntektsbegrepet som benyttes som mål på de økonomiske ressursene er inntekt etter skatt. Dette begrepet omfatter summen av alle yrkesinntekter (lønn- og næringsinntekter), kapitalinntekter (det vil si renteinntekter og avkastning på diverse verdipapirer) pluss diverse overføringer (for eksempel pensjoner, barnetrygd, bostøtte, stipend og sosialhjelp). Til fratrukk kommer utlignet skatt og negative overføringer (det vil si pensjonspremier i arbeidsforhold og betalt barnebidrag). For en detaljert gjennomgang av alle inntektskomponenter som inngår i inntektsbegrepet viser vi til NOS Inntekts- og formuesstatistikk, 2002 (Statistisk sentralbyrå 2004).

Selv om inntektsbegrepet omfatter de fleste kontante inntekter som husholdningene mottar, vil det også være andre faktorer som i stor grad påvirker den

økonomiske velferden til barn og voksne, og som ikke blir omfattet av dette inntektsbegrepet. Dette gjelder for eksempel verdien av alle offentlige tjenester som er rettet inn mot barn og eldre (f.eks. gratis lege, tannlege og helsetjeneste for barn, offentlig støtte til barnehager, hjemmehjelp og hjemmesykepleie for eldre). Det har blitt vist at den økonomiske verdien av slike tjenester er betydelig for husholdningene (Nørgaard 2001). Ubetalte omsorgstjenester fra slektninger, naboer og venner og uformelle overføringer av ulike slag vil også påvirke velferdsnivået til barn og voksne.

Det er bare de registrerte kontante inntektene som inngår i inntektsbegrepet. Inntekter som unndras beskatning vil for eksempel ikke være med. Et spørsmål som kan diskuteres er om en i inntektsbegrepet burde ta hensyn til eventuelle renteutgifter som husholdningene har. I det inntektsbegrepet som benyttes her, er det ikke gjort fratregg for betalte renter. Dette har blitt gjort på bakgrunn av at de fleste husholdninger låner for å investere i egen bolig. Men i inntektsstatistikken finnes det ikke gode nok opplysninger om den økonomiske fordelingen en har av å bo i egen bolig, og det er derfor ikke mulig å beregne en realistisk boliginntekt. Derimot foreligger det fullstendige opplysninger om husholdningenes renteutgifter, som i sin helhet kan trekkes fra på selvangivelsen. Denne mangelen på symmetri mellom inntekts- og utgiftssiden har ført til at vi verken tar med inntekt av egen bolig i inntektsbegrepet, eller gjør fratregg for renteutgifter.

2.3. Ekvivalensskala

For å kunne sammenligne den økonomiske velferden til husholdninger av ulik type og størrelse er det vanlig å "justere" inntekten ved hjelp av såkalte ekvivalensskalaer eller forbruksvekter. En ekvivalensskala gir uttrykk for hvor stor inntekt en husholdning på for eksempel fire personer må ha, for å ha samme levestandard eller økonomisk velferd som en enslig person. Det må imidlertid bemerkes at når en benytter slike ekvivalensskalaer, forutsetter en at all husholdningsinntekt blir likt fordelt på alle husholdningsmedlemmer. Men det er ikke sikkert at dette er en fullt ut korrekt antakelse. For eksempel har en stor andel enslige forsørgere oppgitt at de fikk bedre personlig økonomi etter at de ble enslige forsørgere enn det de hadde som gift, på tross av at husholdningsinntektene ble betydelig redusert. Årsaken til dette var at en som enslig forsørger fikk bedre kontroll over husholdningsøkonomien (Jarvis & Jenkins 1997). Andre undersøkelser har vist at det innen ektepar var en positiv korrelasjon mellom størrelsen på kvinnens bidrag til fellesøkonomien og hennes tilfredshet med den personlige økonomien, mens mennene på sin side oppgav stadig mindre grad av tilfredshet jo viktigere ektefellens bidrag var til fellesøkonomien. Dette kan tolkes som at den som skaffer inntektene til husholdningen, også kan påvirke fordelingen av inntektene innen husholdningen (Bonke og Browning 2003).

Tabell 2.1. Ekvivalensskalaer og husholdningsstørrelse¹

Husholdningsstørrelse	Ekvivalensskala	
	OECD-skala	EU-skala
1	1,0	1,0
2	1,7	1,5
3	2,2	1,8
4	2,7	2,1
5	3,2	2,4

¹ Tabellen regner husholdningsmedlem nummer tre og høyere for å være barn.

I det datagrunnlaget som er benyttet her har vi imidlertid ingen opplysninger om den interne fordelingen av inntektene innen husholdningen.

Det finnes i dag en rekke ulike ekvivalensskalaer i bruk, og det er ingen enighet om hvilken skala som er den beste. Vi har i denne rapporten valgt å benytte to ulike skalaer som i dag blir hyppig benyttet i internasjonale studier: Den første er OECD-skalaen som legger relativ beskjeden vekt på husholdningenes stordriftsfordeler. Ifølge denne skalaen skal første voksne få vekt lik 1, neste voksne husholdsmedlem vekt lik 0,7 og hvert barn vekt lik 0,5.

Den andre skalaen er en "modifisering" av OECD-skalaen, ved at det legges større vekt på at store husholdninger vil ha stordriftsfordeler når flere personer deler på utgiftene. Det er denne skalaen som nå benyttes av EU (Eurostat 1998). Ifølge denne "EU-skalaen" skal første voksne ha vekt lik 1, neste voksne vekt lik 0,5, mens hvert barn får vekt lik 0,3.

Tabell 2.1 summerer opp de to ulike skalaene med hensyn til den vekt de gir husholdninger av ulik størrelse. Vi ser for eksempel at en husholdning bestående av fire medlemmer (to voksne og to barn) vil måtte ha en inntekt som er 2,7 ganger større enn en enslig for å ha samme velferdsnivå ved bruk av OECD-skalaen. Ved bruk av EU-skalaen er det tilstrekkelig for husholdningen på fire å bare ha 2,1 ganger så høy inntekt som en enslig for å ha samme velferdsnivå.

2.4. Definisjon av lavinntektsgrense

Grovt sett finnes det to ulike metoder å konstruere en lavinntektsgrense på. En kan enten ta utgangspunkt i en absolutt tilnærming eller en relativ tilnærming.

I en absolutt tilnærming tar en utgangspunkt i det pengebeløpet som kreves for å skaffe seg et utvalg av basisvarer, for eksempel matvarer som en anser som ernæringsmessig nødvendig. I tillegg blir det gjort tillegg for nødvendige utgifter til husleie, klær mv. Det mest kjente eksemplet på en absolutt definisjon av lavinntekt er den amerikanske fattigdomsgrensen. Den ble utviklet tidlig på 1960-tallet og tok utgangspunkt i det gjennomsnittlige inntektsnivået til en husholdning med to barn som brukte 30 prosent eller mer av det totale forbruket på matvarer (Dalaker 1999). En slik lavinntektsgrense skal i utgangspunktet være absolutt, dvs. at dette beløpet bare skal justeres hvert år for

Tabell 2.2. Lavinntektsgrenser i kroner (årsinntekt) basert på ulike avstander til medianinntekt. Inntekt etter skatt. Ulike husholdningstyper. 2003

	OECD-skalaen			EU-skalaen		
	50 prosent	60 prosent	(Skala)	50 prosent	60 prosent	(Skala)
Enslig	89 000	107 000	1	107 000	128 000	1
Enslig forsørger						
med 1 barn	134 000	160 000	1,5	139 000	167 000	1,3
med 2 barn	178 000	214 000	2,0	171 000	205 000	1,6
med 3 barn	223 000	267 000	2,5	203 000	243 000	1,9
To voksne	151 000	182 000	1,7	160 000	192 000	1,5
To voksne						
med 1 barn	196 000	235 000	2,2	192 000	231 000	1,8
med 2 barn	240 000	288 000	2,7	224 000	269 000	2,1
med 3 barn	285 000	342 000	3,2	256 000	307 000	2,4
med 4 barn	329 000	395 000	3,7	288 000	346 000	2,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

prisstigning. Imidlertid vil det også her foreligge et subjektivt element. Varer som tidligere ble betraktet som luksus kan i dag bli regnet som nødvendighetsartikler. Telefon og TV kan være eksempler på slike varer. Den amerikanske fattigdomsgrensen har blant annet blitt kritisert for at den ikke tar hensyn til at forbruksmønsteret har endret seg over tid, og for at den i stor grad gjenspeiler forbruksmønsteret slik det var i 1950-tallets USA (Citro & Michael 1995).

I en relativ tilnærming unngår en å måtte foreta subjektive valg vedrørende hvilke nødvendighetsartikler som skal inngå i beregningen av lavinntektsgrensen. Ved en relativ tilnærming er det vanlig å benytte det generelle inntektsnivået i landet som referanse. En ofte benyttet metode er å definere alle personer med en inntekt mindre enn 50 prosent av gjennomsnittet eller medianen for alle personer, som tilhørende en lavinntektsgruppe. Dette er en metode som ofte benyttes i internasjonale studier, for eksempel av OECD (Oxley mfl. 2000), Eurostat (1998) og analyser som benytter Luxembourg Income Study (LIS), for eksempel Atkinson, Rainwater & Smeeding (1995). I motsetning til en absolutt tilnærming vil en relativ tilnærming føre til at dersom det generelle inntektsnivået i befolkningen øker, må også husholdningsinntektene til personene nederst i fordelingen øke tilsvarende for at det ikke skal bli flere med lav inntekt.

Men også en relativ tilnærming reiser flere begrepsmessige problemer. En innvending som ofte nevnes, er at dette er et mål for inntektsulikhet heller enn for lavinntekt eller fattigdom, og at valg av relativ avstand til det generelle inntektsnivået (f.eks. 50 prosent) er høyst vilkårlig (Pedersen og Smith 1998; Bradshaw 2000).

I denne rapporten vil det hovedsakelig bli benytte en relativ tilnærming til definisjonen av lavinntekt. Ettersom datagrunnlaget er inntekt, og ikke forbruk, har vi ingen muligheter til å konstruere lavinntektsgrenser basert på budsjetandeler. Vi har videre valgt å benytte medianen, heller enn gjennomsnittet, som mål på det

generelle inntektsnivået. Selv om gjennomsnittet gjerne er lettere å forholde seg til for folk flest, er medianen et mer robust mål ettersom den i mindre grad blir påvirket av få observasjoner med svært høye eller lave inntekter.

Vi har videre valgt å benytte to ulike definisjoner på lavinntekt som ofte benyttes i internasjonale studier. Den ene tar utgangspunkt i beløpet som utgjør 50 prosent av medianinntekten for alle personer, etter at husholdningsinntektene er regnet om til forbruksenheter ved hjelp av OECD-skalaen. Alle personer med en inntekt per forbruksenhet lavere enn dette, regnes da som tilhørende lavinntektsgruppen. Den andre definisjonen tar utgangspunkt i den definisjonen som i dag benyttes av EU, det vil si at lavinntektsgrensen settes lik 60 prosent av medianinntekten for alle personer, etter å ha korrigert for ulikheter i husholdningstørrelse ved hjelp av EU-skalaen.

I tabell 2.2 presenteres ulike lavinntektsgrenser for ulike typer husholdninger i 2003, og der lavinntektsgrensene tar utgangspunkt i ulike avstander til medianinntekten for alle. Vi ser for eksempel at det er til dels betydelige forskjeller i det nivået på lavinntektsgrensen som de to metodene gir, særlig for enslige. Ifølge OECDs definisjon vil for eksempel en enslig person måtte ha 89 000 kroner i inntekt etter skatt i 2003, for ikke å havne under 50 prosent av medianinntekten for alle. Dersom en benytter EU sin lavinntektsgrense på 60 prosent av medianen, gir dette en lavinntektsgrense for en enslig person på 128 000 kroner i 2003. Til sammenligning var minstepensjonen til en enslig rett i overkant av 100 000 kroner i 2003.

2.5. Indikatorer og grupper

I tillegg til å vise forekomsten av lavinntekt, skal vi også trekke inn andre indikatorer som kan beskrive levekårsutviklingen for ulike grupper i samfunnet.

I kapitlene 4-9 presenteres følgende indikatorer (indikatorene gis både for de med lavinntekt og de utenfor lavinntektsgruppen):

Yrkestilknytning

1. andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen. Som yrkestilknyttet regnes personer som har lønn og/eller netto næringsinntekt større enn folketrygdens minstepensjon (minstepensjon) til enslige (drøyt 100 000 kroner i 2003).
2. andel personer som tilhører en husholdning der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt (lønn og netto næringsinntekt utgjør husholdningens største inntektskilde).

Utdanning

andel personer som tilhører en husholdning hvor hovedinntektstaker kun har grunnskole som høyeste fullførte utdanning.

Økonomisk utsatthet

1. andel personer som tilhører en husholdning som mottar bostøtte
2. andel personer som tilhører en husholdning som mottar sosialhjelp.
3. andel personer som tilhører en husholdning som mottar både bostøtte og sosialhjelp.

Bostøtteordningen ble lagt om i 1997 da Kommunaldepartementet og Sosialdepartementet sine to ordninger ble samordnet. I 1996 omfatter inntektsstatistikken kun ordningen til Kommunaldepartementet. Dette kan vanskeliggjøre sammenligning av bostøtte i dag med perioden før 1997.

Rente- og gjeldsbelastning

1. andel personer som tilhører en husholdning med høy gjeldsrentebelastning (samlede renteutgifter utgjør mer enn 15 prosent av husholdningens samlede inntekt).
2. andel personer som tilhører en husholdning med høy gjeldsbelastning (samlet gjeld er mer enn tre ganger så høy som husholdningens samlede inntekt).

Store sykdomsutgifter

andel personer som tilhører en husholdning som mottar grunnstønad

Inntektsfordeling

1. Gini-koeffisienten. Dette er et ulikhetsmål som baser seg på forholdet mellom den kumulative andelen av befolkningen rangert etter størrelsen på inntekten, og den kumulative andelen av totalinntekten de disponerer. Størrelsen på koeffisienten representerer den andelen av totalinntekten som må fordeles for å oppnå full likhet. Gini-koeffisienten kan variere fra 0 (fullstendig likhet) til 1 (maksimal ulikhet).
2. S80/S20 er forholdstallet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen (20 %) av befolkningen med aller høyest ekvivalentinntekt og

gjennomsnittsinntektene til den femdelen (20 %) som har lavest inntekt.

3. P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent av alle andre (P90) og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle andre (P10). Fordelen med dette målet i forhold til S80/S20 er at det i mindre grad blir påvirket av observasjoner med svært høye (eller lave) beløp.

I tillegg gis det flere indikatorer for å belyse boforhold, oppfatning av egen økonomi samt helse, beskrevet nærmere nedenfor under avsnittene 2.6- 2.8.

De gruppene som ovennevnte indikatorer gis for er:

1. Enslige forsørgere (mor eller far med barn 0-17 år)
2. Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse (tidelen med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet - EU-skala)
3. Barn under 18 år
4. Alderspensionister
5. Aleneboende minstepensionister (aleneboende og mottaker av særtilllegg)
6. Uførepensionister
7. Etterlattepensionister (gjenlevende ektefelle)
8. AFP-pensionister
9. Langtidssyke (personer som mottar rehabiliterings- eller attføringspenger)
10. Langtidsledige (personer som har et registrert ledighetsforhold på mer enn 6 måneder bak seg. Personer som er registrert som langtidsledige i for eksempel januar 2003 vil derfor ha et ledighetsforhold som strekker seg minst 5 måneder tilbake i 2002).
11. Innvandrere i alt (førstegenerasjonsinnvandrere eller født i Norge av to utenlandsfødte foreldre)
12. Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn (innvandrere med landbakgrunn fra Øst-Europa, Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika eller Tyrkia)
13. Flyktninger. Bygger på data fra Utlendingsdirektoratet, hvor flukt har vært gitt som årsak til søknad om opphold.
14. Sosialhjelpsmottakere (mottatt sosialhjelp i løpet av året)
15. Aleneboende under 35 år (studenter er utelatt fra gruppen)
16. Seniorbefolkningen (alle personer i alderen 50-66 år)

I tillegg gis det som referanse tall for hele befolkningen, alle personer 16 år og eldre (utdanningsnivå) og alle personer i alderen 25-65 år.

Indikatorene gis gjennomgående for alle personer tilhørende husholdninger hvor *hovedinntektstaker* tilhører en av gruppene ovenfor (med unntak av gruppene 1-3). I kapittel 9 (trygdemottakere) gis de to indikatorene for yrkestilknytning også for personer

som tilhører husholdninger hvor minst ett medlem tilhører en av trygdegruppene, uten at denne nødvendigvis er hovedinntektstaker i husholdningen.

Det er viktig å være klar over at gruppene ovenfor ikke er gjensidig utelukkende, men i varierende grad overlapper hverandre. Vedleggstabell A1 bakerst i rapporten gir en oversikt over i hvilken grad de ulike gruppene griper inn i hverandre.

2.6. Indikatorer på boforhold

Andre småhus: Dette omfatter rekkehus, kjedehus, atriumhus eller andre sammenbygde småhus, vertikal- og horisontaldelt tomannsbolig og terrassehus.

Eiere: Personer som bor i husholdning som eier boligen sin selv eller gjennom andels- eller aksjeselskap.

Boligareal: Dette er det totale arealet innenfor boligens yttervegger. I kjeller og på loft regnes bare beboelsesrom med.

Bor trangt: Dette er aleneboende som bor på ett rom eller flerpersonhusholdninger med flere medlemmer enn antallet rom i boligen. Som rom regner en da ikke kjøkken, bad, WC, entre eller rom under 6 kvadratmeter. Heller ikke rom som bare brukes til næringsformål.

Svært romslig: Dette er personer som bor i husholdning som disponerer minst 3 rom mer enn antallet personer.

Bolig med råte og fukt: Personer som svarer at det er råte i vinduer eller gulv eller at det er tak som lekker eller fukt i vegger eller gulv der de bor.

Utsatt for støy: Personer som svarer at de har problemer med støy fra naboer eller annen støy utefra, f.eks. fra trafikk, industri eller anlegg.

Utsatt for forurensning: Personer som svarer at de har problemer med støv, lukt eller annen forurensning ved boligen på grunn av trafikk eller industri.

Boutgiftsbelastning: Høy boutgiftsbelastning har husholdninger der summen av renter og avdrag og husleie utgjør minst 25 prosent av husholdningens samlede inntekt etter skatt. Dersom denne andelen er under 10 prosent er boutgiftsbelastningen lav.

2.7. Indikatorer på økonomisk situasjon

Betalingsproblemer: Personer som svarer bekreftende på at det i løpet av de siste 12 måneder har hendt at husholdningen har vært ute av stand til å betale husleie eller fellesutgifter/boliglån/elektrisitet og kommunale avgifter/andre lån, herunder avbetalingslån.

Økonomisk romslighet: Personer svarer på spørsmålet 'Tenk på den samlede inntekten til alle i husholdningen. Hvor lett eller vanskelig er det for dere 'å få endene til å møtes' med denne inntekten?'

2.8. Indikatorer på helse

Kronisk sykdom. Personer som har svart bekreftende på spørsmål om de har noen langvarig sykdom eller lidelse, noen virkning av skade eller noen funksjonshemming. I levekårsundersøkelsen om helse stilles det flere spørsmål for å fange opp kronisk syke hvilket resulterer i en vesentlig høyere andel med kronisk sykdom. Resultatene her kan derfor ikke sammenlignes med resultatene fra helseundersøkelsene. Forskjellene mellom grupper vil likevel være interessante.

Nedsatt funksjonsevne. Personer med nedsatt funksjonsevne er personer med kronisk sykdom som har medført begrensninger i de daglige aktiviteter, begrensninger som har vart i minst seks måneder. Begrensningene vurderes av personen som store eller moderate.

Udekket behov for medisinsk hjelp/tannlegehjelp. Personer som siste 12 måneder har hatt behov for medisinsk undersøkelse eller behandling uten å ha fått det / behov for å gå til tannlege uten å ha gjort det.

3. Lavinntekt og inntektsfordeling

Jon Epland

Formålet med dette kapitlet er å gi en oversikt over utviklingen i årlig lavinntekt i et lengre perspektiv. Siden andelen med lavinntekt - slik vi definerer lavinntekt her - i stor grad påvirkes av utviklingen i ulikhet, ser vi også på hva som har skjedd med inntektsfordelingen i samme periode.

Som nevnt i kapittel 2 har vi valgt å benytte en "relativ" definisjon av lavinntekt, der lavinntektsgrensen hele tiden ses i forhold til det som er den vanlige eller "gjennomsnittlige" levestandarden i landet. Men vi skal i tillegg trekke inn også en "absolutt" tilnærming. Det kan være av interesse å beregne hvor mange som er i lavinntektsgruppen, dersom en benytter en lavinntektsgrense basert på ett bestemt år i en periode på flere år, og deretter bare justerer denne lavinntektsgrensen for pristigningen som har funnet sted i perioden.

I tillegg til å vise utviklingen for hele befolkningen i et lengre perspektiv, skal vi også se på forekomsten av årlig lavinntekt innen ulike grupper av husholdninger, blant annet de gruppene som ble omtalt i kapittel 2.

Vi presenterer utviklingen i årlig lavinntekt for to ulike lavinnteksdefinisjoner. Den ene tar utgangspunkt i tilrådingen som i sin tid ble gitt av OECD, og som benytter 50 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense, etter at inntektene har blitt justert ved hjelp av den såkalte OECD-skalaen¹. Den andre følger anbefalinger fra EU, og har 60 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense. I tillegg benyttes her en ekvivalensskala som legger noe mer vekt på husholdningenes stordriftsfordeler, enn det den gamle OECD-skalaen gjør. For en nærmere omtale av ekvivalensskalaer viser vi til kapittel 2.

I tillegg til å vise utviklingen for hele befolkningen, presenteres også utviklingen i lavinntekt der vi har ute-

latt personer i studenthushold². Grunnen til dette er at studenter - på grunn av at studielån ikke betraktes som inntekt i inntektsundersøkelsen - ofte vil ha lave inntekter og dermed være overrepresentert i lavinntektsgruppen. Men siden det å ta utdanning kan ses på som en form for investering i framtidig inntekt, kan det hevdes at det er urimelig å betrakte studenter som en lavinntektsgruppe. I tillegg tenderer antallet studenter å øke i perioder med svekkede konjunkturer, noe som kan påvirke andelen med lavinntekt.

Figur 3.1 viser utviklingen i årlig lavinntekt fra 1986 til 2003. Vi ser at andelen med lavinntekt er betydelig lavere når en benytter OECDs definisjon, enn EUs definisjon. Ifølge OECDs lavinnteksdefinisjon hadde om lag 5 prosent av befolkningen lavinntekt i 2003, mens anslagene basert på EU sin definisjon ligger klart høyere på omlag 11 prosent. De ulike tallene skyldes først og fremst at lavinntektsgrensen er satt betydelig høyere i EU sin definisjon (60 prosent av medianen), slik at flere personer rimelig vis vil komme under denne lavinntektsgrensen, sammenlignet med OECD sin definisjon (50 prosent). I tillegg gir den gamle OECD-skalaen, der en legger mindre vekt på husholdningenes stordriftsfordeler, en lavere medianinntekt i befolkningen enn EUs skala. Når studentene er utelatt faller andelen med lavinntekt med om lag ett prosentpoeng for begge lavinnteksdefinisjoner, - noe mer i slutten av perioden enn i begynnelsen. Dette skyldes trolig økningen i studentmassen i samme tidsrom.

Utviklingen i lavinntekt i årene etter 1986 er ikke særlig forskjellig for de to lavinnteksdefinisjonene, og hovedkonklusjonen er at det bare har funnet sted små endringer i andelen med årlig lavinntekt. Vi ser at andelen med lavinntekt økte noe fram til midten av 1990-tallet, etterfulgt av en reduksjon fram til om lag 1999 - 2000. Deretter ser det på nytt ut til at vi får en økning i andelen med lavinntekt. Reduksjonen etter 1995 er noe sterkere for EU-definisjonen enn for OECDs definisjon. Dette kan blant annet skyldes en betydelig nedgang i

¹ Det må likevel presiseres at OECD i dag ikke anbefaler noen spesiell ekvivalensskala (se: <http://www.oecd.org/dataoecd/61/52/35411111.pdf>). I OECDs egne analyser av inntektsfordeling og fattigdom benyttes i dag den såkalte kvadratrotskalaen, som ligger nærmere EU-skalaen enn den gamle OECD-skalaen..

² Studenthushold er her definert som husholdninger der hovedinntektstaker verken er yrkestilknyttet eller trygdemottaker og som mottar studielån.

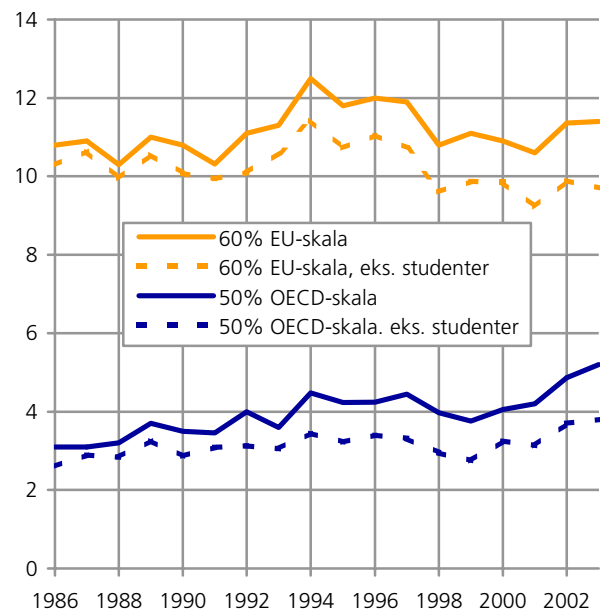
lavinntekt blant pensjonistene på slutten av 1990-tallet, blant annet som følge av en sterk opptrapping av minstepensjonen i samme periode. Mange pensjonister vil ha inntekter like i nærheten av EUs lavinntektsgrense, mens dette ikke vil være tilfelle for OECDs definisjon der lavinntektsgrensen ligger klart under minstepensjonen i folketrygden. Utviklingen i lavinntekt ser ellers ut til i stor grad å sammenfalle med de økonomiske konjunkturer i perioden, som tidligere påpekt i Andersen m.fl. (2003). Andelen med lavinntekt ser ut til å øke i nedgangstidene mot slutten av 1980-tallet, for siden å bli redusert i takt med bedre konjunkturer etter 1995. Forverring av arbeidsmarkedet etter 2000 kan derfor være en medvirkende forklaring på hvorfor vi på nytt ser en økning i andel med lavinntekt etter dette.

Vi har så langt definert lavinntekt basert på relative avstander til medianinntekten for det enkelte år. Men det kan også ha interesse å se på utviklingen i lavinntekt når en velger lavinntektsgrensen for ett bestemt år, og deretter bare korrigerer dette beløpet for pristigningen i perioden. Med en slik tilnærming får en bedre fram hvordan inntektsutviklingen har vært for de med lav inntekt i perioden. Dersom for eksempel personene nederst i fordelingen har hatt en svakere inntektsutvikling i perioden, enn den generelle inntektsveksten i samfunnet (medianinntekten), vil dette føre til en økning i tallet på personer med lavinntekt.

Figur 3.2 viser utviklingen i lavinntekt for årene 1994 til 2003, men der vi nå benytter lavinntektsgrensen for første året i perioden, 1994, som referanse for alle påfølgende år. Figuren viser hvor mange personer som ville vært i lavinnteksgruppen de ulike årene dersom en tok utgangspunkt i det beløpet som var lavinntektsgrensen i 1994, bare justert for pristigningen i perioden. Perioden 1994-2003 er valgt for at vi skal få et bredest mulig datagrunnlag, ved å inkludere også inntekter som først kom med i inntektsstatistikken midt på 1990-tallet.

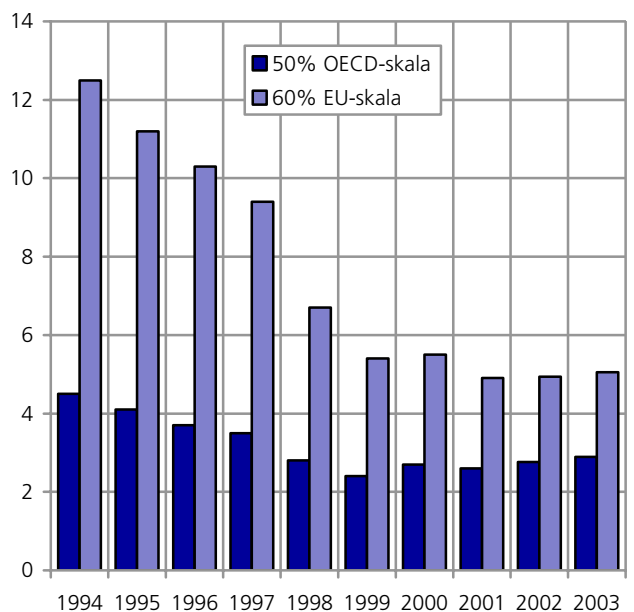
Som figuren viser skjedde det en betydelig reduksjon i andelen med lavinntekt, når vi benytter en "fast" lavinntektsgrense forankret til ett bestemt år, fra 1994 og fram til om lag 1999. Vi ser at særlig lavinnteksandelen basert på EU-definisjonen faller betydelig i denne perioden, mens endringen er noe mindre for OECDs definisjon. Dette kan likevel tolkes som at den realinntektsveksten som fant sted i husholdningene mot slutten av 1990-tallet, også omfattet de med lave inntekter. Men vi ser også at realinntektsøkningen til de i lavinnteksgruppen ser ut til å ha stoppet opp etter 1999. De siste årene har andelen med lav inntekt, basert på 1994-års lavinntekt, ligget fast eller til og med økt noe (OECD-definisjon) til om lag 5 prosent for EUs lavinnteksdefinisjon, og 3 prosent for OECDs lavinnteksdefinisjon

Figur 3.1. Utviklingen i årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. 1986-2003. Prosent



Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Figur 3.2. Utviklingen i årlig lavinntekt. Lavinntekt basert på inntektsgrenser for 1994. Prosent



Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Den store forskjellen i nedgangen på personer med lavinntekt for de to ulike lavinnteksdefinisjonene, krever en nærmere omtale. Vi har sett at når en benytter EU sin lavinnteksdefinisjon finner vi en mye sterkere nedgang i tallet på personer med lavinntekt, enn når en benytter OECD sin definisjon. Men mye av årsaken til dette er at de to lavinnteksgruppene er ulikt sammensatt. Siden EU sin lavinntektsgrense

ligger mye høyere enn OECD sin grense, vil lavinntektsgruppen også omfatte en rekke personer som ikke regnes med blant dem med lavinntekt ifølge OECDs definisjon. Dette vil for eksempel være tilfelle for flere pensjonistgrupper. I de siste årene har de årlige trygdeoppgjørene gitt solid realvekst i trygdeutbetalingene, om lag på linje med lønnsutviklingen. Dette betyr at stadig færre pensjonister vil tilhøre lavinntektsgruppen når en, slik vi gjør i figur 3.2, benytter en "fast" lavinntektsgrense for ett bestemt år, og bare justerer for prisstigningen. Ved bruk av OECDs lavinntektsdefinisjon vil det knapt være noen pensjonister i lavinntektsgruppen, siden lavinntektsgrensen nå ligger lavere enn det som er folketrygdens minsteutbetaling. Det er dermed et større innslag av personer som står utenfor både trygdesystemet og arbeidslivet, og som derfor ikke i like stor grad har nytt godt av realveksten i lønn og pensjoner på slutten av 1990-tallet.

Vi har nå beskrevet utviklingen i lavinntekt ved å tallfeste hvor mange i befolkningen som har årlig lavinntekt over tid. En slik optelling av hvor mange personer som til enhver tid har lavinntekt gir nyttig informasjon om forekomsten av lavinntekt, om det blir flere eller færre med lavinntekt, men sier ingen ting om inntektssituasjonen til de personene som befinner seg i lavinntektsgruppen. Det oppfattes for eksempel som problematisk dersom de fattige stadig blir fattigere, selv om tallet på fattige ikke endrer seg noe særlig. En måte å belyse inntektssituasjonen til de i lavinntektsgruppen er å presentere "lavinntektsgapet", som er et mål på hvor mye inntekt de "fattige" mangler på ikke lengre å være fattige.

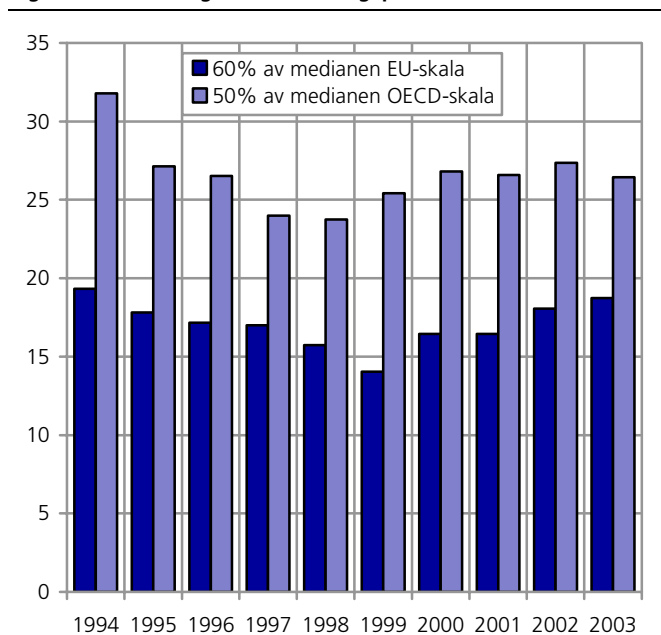
Figur 3.3 viser lavinntektsgapet for perioden 1994-2003. Vi definerer lavinntektsgapet på samme måte som Eurostat (2003a), ved å ta utgangspunkt i den prosentvise forskjellen mellom det beløpet som tilsvarer medianinntekten (per forbruksenhet) til alle "fattige" og det beløpet som utgjør selve lavinntektsgrensen.³ Jo høyere inntektsnivået (medianinntekten) til de "fattige" er i forhold til lavinntektsgrensen, desto mindre vil lavinntektsgapet være. Eller sagt på en annen måte: Dersom medianinntekten til alle fattige ligger straks under lavinntektsgrensen vil det kreves relativt små ressurser å "løfte" de fattige over streken, enn om medianinntekten til de fattige ligger langt under lavinntektsgrensen.

Figuren viser at når en benytter EU sin lavinnteksdefinisjon var lavinntektsgapet 19 prosent i 2003. Dette betyr at halvparten av alle "fattige" hadde en inntekt minst tilsvarende 81 prosent av lavinntekts-

grensen. Det er med andre ord relativt mange av de "fattige" som befinner straks under lavinntektsgrensen, når en benytter EUs definisjon. Går vi over til å se på tilsvarende fordeling ved bruk av OECDs definisjon, ser vi at lavinntektsgapet nå er 26 prosent. De som er "fattige" ifølge OECDs definisjon, er altså noe "fattigere" enn det tilsvarende gruppe basert på EUs metode var. En forklaring på dette kan være at ved OECDs definisjon er gruppen med lavinntekt mye mindre enn ved bruk av EUs definisjon, jmf figur 3.1. Dette betyr igjen at personer med ekstremt lave inntekter, for eksempel næringsdrivende eller aksjonærer med negative inntekter, vil utgjøre en større del av lavinntektsgruppen ved bruk av OECDs definisjon, enn ved EUs definisjon. Dette fører igjen til at disse personene i større grad vil kunne påvirke inntektene til alle de som befinner seg i lavinntektsgruppen, og dermed være med på å øke avstanden til lavinntektsgrensen. Med EUs definisjon ville denne gruppen av personer derimot utgjøre en relativt liten del av alle i lavinntektsgruppen, slik at de heller ikke influerer i særlig grad på inntektsnivået (medianen) til alle i lavinntektsgruppen.

Utviklingen i perioden etter 1994 viser ellers at personene i lavinntektsgruppen forbedret sin situasjon fram til ca. 1998-1999, ved at lavinntektsgapet ble stadig mindre. De siste årene, 2000-2003, er det imidlertid på nytt en tendens til at lavinntektsgapet øker ved bruk av EUs lavinnteksdefinisjon, mens utviklingen er stabil ved bruk av OECDs lavinnteksdefinisjon.

Figur 3.3. Utviklingen i lavinntektsgapet. 1994-2003. Prosent



Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

³ En alternativ metode er å benytte gjennomsnittsinntekten for alle i lavinntektsgruppen heller enn medianen. Men siden mange personer i lavinntektsgruppen vil ha negative inntekter (f.eks. næringsdrivende med underskudd) vil dette i stor grad påvirke gjennomsnittsinntektene. Medianinntekten er derfor et mye mer robust mål, som i mindre grad påvirkes av få observasjoner med svært store negative inntekter.

Tabell 3.1. Lavinntektsindikatorer innen ulike husholdningstyper, 2003

	EU-skala (60% av medianinntekten)		OECD-skala (50% av medianinntekten)	
	Andel av alle med lavinntekt	Andel med lavinntekt	Andel av alle med lavinntekt	Andel med lavinntekt
Enslige under 45 år	30	36,9	41	23,0
Enslige 45-64 år	5	12,8	3	3,5
Enslige 65- år og eldre	20	37,7	1	1,1
Par uten barn, under 45 år	4	12,9	6	7,5
Par uten barn 45-64 år	2	1,9	1	0,7
Par uten barn 65- år og eldre	4	6,1	1	0,7
Par med barn, yngste barns alder 0-6 år	14	6,8	22	5,1
Par med barn, yngste barns alder 7-17 år	6	3,9	10	2,7
Enslige forsørgere	10	15,4	9	6,8
Andre husholdninger	4	4,8	5	2,6
Alle	100	11,4	100	5,2

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

3.1. Sammensetning av lavinntektsgruppen

I det neste avsnittet ser vi nærmere på ulike lavinntektsindikatorer innen ulike typer av husholdninger, blant annet med det for øye å vise hvor forskjellig sammensetningen av lavinntektsgruppen kan bli når en benytter to ulike lavinnteksdefinisjoner. Vi viser her både sammensetningen av lavinntektsgruppen, det vil si hvilke grupper som utgjør en stor eller liten del av alle med lavinntekt og sannsynligheten for å tilhøre lavinntektsgruppen, det vil si andelen med lavinntekt innen hver enkelt husholdningstype. Det vil også gå klart fram at de ulike lavinnteksdefinisjonene som benyttes (EU og OECD), viser stor variasjon når det gjelder å tallfeste hvilke grupper som utgjør lavinntektsgruppen.

Tabell 3.2 viser at ved bruk av EUs lavinnteksdefinisjon så er det først og fremst de som bor alene som utgjør lavinntektsgruppen, og særlig da de yngste og de eldste aleneboende. Til sammen utgjorde alle aleneboende vel halvparten (55 prosent) av alle i lavinntektgruppen i 2003. I tillegg utgjør småbarnsfamiliene en betydelig gruppe, med en andel på 14 prosent. Det er også enpersonhusholdningene som er har størst sannsynlighet eller "risiko" for å ha årlig lav inntekt. Særlig enslige alderspensjonister har en høy risiko for å tilhøre lavinntektsgruppen (38 prosent), sammen med yngre enslige og enslig forsørgere. Blant grupper med relativt lav risiko for å havne i lavinntektsgruppen finner vi middelaldrene par uten barn og par med voksne barn.

Når vi går over til å se på andelen med lavinntekt ut i fra OECDs definisjon, får vi godt dokumentert at gruppen med lavinntekt nå i stor grad endrer sammensetning. Enslig eldre, som utgjorde nesten en firedel av alle med lavinntekt ifølge EUs definisjon, har nå en andel på bare 1 prosent. Forklaringer er, som tidligere nevnt, at lavinntektsgrensen (89 000 kroner) nå ligger klart under det som var minstepensjonen i 2003 (100 400 kroner). Det vil dermed være svært få eldre med så lave inntekter. Det er i stedet yngre enslige som nå dominerer gruppen med lavinntekt, med en andel på hele 41 prosent. Mange i denne gruppen vil likevel være studenter, som ikke er utelatt i denne tabellen. I

t tillegg til unge enslige er det relativt mange småbarnsfamilier og enslige forsørgere blant de med lav inntekt.

3.2. Utviklingen i lavinntekt for noen økonomisk utsatte grupper

I dette avsnittet ser vi nærmere på andelen med lavinntekt innen de ulike gruppene som ble omtalt i kapittel 2.5. Vi får også et innblikk i hvordan utviklingen har vært de siste årene - om noen grupper har forbedret eller forverret sin situasjon relativt sett - gjennom å sammenligne med tidligere år.

Tabell 3.2 viser andelen med lavinntekt ifølge EUs definisjon for noen utvalgte år etter 1996. Vi ser at det er klare forskjeller i andelen med lavinntekt blant enslige forsørgere og par med barn. Blant enslige forsørgere hadde 15 prosent lavinntekt i 2003, mens dette var tilfelle for 6 prosent av alle personer i husholdningstypen par med barn. Barn som har én forsørger har altså mer enn dobbelt så stor sannsynlighet for å havne i lavinntektsgruppen som barn med to forsørgere. Utviklingen mellom 1996 og 2003 er ellers preget av en moderat økning i andelen barn i lavinntektsgruppen. Dette gjelder først og fremst for barn i parfamilier.

Blant de ulike gruppene av trygdemottakerne er det aleneboende minstepensjonister som peker seg ut som gruppen med den høyeste andelen i lavinntektsgruppen. I 2003 hadde så mange som 7 av 10 enslige minstepensjonister en inntekt under lavinntektsgrensen. Det likevel lett å peke på årsaken til dette høye tallet. Som allerede påpekt får vi ved EUs lavinnteksdefinisjon en lavinntektsgrense som ligger betydelig høyere enn, for eksempel, minstepensjonen til enslige. I 2003 måtte en enslig minstepensjonist ha en tilleggsinntekt utover pensjonen på om lag 28 000 kroner, for ikke å havne i lavinntektsgruppen. For mange minstepensjonister, der tilleggsinntektene hovedsakelig kommer i form av renter på bankinnskudd eller tjenstepensjon, vil det være svært få som har så store tilleggsinntekter. I 2003 hadde for eksempel om lag halvparten av alle aleneboende minstepensjonister tilleggsinntekter på mindre enn 20 000 kroner. På tross av at svært mange aleneboende

minstepensjonister er å finne i lavinntektsgruppen, har utviklingen vært gunstig for denne gruppen. Bare mellom 1996 og 1999 falt andelen med lavinntekt fra 84 til 74 prosent, og ytterligere til 69 prosent i 2003. Denne reduksjonen må ses på bakgrunn av en betydelig økning i minstepensjonen i samme periode.

En annen gruppe som er kraftig overrepresentert i lavinntektsgruppen er personer i husholdninger der hovedinntektstakeren har vært arbeidsledig i minst seks måneder. Nærmere en tredjedel av alle langtidsledige var i lavinntektsgruppen i 2003. Dette var en høyere andel enn det en finner både blant langtidssyke (16 prosent) og alders- og uførepensjonister (22 og 12 prosent).

Som det framgår av tabellen er innvandrere også en gruppe som er kjennetegnet av at mange tilhører lavinntektsgruppen. I 2003 hadde mer enn hver tredje person i husholdninger der hovedinntektstaker var innvandrer med ikke-vestlig bakgrunn, en inntekt under lavinntektsgrensen (EU-definisjon). Personer i innvandrerhusholdninger hadde dermed en sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen, som var tre ganger høyere enn befolkningen generelt. Også blant personer i flyktningehushold er andelen med lavinntekt høy, der nesten 4 av 10 var i lavinntektsgruppen. Andelen innvandrere med lavinntekt har økt siden 1999.

To andre grupper med en høy andel personer med lavinntekt, er unge enslige og sosialhjelpsmottakere. Det er ikke uventet at mange sosialhjelpsmottakere

befinner seg i lavinntektsgruppen, i 2003 var andelen så høy som 43 prosent, men andelen ser ut til å ha økt de siste årene. Går vi tilbake til 1999 var andelen med lavinntekt 35 prosent for denne gruppen. Andelen med lavinntekt blant ikke-studerende enslige under 35 år er noe lavere enn blant sosialhjelpsmottakere, med en andel på 30 prosent i 2003. Selv om yngre enslige har en klart større sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen enn befolkningen generelt, har andelen med lavinntekt endret seg lite de siste årene.

Tabell 3.2 viser også andelen med lavinntekt basert på OECDs definisjon. Som tidligere omtalt er det først og fremst blant alderspensjonister at forskjellen mellom de to definisjonene er store. Dette blir godt illustrert når det gjelder forekomsten av lavinntekt blant alderspensjonister og aleneboende minstepensjonister. Som vi tidligere har sett, hadde begge disse gruppene relativt mange med lavinntekt ved bruk av EU-definisjonen. Men når vi benytter OECD sin lavinntektsdefinisjon endrer dette seg, og vi finner nå svært få pensjonister blant dem med lav inntekt. Forklaringen er, som tidligere omtalt, at lavinntektsgrensen ved bruk av OECDs definisjon ligger lavere enn minstepensjonen.

For andre grupper er det derimot stor grad av samsvar mellom de to lavinntektsdefinisjonene. Det er tre grupper som særlig skiller seg ut når det gjelder forekomst av lavinntekt. Både blant langtidsledige, ikke-vestlige innvandrere og sosialhjelpsmottakere var om lag én av fem i lavinntektsgruppen i 2003.

Tabell 3.2. Andel personer i husholdninger med årlig inntekt etter skatt per forbruksenhet under ulike avstander til medianinntekten. To ulike lavinntektsdefinisjoner. Ulike grupper. 1996, 1999, 2001 og 2003. Prosent

	OECD-definisjon				EU-definisjon			
	1996	1999	2001	2003	1996	1999	2001	2003
Hele befolkningen	4,2	3,8	4,2	5,2	12,0	11,1	10,6	11,4
Personer 16 år og eldre	4	4	4	5	13	12	12	12
Personer 25-65 år	3	3	3	4	7	7	6	8
Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er i alderen 50-66 år	2	2	2	2	6	6	5	5
Barnefamilier								
Enslige forsørgere	7	5	7	7	14	15	13	15
Par med barn 0-17 år	3	3	3	4	5	4	4	6
Barn under 18 år	4	4	5	5	7	7	7	8
Trygdemottakere								
Alderspensjonister	2	1	1	1	32	26	25	22
Uførepensjonister	3	3	2	4	16	16	13	12
AFP-pensjonister	0	0	0	0	2	5	2	2
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	1	2	2	2	11	16	14	8
Aleneboende minstepensjonister	3	2	3	1	84	74	72	69
Langtidssyke	4	5	6	6	15	18	21	16
Langtidsledige	18	8	22	16	36	33	39	33
Innvandrere og flyktninger								
Innvandrere i alt	17	11	15	20	28	20	24	29
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	23	15	21	25	36	26	31	35
Flyktninger	20	17	23	26	34	29	33	36
Andre grupper								
Sosialhjelpsmottakere	16	14	21	24	36	35	41	43
Aleneboende under 35 år	14	11	14	14	26	27	27	30

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

3.3. Inntektsfordeling

Det er på mange måter en nær sammenheng mellom utviklingen i lavinntekt og endringer i inntektsfordelingen. Ved en relativ definisjon av lavinntekt, som vi hovedsakelig benytter i denne rapporten, vil andelen personer i lavinntektsgruppen i stor grad påvirkes av hva som skjer med den generelle inntektsfordelingen i samfunnet.

Vi skal i det følgende se nærmere på utviklingen i inntektsulikhet de siste årene. Ved presentasjon av inntektsforskjeller er det vanlig å benytte ulike summariske ulikhetsmål som kan si noe om graden av skjevfordeling mellom husholdningene. Et av de mest benyttede ulikhetsmålene er den såkalte Gini-koeffisienten. Dette målet varierer fra 0 (full likhet) til 1 (maksimal ulikhet). Jo høyere denne koeffisienten er, jo større er altså ulikheten.

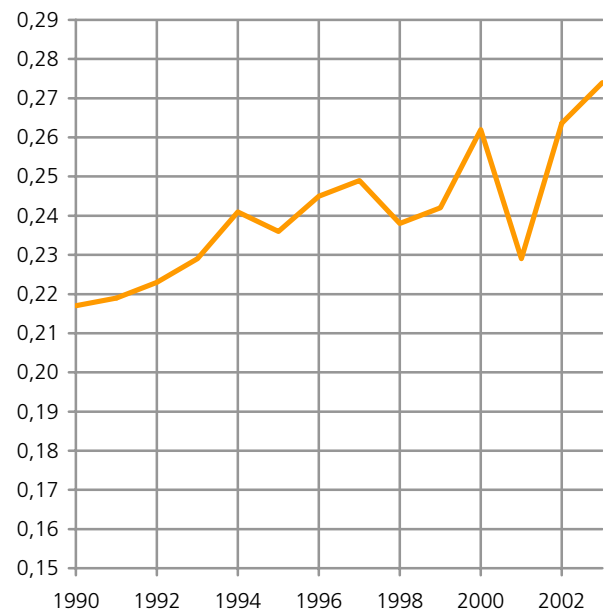
Figur 3.4 viser en grafisk framstilling av inntektsulikheten målt ved Gini-koeffisienten for årene 1990-2003.⁴ Inntektsbegrepet er det samme som ble benyttet i avsnittet om lavinntekt, det vil si inntekt etter skatt per forbruksenhet. Siden det erfaringsmessig vil ha liten betydning hvilken ekvivalensskala som benyttes når en studerer endringer i inntektsfordelingen, baserer vi oss her kun på EU-skalaen.

Som figuren viser har inntektsulikheten økt i årene etter 1990. Det er særlig i to ulike perioder at forskjellene økte, først i årene mellom 1993 og 1997 og deretter etter 1999. Vi legger likevel merke til at ulikheten falt dramatisk i fra 2000 til 2001, før den på nytt økte i 2002 og ytterligere i 2003. Men dette skyldes for en stor del tilpasninger til endrede skatteregler for aksjeutbytte. For inntektsåret 2001 ble det innført personlig beskatning av aksjeutbytte, mens denne skatten ble fjernet allerede året etter. Dette førte til at mange aksjonærer lot være å ta ut utbytte i 2001. Aksjeutbytte en imidlertid en inntekt som er svært skjevfordelt og som i stor grad påvirker ulikhetsmål som Gini-koeffisienten.

Selv om slike summariske inntektsmål gir en god indikasjon på om ulikheten har blitt større eller mindre over tid, så kan ikke dette målet si noe om hvor i inntektsfordelingen endringene skjer, om det er for eksempel er endringer i toppen eller bunnen av fordelingen som forklarer endringer i ulikheten. For bedre å få fram slike endringer har vi delt befolkningen inn i fem like store inntektsklasser (kvintiler), sortert etter størrelsen på inntekten etter skatt per forbruksenhet. Tabell 3.3 viser hvor stor del av totalinntekten de ulike inntektsklassene disponerer over tid.

⁴ En skal likevel være oppmerksom på at skattereformen i 1992 endret en del på inntektsbegrepet, blant annet ved at flere kapitalinntekter ble inkludert i statistikkgrunnlaget. En skal derfor være forsiktig med å tolke endringer i inntektsfordelingen som finner sted mellom siste året med det gamle skattesystemet (1991) og første året med det nye (1992).

Figur 3.4. Utviklingen i inntektsulikhet (Gini-koeffisienter). Inntekt etter skatt per forbruksenhet' (EU-skala). 1990 - 2003



¹ Negative beløp satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabellen viser at når ulikheten økte utover på 1990-tallet så er det først og fremst på grunn av at personene i den høyeste inntektsklassen disponerer en stadig større andel av totalinntekten. Den "fattigste" femdelen disponerte riktig nok en noe lavere andel av totalinntekten i 2003 enn tidligere år, men dette gjelder også for alle andre inntektsklasser til og med kvintil 4. Det er altså den rikeste femdelen som har økt sin andel av totalinntekten på bekostning av alle andre med lavere inntekter. Den rikeste femdelen økte for eksempel sin andel av totalinntekten fra om lag 33 prosent av all inntekt på begynnelsen av 1990-tallet, til 37 prosent i 2003.

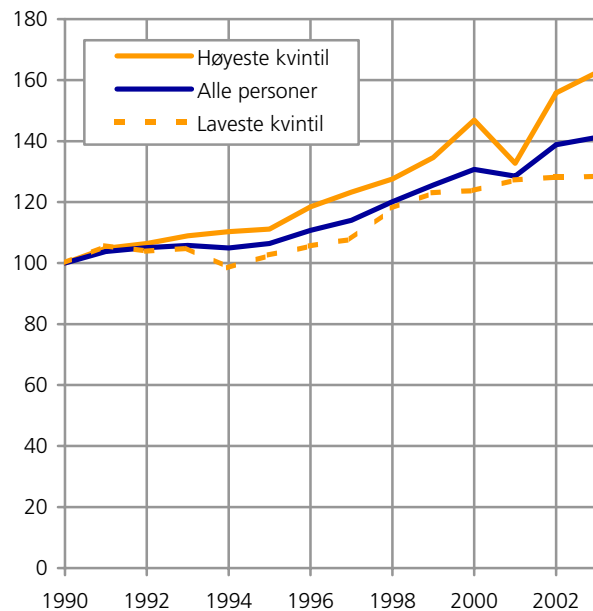
Den betydelige økningen i inntektene til den høyeste inntektsklassen er dermed en medvirkende årsak til at forskjellen mellom de "rike" og de "fattige" har blitt større de siste årene. Mens gjennomsnittsinntektene til den rikeste femdelen av befolkningen var 3,1 ganger større enn den fattigste femdelen i 1990, hadde denne forskjellen økt til 3,9 ganger i 2003. Men i tabell 3.3 presenteres også et alternativt ulikhetsmål, nemlig forholdstallet mellom inntekten til den personen som hadde en inntekt høyere enn 90 prosent av alle andre i befolkningen, og inntekten til den personen som hadde en inntekt lavere enn 90 prosent av befolkningen (P90 og P10). Dette er på sett og vis et mer robust mål på ulikhet, siden det i liten grad påvirkes av ekstremverdier i begge ender av fordelingen. Vi ser at dette forholdstallet har vært forbausende stabilt i hele perioden. Dette kan tolkes som at når vi registrerer at ulikheten har økt, så skyldes dette at noen få personer

(færre enn 10 prosent av befolkningen) må ha økt inntektene betraktelig mye mer enn resten av befolkningen. Det er nærliggende å peke på utviklingen i kapitalinntektene, særlig de store aksjeutbyttene etter 1999, som en viktig forklaring på økningen i ulikhet. I et lengre perspektiv bidrar trolig også utviklingen i andre inntekter, for eksempel lønn, til den økte ulikheten (se for eksempel Fjørli og Naug 2000 og Det Tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene 2005).

Selv om vi registrerer at de observerte inntektsforskjellene har økt det siste tiåret, så der det likevel viktig å være oppmerksom på at den realinntektsøkningen som har funnet sted de i løpet av 1990-tallet, også har kommet de nederst i inntektsfordelingen til del. Dette blir illustrert i figur 3.5 som viser den prosentvise realinntektsøkningen til den "fattigste" femdelen (1. kvintil) og den "rikeste" femdelen (5. kvintil), samt gjennomsnittet for hele befolkningen. Som figuren viser, skjedde det en klar inntektsforbedring for femdelen med lavest inntekt særlig mellom 1995 og 1999. Vi har tidligere i dette kapitlet sett at denne perioden også kjennetegnes av at andelen personer i lavinntektsgruppen ble noe redusert. Men vi ser også at realinntektsutviklingen for de i bunnen av fordelingen har vært relativ beskjeden etter 2000. I 2003 hadde personene i den laveste femdelen av befolkningen en inntekt per forbruksenhet som var om lag 28 prosent høyere enn det tilsvarende gruppe hadde i 1990. Dette var klart mindre enn den rikeste femdelen, som økte inntektene sine med nærmere 63 prosent etter 1990.

Den gjennomsnittlige inntektsøkningen i befolkningen var på sin side 41 prosent mellom 1990 og 2003.

Figur 3.5. Utviklingen i inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). Indeks i faste 2003-kroner. 1990=100



Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 3.3. Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet, for personer (EU-skala). Andel av totalinntekten¹. 1990 - 2003. Prosent

	Kvintiler					Alle	Gini-koeffisient	S80/S20 ²	P90/P10 ³
	1	2	3	4	5				
1990	10,4	15,6	19,1	22,8	32,1	100,0	0,217	3,1	2,6
1991	10,6	15,6	18,8	22,6	32,4	100,0	0,219	3,1	2,6
1992	10,2	15,4	19,0	22,8	32,5	100,0	0,223	3,2	2,7
1993	10,3	15,3	18,8	22,5	33,1	100,0	0,229	3,2	2,6
1994	9,7	15,1	18,8	22,6	33,8	100,0	0,241	3,5	2,8
1995	10,0	15,2	18,8	22,4	33,6	100,0	0,236	3,4	2,7
1996	9,9	15,0	18,6	22,2	34,4	100,0	0,245	3,5	2,7
1997	9,8	15,0	18,4	22,1	34,7	100,0	0,249	3,5	2,7
1998	10,2	15,2	18,4	22,1	34,1	100,0	0,238	3,4	2,7
1999	10,2	15,1	18,4	21,9	34,4	100,0	0,242	3,4	2,7
2000	9,8	14,7	17,9	21,4	36,1	100,0	0,262	3,7	2,7
2001	10,3	15,4	18,7	22,4	33,2	100,0	0,229	3,2	2,6
2002	9,6	14,8	18,0	21,6	36,1	100,0	0,264	3,8	2,7
2003	9,4	14,5	17,8	21,4	37,0	100,0	0,274	3,9	2,8

¹ Negative beløp satt lik null.

² Forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i befolkningen

³ Forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90)

og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier

Jon Epland, Arne Andersen og Alice Steinkellner

- *de fleste barnefamilier har fått økt kjøpekraft de siste årene*
- *sterkere yrkestilknytning for enslige forsørgere*
- *svakere yrkestilknytning for par med barn i laveste inntektsklasse*
- *både par med barn og eneforsørgere har fått økt gjeldsbelastning*
- *mange barnefamilier med lav inntekt bor trangt*
- *boutgiftene tynger mange enslige forsørgeres økonomi, men...*
- *...færre enslige forsørgere med høy boutgiftsbelastning i 2004 enn i 2003*
- *en av ti enslige forsørgere og barnefamilier med lav inntekt har råd til kjøtt- eller fiskemiddag mindre enn annenhver dag*

Innledning

Ved utgangen av 2003 var det omlag 1 082 000 barn under 18 år bosatt i Norge. De fleste barn bor i husholdninger med to voksne. I 2003 gjaldt dette for 8 av 10 barn. Det har likevel blitt mer vanlig at barna bor sammen med bare den ene av foreldrene. I 2003 gjaldt dette for om lag 17 prosent av alle barn, mens en liten gruppe barn (ca. 2 prosent) tilhører andre husholdningstyper, for eksempel flergenerasjonshusholdninger.

På tross av at det ble nesten 94 000 flere barn i aldersgruppen 0-17 år i befolkningen mellom 1990 og 2003, har ikke dette ført til at husholdninger med barn utgjør en større andel av husholdningene. På grunn av at andre husholdningstyper har økt enda mer - først og fremst gruppen av aleneboende -, har barnehusholdningenes andel av alle husholdninger blitt redusert fra å utgjøre om lag 30 prosent av husholdningene i 1990 til 28 prosent i 2003.

Det har tidligere blitt vist at barnefamiliene har vært blant gruppene som har økt inntektene mest siden 1990 (Statistisk sentralbyrå 2005a). Det er grunn til å se denne utviklingen på bakgrunn av fortsatt økning i yrkesaktivitet blant mødrene på 1990-tallet, - både som følge av at flere har blitt yrkesaktive men også som følge av at stadig flere arbeider heltid (Statistisk sentralbyrå 2005b). Men det har samtidig kommet fram at de økonomiske forskjellene blant barn har blitt større i samme periode, der de "rikeste" barnefamiliene har hatt en klart bedre utvikling enn de nederst i fordelingen (Kirkeberg mfl. 2003).

I det følgende skal vi se på utviklingen i en rekke økonomiske indikatorer for noen grupper av barnefamilier som en forventer vil ha dårligere levekår enn andre barnefamilier. Dette gjelder for eksempel enslige forsørgere og par med barn som har så lave inntekter at de befinner seg i den nederste tidelen av befolkningen.

Yrkestilknytning

En person er her definert som yrkestilknyttet dersom vedkommende har lønn og/eller netto næringsinntekt som er større enn folketrygdens minstestytelse til enslige alders- og uførepensjonister. For 2003 er folketrygdens minstestytelse om lag 100 400 kroner.

Det er få grupper som har en sterkere og mer stabil tilknytning til arbeidslivet enn barnefamilier. Som tabell 4.1 viser, var det bare 9 prosent av alle barn under 18 år som var helt uten noen yrkestilknyttede voksne i husholdningen. Denne andelen har holdt seg stabil i hele perioden. Dette betyr igjen at barnefamilier generelt har en sterkere tilknytning til arbeidsmarkedet enn for eksempel personer i den mest yrkesaktive aldersgruppen (25-65 år), der 14 prosent var uten yrkestilknyttede husholdningsmedlemmer i 2003. Det er imidlertid store forskjeller innen gruppen av barnefamilier. Blant enslig forsørgere var om lag 1 av 3 helt uten yrkestilknyttede i husholdningen, mens dette gjaldt for hvert fjerde par med barn i laveste inntektsklasse.

Tabell 4.1. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	12	14
Enslige forsørgere	34	34	30	29
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	30	30	33	39
Barn under 18 år	9	8	8	9
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	76	73
Personer 25-65 år	84	86	85	82
Enslige forsørgere	56	57	62	66
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	58	70	63	55
Barn under 18 år	87	89	89	87

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 4.2. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	16	14
Personer 16 år og eldre	21	19	18	16
Enslige forsørgere	19	15	12	9
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	13	12	19	14
Barn under 18 år	11	9	9	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Utviklingen siden 1996 ser ellers ut til å ha gått hver sin vei for enslige forsørgere og for par med barn. Blant enslige forsørgere har det blitt mindre vanlig å stå utenfor arbeidslivet, mens andelen uten yrkestilknyttede på sin side har økt blant par med barn i laveste inntektsklasse. Det kan være flere forklaringer på hvorfor vi finner en sterkere yrkestilknytning blant enslige forsørgere, blant annet har regelverket for å motta overgangsstønad blitt endret. Perioden for hvor lenge det er mulig å motta overgangsstønad ble innskjerpet i tidsperioden fra 1998, med full effekt i 2001. Et av formålene med reformen var å forbedre de økonomiske forholdene til enslige forsørgere og å legge forholdene bedre til rette for selvforsørgelse, - enten i form av økt utdanning eller ved inntektsgivende arbeid (Rikstrygdeverket 2003). I tillegg har gjennomsnittsalderen til de enslige forsørgerne steget betraktelig de siste årene. I følge inntekts- og formuesundersøkelsen så økte gjennomsnittsalderen til enslige forsørgere fra om lag 33 år på begynnelsen av 1990-tallet til 38 år i 2003. Det har tidligere blitt vist at eldre enslige forsørgere har en klart bedre husholdningsøkonomi enn yngre forsørgere (Lyngstad og Epland 2003).

Det er derimot vanskeligere å peke på forklaringer på hvorfor det ble færre yrkestilknyttede blant par med barn med lavinntekt, men en stor del av gruppen (om lag en tredjedel) består av ikke-vestlige innvandrere. Det er særlig innvandrere fra Afrika, Asia og Sør-Amerika som utgjør en økende andel av par med barn i laveste inntektsklasse. Mange i denne gruppen er trolig nyankomne innvandrere som har store vansker med å komme inn på arbeidsmarkedet (se også kapittel 6).

Den sterke yrkestilknytningen til barnefamilier generelt blir bekreftet, når vi ser på hvilken betydning arbeidsinntekter har på husholdningsøkonomien. Om lag ni av ti barn under 18 år bodde i husholdninger der yrkesinntekt var den viktigste husholdningsinntekten i 2003. For husholdninger bestående av enslige forsørgere eller par med barn i laveste inntektsklasse, var denne andelen likevel lavere ved at henholdsvis 66 og 55 prosent av husholdningene hadde yrkesinntekt som viktigste husholdningsinntekt. Utviklingen er igjen motsatt for de to typene av barnefamilier. Mens yrkesinntektene blir en stadig viktigere inntektskilde for de enslige forsørgerne, faller yrkesinntektens betydning for par med barn i laveste inntektsklasse.

Utdanning

Utdanningsnivået i befolkningen har økt betydelig de siste årene. I 2003 tilhørte bare 14 prosent av den norske befolkningen husholdninger der hovedinntektstaker hadde lav utdanning. Lav utdanning er her definert som at høyeste fullførte utdanning tilsvarende grunnskolenivå. Andelen personer i hushold der hovedinntektstaker har lav utdanning har derimot variert noe for gruppen par med barn i laveste inntektsklasse. I 1996 var denne andelen 13 prosent, mens den i 2001 var oppe på 19 prosent. De siste årene ligger andelen igjen på om lag 13-14 prosent. Dette kan trolig tilskrives nye innvandrergupper som kommer inn i befolkningen de respektive årene, og der utdanningsnivået kan variere. For enslige forsørgere har utviklingen fra 1996 hele tiden gått i retning av færre husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning. Andelen eneforsørgere med lav utdanning gikk for eksempel ned fra knapt hver femte person i 1996, til færre enn en av ti i 2003. Det er dermed ikke særlig flere enslige forsørgere med lav utdanning i 2003, enn blant barnefamilier generelt.

Økonomisk utsatthet

En indikator på økonomisk utsatthet, kan være andelen personer i husholdninger som mottar supplerende ytelser i form av bostøtte og sosialhjelp. Tabell 4.3 viser andelen personer i husholdninger som mottar sosialhjelp eller som mottar både bostøtte og sosialhjelp.

Både bostøtteordningen og sosialhjelpsbruk er utbredt blant enslige forsørgere og par med barn i den laveste inntektsklassen. Det er også i sistnevnte gruppe vi finner høyest andel mottakere av både sosialhjelp og bostøtte blant barnefamiliene.

Tabell 4.3. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	5
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Enslige forsørgere	16	20	18	20
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	17	13	19	23
Barn under 18 år	5	5	5	6
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6
Enslige forsørgere	20	18	15	16
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	29	21	29	29
Barn under 18 år	8	6	6	7
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Enslige forsørgere	7	9	8	7
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	13	10	16	17
Barn under 18 år	3	2	3	3

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Det å ha høye boligutgifter i forhold til husholdningsinntekten, er ganske vanlig blant utsatte barnefamilier. I 2003 mottok 20 prosent av enslige forsørgere bostøtte, og noen flere (23 prosent) blant par med barn i laveste inntektsklasse. På grunn av at bostøtteordningen ble endret i 1997, er det vanskelig å sammenligne utviklingen tilbake til 1996. Men sammenlignet med 1999, ser det ut som at det har vært en signifikant økning i andelen par med barn i laveste inntektsklasse med høye boligutgifter (dvs. som mottar bostøtte), mens utviklingen blant enslige forsørgere er preget av stabilitet.

Også sosialhjelpsbruken er relativt høy blant utsatte barnefamilier. Som tabellen viser, mottok nesten hver tredje familie i gruppen par med barn i laveste inntektsklasse sosialhjelp i 2003. Denne andelen har ikke sunket nevneverdig siden 1996. For enslige forsørgere sank andelen med sosialhjelp fra om lag hver femte familie i 1996 til ca. hver sjettede familie i 2003 (16 prosent). For alle barnefamilier ligger denne andelen på 7 prosent i 2003, ett prosentpoeng høyere enn for årene 1999-2002 (6 prosent).

Det er svært få personer som tilhører husholdninger som mottar både sosialhjelp og bostøtte. I 2003 gjaldt dette for bare to prosent av befolkningen. Andelen som mottar begge disse ytelsene er likevel en del høyere for barnefamilier. Blant alle barn under 18 år var det tre prosent som tilhørte en husholdning som mottok både sosialhjelp og bostøtte i 2003, samme andel som året før. Tilsvarende tall var 7 prosent for enslige forsørgere, mens mer enn dobbelt så høy andel (17 prosent) av par med barn i laveste inntektsklasse mottok begge disse ytelsene. Det ser videre ut til at det å motta både sosialhjelp og bostøtte har blitt mer vanlig blant par med barn med lav inntekt, mens det omvendte ser ut til å være tilfelle for enslige forsørgere.

Rente- og gjeldsbelastning

En indikator på høy gjeldsbyrde kan være tilfeller hvor husholdningenes samlede gjeld utgjør mer enn tre ganger husholdningens samlede inntekt i løpet av året. En slik høy gjeldsbelastning kan ha mye å si for økonomien til den enkelte husholdning. Tabell 4.4 viser en fordeling av andelen personer som bor i husholdninger med høy gjeldsbelastning.

Vi ser av tabell 4.4 at par med barn i alderen 0-17 år i laveste inntektsklasse, det vil si blant tidelen av befolkningen med lavest inntekt, skiller seg klart ut når det gjelder gjeldsbyrde. I 2003 hadde nesten hver tredje husholdning i denne gruppen høy gjeldsbelastning. Tilsvarende andel blant enslige forsørgere samme år var 12 prosent, mens den for alle barnefamilier sett under ett var 10 prosent. Det ser ut til at gjeldsbelastningen for barnefamilier har økt noe de siste årene. Blant enslige forsørgere ble for eksempel andelen med høy gjeldsbelastning fordoblet mellom 1999 og 2003. Økning for par med barn i laveste inntektsklasse har også vært betydelig i samme periode, fra 26 prosent til 31 prosent.

Tabellen viser også andelen personer i husholdninger med høy rentebelastning. Vi definerer her høy gjeldsrentebelastning som det å ha renteutgifter som overstiger 15 prosent av samlet husholdningsinntekt. Husholdningenes renteutgifter påvirkes sterkt av utlånsrentene. På grunn av rentenedgangen i 2003 hadde de ulike barnefamiliene en lavere rentebelastning i 2003 enn årene før. Blant enslige forsørgere hadde 21 prosent høy rentebelastning i 2003, mot 27 prosent året før. Også blant par med barn i laveste inntektsklasse har det blitt færre med høy rentebelastning, selv om andelen med mye renter i forhold til inntekt fremdeles er meget høy i denne gruppen av barnefamilier. Andelen med høy rentebelastning gikk for denne gruppen ned fra 37 til 34 prosent fra 2002 til 2003.

Tabell 4.4. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	17	14
Personer 25-65 år	12	14	19	15
Enslige forsørgere	15	15	24	21
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	30	37	32	34
Barn under 18 år	14	19	24	19
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	6	8
Personer 25-65 år	6	6	7	9
Enslige forsørgere	6	6	10	12
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	26	26	26	31
Barn under 18 år	6	6	7	10

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 4.5. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	7	7
Personer 25-65 år	7	7	7	6
Enslige forsørgere	6	7	7	6
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	7	1	5	1
Barn under 18 år	7	7	6	6

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Store sykdomsutgifter

Av folketrygdloven fremgår det at grunnstønad kan ytes til personer som har varig sykdom, når lidelsen medfører varige ekstrautgifter av betydning. I tabell 4.5 ser vi hvor stor andel personer som bor i husholdninger som har store utgifter i forbindelse med sykdom. Vi ser at barnefamilier ikke er noen gruppe som skiller seg ut fra resten av befolkningen, på dette kjennemerket. For alle gruppene blant barnefamiliene har andelen gått noe ned siden midten av nittitallet. For enslige forsørgere hadde 6 prosent av husholdningene så høye sykdomsutgifter i 2003, at de derfor fikk grunnstønad fra folketrygden. Dette er samme andel som blant alle barn under 18 år.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Dersom vi definerer lavinntekt i henhold til EU sin lavinnteksdefinisjon (ekvivalentinntekt lavere enn 60 prosent av medianinntekten), har barn under 18 år en signifikant mindre "risiko" for å tilhøre lavinntektsgruppen enn befolkningen generelt. I 2003 var andelen barn i lavinntektsgruppen 8 prosent, mot 11 prosent av

befolkningen totalt. Men dersom vi ser på undergrupper av barnefamilier, for eksempel enslige forsørgere, endres dette bildet. Av alle personer i husholdninger bestående av bare en enslig mor eller far med barn, hadde 15 prosent lavinntekt i 2003. Som for de fleste andre grupper er det store forskjeller med hensyn til forekomsten av de ulike indikatorene, når vi sammenligner barnefamilier med og uten lavinntekt. Dette gjelder først og fremst blant par med barn.

Tilknytning til arbeidsmarkedet er en sentral indikator som "forklarer" mye av hvorfor noen barnefamilier tilhører lavinntektsgruppen. Dette kommer klart til syne i gruppen par med barn. For alle personer i denne husholdningstypen, som ikke tilhører lavinntektsgruppen, er det bare to prosent som ikke har noen yrkestilknyttede i husholdningen (tabell 4.6). Dette står i skarp kontrast til lavinntektsgruppen der mer enn hver tredje husholding er uten yrkestilknyttede.

Forskjellen mellom dem med og uten lavinntekt er mindre markert for enslige forsørgere. Det er riktignok en svært høy andel enslige forsørgere i lavinntektsgruppen som ikke er yrkestilknyttet (70 prosent), men det er også en høy andel enslige forsørgere som står utenfor arbeidslivet blant de som ikke tilhører lavinntektsgruppen. Det er trolig de ulike støtteordningene rettet inn mot eneforsørgere som er med på å forklare hvordan det er mulig å stå utenfor yrkeslivet, uten å havne i lavinntektsgruppen.

Det er store forskjeller i hovedinntektstakerens utdanningsnivå for barnefamilier med og uten lavinntekt. Blant par med barn er det dobbelt så vanlig at hovedinntektstakeren har lav utdanning i lavinntektsgruppen, enn blant de som ikke har lav inntekt. Blant par med barn i lavinntektsgruppen, hadde om lag hver syvende hovedinntektstaker (14 prosent) høyeste utdanning tilsvarende ungdomsskolenivå i 2003. Andelen med lav utdanning blant enslige forsørgere i lavinntektsgruppen var om lag den samme (16 prosent).

Det er små forskjeller mellom par med barn og enslige forsørgere i lavinntektsgruppen når det gjelder bostøtte. Om lag hver femte enslige forsørger og par med barn i lavinntektsgruppen mottok bostøtte i 2003. Når det gjelder sosialhjelpsbruk blant enslige forsørgere med lavinntekt, gikk andelen noe ned fra 34 prosent i 2002 til 31 prosent i 2003. Om lag 11 prosent i denne gruppen mottok både sosialhjelp og bostøtte. Men det er igjen klart mindre forskjeller i sosialhjelpsbruk og bostøttemottak mellom enslige forsørgere med og uten lavinntekt, sammenlignet med tilsvarende gruppe av par med barn. Det er relativt mange enslige forsørgere som ikke er i lavinntektsgruppen, men som likevel mottar slike supplerende ytelser. Dette er i liten grad tilfelle blant par med barn, der det er et mye klarere skille mellom de som er og de som ikke er i lavinntektsgruppen.

Som vi har alt sett er barnefamilier en gruppe med høy gjelds- og rentebelastning. Det er likevel ikke særlig store forskjeller mellom dem som befinner seg i lavinnteksgruppen og andre barnefamilier, når det gjelder hvor mye rentene tynger. Det er bare blant par med barn at lavinnteksgruppen skiller seg ut ved at rentebelastningen er signifikant høyere, sammenlignet med dem som ikke har lav inntekt (33 mot 17 prosent). For enslige forsørgere er det det motsatte som er tilfelle. Her er det de som ikke befinner seg i lavinnteksgruppen som har en høyere gjeldsrentebelastning enn de under lavinnteksgrensen. Dette skyldes med stor sannsynlighet at mange her er boligeiere, mens mange i lavinnteksgruppen er leietakere. Det samme forhold forklarer trolig hvorfor det blant enslige forsørgere er en høyere andel som har høy gjeldsbelastning blant de som ikke er i lavinnteksgruppen, sammenlignet med de som er i lavinnteksgruppen, selv om forskjellene er små (hhv. 12 og 10 prosent). Blant par med barn er derimot gjeldsbelastningen klart større blant de som er i lavinnteksgruppen, enn blant de som ikke har lav inntekt. I 2003 var det nesten fire ganger flere som hadde høy gjeldsbelastning blant dem i lavinnteksgruppen, enn blant de som ikke hadde lav inntekt (hhv. 29 og 8 prosent).

For den siste indikatoren, det vil si store sykdomsutgifter som kvalifiserer for å motta grunnstønad, så ser ikke dette ut til å være noe som forekommer oftere blant barnefamilier med lave inntekter, enn andre barnefamilier. Det er i det hele ikke særlig flere

barnefamilier som mottar grunnstønad, enn i befolkningen generelt.

Inntektssammensetning

I tabell 4.7 ser vi nærmere på hvordan inntektssammensetningen til de ulike barnefamiliene var i 2003. Vi vil da få et bilde på hvilke typer inntekter som betyr mest for de ulike barnefamiliene, både de som tilhører lavinnteksgruppen og de som ikke har det som vi definerer som lav husholdningsinntekt.

Vi har allerede sett at størrelsen på yrkesinntekten er en viktig forklaring på hvorfor noen barnefamilier havner i lavinnteksgruppen. Dette blir bekreftet også i tabell 4.7, der de som befinner seg i lavinnteksgruppen har en klart lavere andel av samlet husholdningsinntekt fra arbeid og mer i form av stønader, sammenlignet med dem som ikke har lavinntekt. Blant alle barn i lavinnteksgruppen kommer en like stor andel av samlet husholdningsinntekt i form av trygder og stønader som fra inntektsgivende arbeid. Dette står i kontrast til de barnefamiliene som ikke befinner seg i lavinnteksgruppen der hele 81 prosent av inntekten er yrkesinntekter, og bare 11 prosent er overføringer mens resten (8 prosent) er ulike kapitalinntekter. De siste årene har det i tillegg vært en tendens til at stønadene har blitt viktigere for barn i lavinnteksgruppen. I 2001 utgjorde for eksempel overføringene 44 prosent av samlet inntekt, mot 49 prosent i 2003.

Tabell 4.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Barn og barnefamilier. 2003. Prosent

	Hele befolkningen		Barn under 18 år		Enslige forsørgere		Par med barn	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning								
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	73	18	50	5	70	22	37	2
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	41	78	47	90	32	72	57	94
Utdanning								
Andel personer i hushold der hovedinntektstaker har lav utdanning	26	13	15	7	16	8	14	7
Økonomisk utsatthet								
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	22	5	20	19	21	1
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	17	4	30	5	31	14	30	3
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	6	1	15	2	11	7	17	1
Gjeldsbelastning								
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	14	14	26	18	15	22	33	17
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	17	7	20	9	10	12	29	8
Store sykdomsutgifter								
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	2	7	2	6	4	7	1	6
Andel personer	11	89	8	92	15	85	6	94
Antall observasjoner (personer)	3 545	40 561	846	10 805	321	1 847	1 205	21 073

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 4.7. Inntektsregnskap for barn og barnefamilier¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2003. Kroner og prosent

	Alle husholdninger			Barn under 18 år			Enslige forsørgere			Par med barn 0-17 år		
	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle
Yrkesinntekt	36	71	69	49	81	80	33	69	66	58	82	82
Kapitalinntekter ³	3	9	9	2	8	8	1	2	2	2	8	8
Overføringer	61	20	22	49	11	12	65	29	32	40	9	10
Herav :												
Ytelser fra folketrygden	39	12	13	13	3	4	23	10	11	8	3	3
Arbeidsledighetstrygd	3	1	1	4	1	1	3	1	1	5	1	1
Bidrag	1	0	0	3	1	1	8	4	5	1	0	0
Barnetrygd	2	1	1	11	3	4	14	7	8	10	3	3
Stipend	5	0	1	3	0	1	2	1	1	2	0	0
Bostøtte	1	0	0	2	0	0	2	1	1	2	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	8	0	0	7	1	1	8	0	0
Kontantstøtte	1	0	0	3	1	1	2	1	1	3	1	1
Stønad til barnetilsyn	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	125 300	528 100	460 000	224 400	687 900	654 000	176 100	374 800	346 300	283 200	764 300	740 800
Inntekt etter skatt	111 000	395 700	347 500	193 400	514 300	490 800	159 100	301 600	281 200	237 500	565 800	549 800
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	87 800	252 800	224 900	89 400	250 100	238 400	100 300	201 000	186 600	85 600	262 500	253 900
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	3,6	3,8	3,7	2,8	2,5	2,6	4,6	4,0	4,1
Antall observasjoner	1 977	14 953	16 930	386	5 937	6 323	111	694	805	254	5 116	5 370

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Særlig enslige forsørgere i lavinntektsgruppen er kjennetegnet av at inntekter i form av overføringer betyr mye. Blant de ulike typer overføringer som enslige forsørgere i lavinntektsgruppen mottar, er det særlig tre typer som skiller seg ut. Ytelser fra folketrygden er den største enkeltposten, og utgjør mer enn en femtedel av samlet husholdningsinntekt. Dette vil i stor grad dreie seg om overgangstønad. En annen viktig inntektskilde er barnetrygd, som tilsvarte 14 prosent av samlet inntekt. En forklaring på hvorfor barnetrygden er så viktig for enslige forsørgere, er at de mottar barnetrygd for ett barn mer enn det de faktisk forsørger. Også underholdsbidrag fra tidligere partner eller bidragsforskudd fra det offentlige, er en viktig inntektskilde, med en andel på 8 prosent. Vi legger likevel merke til at de inntektene som betyr mye for enslige forsørgere med lavinntekt, også betyr relativt mye for andre eneforsørgerhusholdninger. Både barnetrygd og underholdsbidrag er universelle stønader som i 2003 blir gitt uavhengig av inntektsnivået til mottakerne.⁵

Også behovsprøvde ytelser som sosialhjelp er viktige inntektskilder for enslige forsørger med lav inntekt, og beløpet utgjorde 7 prosent av den samlede husholdningsinntekten i 2003. Bostøtte har imidlertid

mindre betydning og tilsvarte bare to prosent av husholdningsinntekten.

Par med barn i lavinntektsgruppen har en noe annen inntektsammensetning enn enslige forsørgere. Blant annet så utgjør overføringene en klart mindre del av husholdningsinntekten. Men også for par med barn er barnetrygden en meget viktig inntektskilde, ved at den utgjør en tiendedel av samlet inntekt. Dette var samme andel som årene før. Til sammenligning utgjorde barnetrygd om lag tre prosent av samlet husholdningsinntekt for alle par med barn, der yngste barn var under 18 år. Sosialhjelp er en vel så viktig inntektskilde for par med barn i lavinntektsgruppen, som for enslige forsørgere, med en andel på 8 prosent.

Inntektsfordeling

De ulikhetsmålene som presenteres i tabell 4.8 viser at inntektsforskjellen er mindre blant barnefamilieene enn i befolkningen sett under ett. Mens for eksempel forholdstallet mellom gjennomsnittsinntektene til den høyeste og laveste femdelen av befolkningen i 2003 var på 4,0, er tilsvarende forholdstall 3,3 blant alle barn under 18 år, og enda lavere blant enslige forsørgere (2,6). Den samme tendensen viser de andre ulikhetsmålene. Mens inntektsulikheten i befolkningen målt ved Gini-koeffisienten var på 0,276 i 2003, var tilsvarende koeffisient 0,241 blant alle barn under 18 år.

⁵ Etter 1.oktober 2003 blir imidlertid underholdsbidraget beregnet på bakgrunn av mottakers inntektsnivå.

Tabell 4.8. Barn og barnefamilier og fordeling av ekvivalentinntekt. 1996-2003

	1996	1999	2001	2003
S80/S20¹				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,3	4,0
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,1	3,8
Enslige forsørgere	2,6	2,9	2,6	2,6
Par med barn	2,8	2,6	2,5	3,2
Barn under 18 år	2,9	2,8	2,7	3,3
P90/P10²				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,6	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,4	2,6
Enslige forsørgere	2,2	2,2	2,1	2,1
Par med barn	2,1	2,2	2,1	2,3
Barn under 18 år	2,2	2,2	2,2	2,4
Gini-koeffisient³				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,232	0,276
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,222	0,269
Enslige forsørgere	0,193	0,219	0,185	0,186
Par med barn	0,206	0,197	0,187	0,240
Barn under 18 år	0,212	0,206	0,197	0,241

¹ S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

² P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

³ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Som vist i kapittel 3 økte inntektsforskjellene i befolkningen i perioden 1990 - 2003. Ulikheten har også økt innen alle barnefamilier sett under ett i samme periode, men det er klare forskjeller mellom de ulike typene av barnefamilier. Vi kan for eksempel ikke si at det har skjedd noen nevneverdige endringer i inntektsfordelingen blant enslige forsørgere mellom 1996 og 2003. Gini-koeffisienten var om lag den samme i 1996 som i 2002 (henholdsvis 0,193 og 0,186) for disse barnefamilieene. Dette står i kontrast til par med barn, der ulikheten ser ut til å ha økt i samme periode. Blant parfamilieene økte Gini-koeffisienten fra 0,207 i 1996, til 0,240 i 2003. Det er på nytt nærliggende å peke på utviklingen i kapitalinntektene i perioden, og det bidraget slike inntekter har på ulikheten, for å forklare den økende ulikheten innen de ulike typene av barnefamilier. Mens det er relativt få enslige forsørgere som har aksjeformuer som kan gi utbytte og gevinster, er dette mer vanlig blant mer veletablerte par med barn.

Boforhold

I det følgende skal vi se nærmere på ulike barnefamiliers boforhold på bakgrunn av materiale fra EU-SILC. Beskrivelsen omfatter gruppene av enslige forsørgere og barnefamilier med lav inntekt.

Enslige forsørgere er, i følge levekårsundersøkelsen, definert som personer som ikke er gifte eller samboende og som bor sammen med barn (eller stebarn) i alderen 0-17 år. For 1987-1997 er enslige forsørgere definert som personer med yngste barn 0-19, ikke 0-17 som i 2001-2004

Barnefamilier med lav inntekt omfatter husholdningstypen par med barn, der yngste barns alder er 0-17 år, og er definert på to ulike måter: Det er husholdninger som tilhører dels tidelen (første desil) og dels femdelen (første kvintil) med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet. Som forbruksvekter er brukt EU-skalaen (se kapittel 2). Det er gitt tall for to grupper av barnefamilier med lav inntekt, fordi det er forholdsvis få av de med lavest inntekt i levekårsutvalget (200 observasjoner) og tallene er derfor noe usikre.

Personer i barnefamilier med lav inntekt har omtrent samme alder som par med barn totalt, det er litt færre over 44 år, det gjelder henholdsvis 18 og 23 prosent. Blant enslige forsørgere er det litt færre under 25 år enn blant alle par med barn (henholdsvis 6 og 14 prosent).

Vi finner videre at det er litt flere som studerer eller går på skole (i minst 10 timer per uke) i barnefamilier med lav inntekt enn blant alle par med barn, henholdsvis 18 og 14 prosent. Enslige forsørgere skiller seg ikke fra par med barn. Dette betyr at en del av disse husholdningene forventes å finansiere en del av husholdningens forbruk ved studielån som ikke er regnet med i inntekten.

Boligstandard og eierforhold

Enslige forsørgere

Nesten tre av fire enslige forsørgere (72 prosent) eier boligen sin enten selv eller gjennom andels- eller aksjeselskap. Dette er lavere enn i hele den voksne befolkningen og vesentlig lavere enn blant alle par med barn. Vi kan ikke påvise endringer i andelen eiere blant enslige forsørgere de siste 10-15 årene, men tallene kan tyde på en viss økning. Det har imidlertid vært en klar økning i andelen enslige forsørgere som er selveiere siden første halvdel av 1990-tallet. Siden eierandelen totalt ikke synes å ha endret seg betyr det at færre enslige forsørgere bor i andels- eller aksjeleiligheter. Dette samsvarer med at andelen som bor i andre småhus har gått ned (se nedenfor).

Det er også færre enslige forsørgere som bor i enebolig (52 prosent sammenlignet med 64 prosent i befolkningen) og flere bor i andre småhus (henholdsvis 23 og 15 prosent). Andelen som bor i enebolig har økt siden midten av 1990-tallet. Økningen ser ut til å ha skjedd på bekostning av andelen som bor i andre småhus. I 2004 er det altså omtrent like mange som bor i enebolig eller andre småhus som tidlig på 1990-tallet.

Tabell 4.9. Boligtype og boligstandard for enslige forsørgere. 1991, 1995, 1997, 2003 og 2004

	Enslige forsørgere ¹						Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	2004	2004
Andel personer som							
bor i enebolig, våningshus	43	44	40	50	54	52	64
bor i småhus ellers	36	36	36	25	21	23	15
bor i husholdning som eier	65	61	70	62	70	72	80
bor i husholdning som er selveier	42	41	47	48	54	54	69
bor trangt	6	6	3	7	4	5	7
bor svært romslig	15	16	15	16	19	21	31
mangler bad eller WC	0	0	0	0	0	0	0
Bor i bolig							
med råte eller fukt	12	13	7
som er utsatt for støy	11	14	13
som er utsatt for forurensning	11	10	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	8	9	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	94	..	97	108	107	106	115
Boligareal per person. Kvm.	39	..	42	42	42	42	54
Antall svar i alt	113	126	124	132	225	221	6 046

¹ For 1991-1997 er enslige forsørgere definert som personer med yngste barn 0-19 år, ikke 0-17 år som i 2001 - 2004.

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1991-2001 og EU-SILC 2003, 2004.

Tabell 4.10. Boligtype og boligstandard for ulike grupper barnefamilier. 2001, 2003 og 2004

	Barnefamilier med lav inntekt 1. desil			Barnefamilier med lav inntekt 1. kvintil			Alle par med barn 0-17 år	Alle
	2001	2003	2004	2001	2003	2004	2004	2004
Andel personer som								
bor i enebolig, våningshus	68	72	66	72	74	71	74	64
bor i småhus ellers	23	14	16	21	14	16	17	15
bor i husholdning som eier	74	81	71	82	85	80	91	80
bor i husholdning som er selveier	70	72	62	77	75	71	83	69
bor trangt	28	27	30	22	25	25	11	7
bor svært romslig	10	9	12	10	9	11	18	31
mangler bad eller WC	0	1	0	1	0	0	0	0
Bor i bolig								
med råte eller fukt	11	10	14	9	12	12	8	7
som er utsatt for støy	..	11	7	..	10	10	9	13
som er utsatt for forurensning	..	6	9	..	6	8	8	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	..	5	4	..	5	3	5	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	140	147	139	139	144	140	154	115
Boligareal per person. Kvm.	32	33	31	31	32	32	38	54
Antall svar i alt	101	186	200	203	372	402	2 024	6 046

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Ett av de viktigste aspektene ved boligstandard er boligstørrelsen sett i forhold til husholdningens størrelse. Totalt sett tyder tallene på at enslige forsørgere bor noe mindre romslig enn befolkningen. Tallene tyder ganske visst på at andelen som bor trangt er mindre for de enslige forsørgerne enn i befolkningen (henholdsvis 5 og 7 prosent), men det er klart færre enslige forsørgere som bor svært romslig. Det gjelder 21 prosent sammenlignet med 31 prosent i befolkningen. Sammenlignet med par med barn bor imidlertid ikke enslige forsørgere trangt. Andelen enslige forsørgere og par med barn som bor trangt er henholdsvis 5 og 11 prosent. Tall fra 2001 viser også at klart flere enslige forsørgere sier at de 'har for liten plass' enn blant alle voksne.

Andelen enslige forsørgere som bor trangt og svært romslig har vært omtrent uendret i hele perioden i motsetning til det vi finner for hele den voksne befolkningen (tallene kan tyde på en økning i andelen som bor svært romslig, men endringen er ikke statistisk sikker). Boligene til enslige forsørgere hadde i gjennomsnitt et boligareal på 106 kvadratmeter, bare litt lavere enn gjennomsnittet i befolkningen. Regnet per person var arealet 42 kvadratmeter, klart lavere enn i befolkningen (54 kvadratmeter), men om lag det samme som for andre barnefamilier.

Andre aspekter ved boligstandard er om boligen har bad eller WC og om den er fuktig. Det siste kan vi bare måle ved opplevelsen av om boligen er fuktig. Så godt

som ingen enslige forsørgere mangler bad, dusj eller WC. Det er noen flere blant enslige forsørgere enn i befolkningen som oppgir av de bor i fuktig bolig. Det gjaldt i 2004 for 13 prosent av enslige forsørgere, sammenlignet med 7 prosent i befolkningen.

Indikatorer på bomiljøet tyder ikke på at enslige forsørgere bor dårligere enn den voksne befolkningen. Andelen som er utsatt for støy og forurensninger er omtrent den samme som i befolkningen. Det samme gjelder andelen som bor i område som de opplever er utsatt for kriminalitet

Barnefamilier med lav inntekt

Til tross for at flere av barnefamiliene med lav inntekt bor i spredtbygde strøk er det en mindre del som eier boligene sine. Det gjaldt i 2004 for 71 prosent av barnefamiliene med lavest inntekt (laveste tidel), og 80 prosent av barnefamilier med lav inntekt generelt (laveste femdel), sammenlignet med 91 prosent blant alle barnefamilier. Vel 80 prosent av barnefamiliene med lavest inntekt bor i enebolig eller andre småhus, det er færre enn blant alle par med barn.

Barnefamiliene med lav inntekt har forholdsvis lav boligstandard, først og fremst når det gjelder romslighet. En forholdsvis stor del av dem bor trangt. Mens dette i 2004 gjaldt 11 prosent av alle par med barn gjaldt det 30 prosent av barnefamiliene med lavest inntekt (25 prosent av alle barnefamilier med lav inntekt). Det er generelt forholdsvis få par med barn som bor svært romslig (18 prosent), og det er enda færre blant barnefamiliene med lav inntekt, bare vel en av ti bor svært romslig.

Boligene til barnefamilier med lav inntekt er store i forhold til landsgjennomsnittet (henholdsvis om lag 140 og 115 kvadratmeter), og bare litt mindre enn for alle par med barn (154 kvadratmeter). På samme måte som for par med barn generelt, er husholdningene til barnefamilier med lav inntekt store. Derfor blir boligarealet per person lite for barnefamilier med lav inntekt, vel 30 kvadratmeter, sammenlignet med snaut 40 kvadratmeter for alle par med barn. Tall fra 2001 viser da også at en betydelig del av barnefamiliene med lav inntekt vurderer boligarealet som for lite, om lag 30 prosent.

De få indikatorene vi har på boligstandard ellers tyder ikke på vesentlig dårligere boliger for barnefamilier med lav inntekt. Så godt som ingen mangler bad eller WC. Tallene kan tyde på at flere barnefamilier med lav inntekt bor i fuktige boliger.

Bomiljøet målt ved utsatthet for støy eller forurensninger eller ved opplevelsen av kriminalitet i boligområdet til barnefamilier med lav inntekt skiller seg ikke fra bomiljøet for par med barn. Sammenlignet med den

voksne befolkningen tyder tallene på mindre problemer med støy.

Boligøkonomi

Enslige forsørgere

I 2004 betalte enslige forsørgere som leier boligen sin i gjennomsnitt 51 000 kroner i året i husleie. Dette er 10 000 kroner mer enn gjennomsnitt for alle leiere. Husleie for enslige forsørgere har økt gjennom hele perioden fra 1991 (den var da vel 38 000 2004-kroner), og var i 2004 vel 30 prosent høyere enn i 1991 regnet i faste priser.

Enslige forsørgere som eier boligen (enten selv eller gjennom andels- eller aksjeselskap) betalte i 2004 vel 54 000 kroner i renter og avdrag på boliglån, mens gjennomsnittet for alle eiere var vel 41 000 kroner. Gjennomsnittlige renter og avdrag for enslige forsørgere var i 1991 om lag 59 000 2004-kroner, altså noe mer enn i 2004. Tar en i betraktning den sterke økningen i boligpriser siden 1991 er det klart at dette avspeiler endringer i bankrentene. Blant annet på grunn av rentefallet i 1993 var renter og avdrag lavere i 1995 og 1997 (henholdsvis 52 000 og 49 000 2004-kroner) enn i 1991. Renter og avdrag steg en del fra slutten av 1990-tallet. I 2004 falt imidlertid betalte renter og avdrag til et nivå bare litt over nivået på midten av 1990-tallet, noe som naturligvis har sammenheng med det sterke fallet i utlånsrenten i 2003.

Boligutgiftene utgjør en større belastning sett i forhold til inntekten for enslige forsørgere enn for alle husholdninger. I 2004 hadde 38 prosent av enslige forsørgeres husholdninger høye boligutgifter i forhold til inntekten, mens bare 11 prosent hadde relativt sett lave boligutgifter. Det ble færre enslige forsørgere med høy boutgiftsbelastning fra 2003 til 2004, antagelig på grunn av fallet i utlånsrenten. Denne andelen er nå vesentlig lavere enn i 1991 da 53 prosent hadde høy boutgiftsbelastning.

Et subjektivt spørsmål om i hvilken grad man oppfatter de samlede boligutgiftene som tyngende viser at 15 prosent av enslige forsørgere sier at de oppfatter dem som svært tyngende, mer enn det dobbelte av hva en finner for alle husholdninger. Vel halvparten oppfatter boligutgiftene som noe tyngende. Tallene tyder på at det er blitt færre som oppfatter boligutgiftene som svært tyngende (22 prosent i 2003, endringen er ikke statistisk sikker). Alt i alt oppfatter vel to av tre enslige forsørgere boligutgiftene som tyngende sammenlignet med 42 prosent av alle husholdninger.

Barnefamilier med lav inntekt

Barnefamiliene tilhører ifølge forbruksundersøkelsene den husholdningstypen som har de største boligutgiftene.

Tabell 4.11. Boligøkonomi for enslige forsørgere. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2004

	Enslige forsørgere ¹						Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	2004	2004
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ² Løpende kroner	29 400	34 800	42 300	45 600	50 300	51 100	41 200
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	7	2	0	5	4	5	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	45 100	40 100	37 200	52 400	64 900	54 200	41 500
Andel eiere uten renter og avdrag	9	14	15	7	10	8	38
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	53	46	46	35	48	38	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	13	15	13	12	9	11	37
Oppfatter boutgiftene som							
svært tyngende	22	15	7
noe tyngende	52	53	35
Antall svar i alt	39	49	36	43	66	63	1 149
Antall svar fra eiere	74	77	88	89	157	158	4 897
Antall svar i alt	113	126	124	132	225	222	6 046

¹ For 1991-1997 er enslige forsørgere definert som personer med yngste barn 0-19, ikke 0-17 som i 2001, 2003 og 2004.

² Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 4.12. Boligøkonomi for ulikegrupper barnefamilier. 2001, 2003 og 2004

	Barnefamilier med lav inntekt 1. desil			Barnefamilier med lav inntekt 1. kvintil			Alle par med barn 0-17 år	Alle
	2001	2003	2004	2001	2003	2004	2004	2004
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ Løpende kroner	41 500	51 800	62 300	42 400	50 600	59 100	54 500	39 500
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	17	0	6	12	5	6	9	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	57 800	67 300	56 600	50 600	68 600	61 300	75 200	46 300
Andel eiere uten renter og avdrag	19	12	18	22	13	13	10	38
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	28	38	39	23	31	30	14	28
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	26	19	15	31	18	17	24	36
Oppfatter boutgiftene som								
svært tyngende	..	15	16	..	14	13	6	9
noe tyngende	..	55	54	..	54	55	48	38
Antall svar fra leiere	26	36	53	31	55	74	171	1 084
Antall svar fra eiere	50	150	147	120	317	328	1 848	4 443
Antall svar	76	186	201	151	372	404	2 019	5 872

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC

Gjennomsnittlig husleie for barnefamilier med lav inntekt som leier var i 2004 større enn for alle barnefamilier som leier. Mens gjennomsnittlig husleie for alle par med barn som leide var om lag 55 000 kroner var husleien for femdelen av barnefamiliene med lavest inntekt 5 000 kroner mer og for tidelen med lavest inntekt 8 000 kroner mer. Husleiene har økt klart for barnefamilier med lav inntekt fra 2001 til 2004.

Blant alle barnefamilier med lav inntekt hadde 30 prosent høy boutgiftsbelastning, og 39 prosent blant de med lavest inntekt (laveste tidel). Til sammenligning var tallet 14 prosent for alle barnefamilier og 24 prosent for alle husholdninger. Tallene tyder på at det er blitt flere barnefamilier med lav inntekt som har høy boutgiftsbelastning siden 2001, men på grunn av små utvalg er ikke forskjellene statistisk sikre. Siden 2001 er det imidlertid blitt klart færre barnefamilier med lav inntekt som har lav boutgiftsbelastning. Det samme gjelder for alle par med barn. For disse er det imidlertid like stor del i 2004 som i 2001 som har høy boutgiftsbelastning.

Ut fra den subjektive opplevelsen av hvor tyngende boligutgiftene er, er barnefamilier med lav inntekt vanskeligere stilt enn alle barnefamilier. Blant de siste sier bare 6 prosent at boligutgiftene er svært tyngende, mens det gjelder det dobbelte blant barnefamilier med lav inntekt (16 prosent blant tidelen med lavest inntekt). Vel halvparten av barnefamiliene med lav inntekt sier at boligutgiftene er noe tyngende, om lag det samme som blant alle barnefamilier, og blant enslige forsørgere. Den subjektive oppfatningen av hvor tyngende boligutgiftene er har ikke endret seg fra 2003 til 2004, i samsvar med at boutgiftsbelastningen heller ikke har endret seg.

Økonomiske vansker

Enslige forsørgere

Resultatene tyder på at mange enslige forsørgere har det økonomisk vanskelig. En av fire enslige forsørgere oppga i 2004 at det var vanskelig eller svært vanskelig å 'få endene til å møtes', en av åtte sa at det var svært vanskelig. Vi kan ikke påvise noen endring fra 2003 til 2004. Det er om lag tre ganger så mange som i den voksne befolkningen og som blant alle par med barn. Bare en av syv sier at det er lett eller svært lett å 'få

endene til å møtes', langt færre enn i befolkningen og blant par med barn.

Betalingsproblemer er ikke nødvendigvis et uttrykk for en trang økonomi. Husholdninger med lav inntekt vil i de fleste tilfeller tilpasse seg slik at hvis inntektene og utgiftene er stabile, slik at økonomien kan planlegges, vil de færreste oppleve at de ikke klarer å betale regninger ved forfall. Betalingsproblemer er imidlertid hyppigere blant enslige forsørgere enn i den voksne befolkningen. Problemer med å betale husleie og boliglån oppgir henholdsvis 17 og 9 prosent, mens 11 prosent oppgir problemer med å betale andre lån. Tallene tyder på at flere oppgir betalingsproblemer i 2004 enn i 2003, det gjelder spesielt for husleie, til tross for at gjennomsnittlig husleie ikke har økt. Det mest vanlige var imidlertid problemer med å betale regninger for elektrisitet og kommunale avgifter, som blir oppgitt av vel 20 prosent. Tallene tyder på at betalingsproblemene her var større i 2003. Prisene på elektrisitet økte plutselig vinteren 2002/2003 og den uforutsette økningen skapte problemer for mange husholdninger, og naturligvis var husholdninger med lav inntekt særlig sårbare.

Enslige forsørgere disponerer de mest vanlige materielle goder i samme omfang som den voksne befolkningen. Så godt som alle har telefon, TV og vaskemaskin, og enslige forsørgere disponerer like ofte som befolkningen bil (79 prosent) og litt oftere PC (79 prosent). Det er imidlertid noe flere av de som ikke disponerer PC og bil som sier at det skyldes økonomien, det gjelder vel 10 prosent av alle de enslige forsørgerne, altså en betydelig andel av de som mangler disse godene.

Resultatene tyder også på at vesentlig flere blant enslige forsørgere enn i befolkningen har vansker med å dekke en del behov som anses som grunnleggende. En av fire har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet. Til og med de helt grunnleggende behovene for mat og varm bolig er det en del som har problemer med. En av ti har ikke råd til å spise kjøtt eller fisk til middag annenhver dag, og 4 prosent har ikke råd til å holde boligen varm. For alle indikatorene på grunnleggende behov er det om lag dobbelt så stor andel blant enslige forsørgere som i befolkningen som har vansker med å tilfredsstille behovene.

Den vanskelige økonomiske situasjon for en del enslige forsørgere fører ikke til at flere enslige forsørgere enn i befolkningen får støtte fra andre husholdninger. I 2004

gjaldt det 4 prosent. Tallene kan tyde på at det var flere som fikk slik støtte i 2003 (11 prosent).

Barnefamilier med lav inntekt

Barnefamilier med lav inntekt har i likhet med enslige forsørgere strammere økonomi enn det som er tilfellet blant alle par med barn og i den voksne befolkningen. Snaut 20 prosent har vanskelig eller svært vanskelig for å 'få endene til å møtes', litt mindre enn blant enslige forsørgere, men vesentlig mer enn blant alle par med barn (7 prosent). Andelen som mener det er lett eller svært lett er 17 prosent, det samme som for enslige forsørgere, men langt mindre enn blant alle par med barn (33 prosent).

Det er flere barnefamilier med lav inntekt som har problemer med å betale husleie enn blant alle par med barn, henholdsvis 7 og 3 prosent, men vesentlig færre enn blant enslige forsørgere (17 prosent). Den siste forskjellen kan i liten grad forklares av at det er flere leiere blant enslige forsørgere. Barnefamilier med lav inntekt har også oftere enn alle par med barn problemer med å betale boliglån og elektrisitet og kommunale avgifter, og betalingsproblemer er omtrent like vanlig som blant enslige forsørgere.

Nesten alle par med barn har de mest vanlige materielle godene. Det gjelder også for de par med barn som har lav inntekt. Om lag 90 prosent av disse disponerer privatbil. Det tyder på at behovet for bil er stort i barnefamiliene, noe som også understrekes av at de fleste som ikke disponerer bil sier at det er økonomiske årsaker til det. Nesten 90 prosent har også PC.

Med ett unntak er det like mange blant barnefamiliene med lavest inntekt som blant enslige forsørgere som har problemer med å dekke grunnleggende behov. Om lag tre av ti har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet og snaut 10 prosent har ikke råd til kjøtt- og fiskemiddager og ikke råd til å holde boligen varm. Blant den femtedel av barnefamiliene som har lavest inntekt viser tallene litt færre som har problemer med å dekke grunnleggende behov, men likevel klart flere enn en finner blant alle par med barn.

Det er få barnefamilier med lav inntekt som får støtte fra andre husholdninger, det gjelder om lag 4 prosent, mens det blant alle par med barn gjelder 2 prosent.

Tabell 4.13. Indikatorene på betalingsvansker for personer 16 år og over i barnefamilier. 2003 og 2004. Prosent

	Enslig forsørger		Barnefamilier med lav inntekt				Alle par med barn 0-17	Alle
	2003	2004	1. desil 2003	1. desil 2004	1. kvintil 2003	1. kvintil 2004	2004	2004
Betalingsproblemer								
Husleie	10	17	9	8	5	7	3	5
Boliglån	6	9	7	7	7	9	4	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	29	22	22	19	20	17	10	8
Andre lån	10	11	6	9	6	8	5	4
Økonomisk romslighet								
Svært vanskelig	10	13	7	8	5	6	2	3
Vanskelig	18	12	13	15	12	12	5	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	13	15	12	14	14	17	33	38
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	11	4	4	4	4	3	2	3
Antall svar	225	222	186	201	372	404	2 024	6 046

Kilde: EU-SILC.

Tabell 4.14. Indikatorene på materiell situasjon for personer 16 år og over i barnefamilier. 2003 og 2004. Prosent

	Enslig forsørger		Barnefamilier med lav inntekt				Alle par med barn 0-17	Alle
	2003	2004	1. desil 2003	1. desil 2004	1. kvintil 2003	1. kvintil 2004	2004	2004
Materiell situasjon								
Andel som disponerer								
Telefon	100	100	100	100	100	99	100	99
Farge TV	98	97	97	95	98	97	100	97
PC	74	79	83	82	88	87	94	65
Vaskemaskin	98	97	100	99	99	98	99	96
Privatbil	81	79	89	86	91	91	96	76
Disponerer ikke PC pga. økonomi	10	13	8	9	5	5	2	5
Disponerer ikke privat bil pga. økonomi	13	12	9	12	7	7	2	8
Har ikke råd til								
en ukes ferie	26	26	21	27	17	21	8	11
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	11	9	10	9	7	7	2	4
kjøre nye klær	20	..	22	..	17	..	:	..
holde boligen varm	9	4	3	8	3	5	2	2
Antall svar	225	222	186	201	372	404	2 024	6 046

Kilde: EU-SILC.

5. Sosiale indikatorer for aleneboende under 35 år

Frøydis Strøm, Jon Epland og Arne Andersen

- *svak inntektsvekst over flere år sammenlignet med de fleste andre grupper i befolkningen*
- *gradvis svakere tilknytning til arbeidslivet siden midten av 1990-tallet*
- *relativt stor andel mottar sosialhjelp*
- *fortsatt høy gjeldsbelastning i forhold til befolkningen generelt*
- *overrepresentert i lavinntektsgruppen*
- *relativt stor inntektsulikhet innad i gruppen*
- *uendret lav andel som eier bolig*
- *fortsatt har seks av ti høy boutgiftsbelastning til tross for nedgang i utlånsrenten*
- *én av seks sliter økonomisk mens én av fem har romslig økonomi*

Innledning

Husholdninger som består av unge aleneboende har, sammenlignet med andre husholdningstyper, hatt en relativt svak inntektsvekst siden 1990. Dette viser tall fra inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (Statistisk sentralbyrå 2005c). I dette kapitlet vil vi ta for oss ulike indikatorer for de unge aleneboende under 35 år. Merk at vi ikke regner med studenter i gruppen av aleneboende når vi ser på inntektsindikatorer. Dette fordi studenter hovedsakelig lever av studielån, og lån regnes ikke som inntekt i inntektsundersøkelsen. Om en tar med studentene, vil dette føre til at mange i denne gruppen vil komme ut med en urimelig lav inntekt. Derimot inngår studentene når vi ser på indikatorer for boforhold og økonomiske vansker.

Yrkestilknytning

I likhet med hele befolkningen er de unge aleneboende i høy grad yrkesaktive, og for de fleste utgjør yrkesinntekten den største delen av husholdningsinntekten. Tabell 5.1 viser at 24 prosent av de unge aleneboende var uten yrkestilknytning i 2003. Dette er like stor andel som for hele befolkningen, men høyere enn for personer i alderen 25-65 år.

Vi ser imidlertid en liten tendens til at gruppen unge aleneboende har hatt en gradvis svakere tilknytning til arbeidslivet i perioden 1996 til 2003. Siden 1996 har det skjedd en svak økning i andelen unge aleneboende uten yrkestilknytning, mens yrkestilknytningen har vært mer stabil for hele befolkningen og for personer i alderen 25-65 år. Dette kan imidlertid skyldes at vi benytter et litt grovt mål på yrkestilknytning, basert på at en må ha en inntekt over et bestemt nivå

(minstepensjonen), for å bli definert som yrkestilknyttet. Det kan tenkes at grunnen til at vi finner en høyere andel unge enslige som ikke er yrkestilknyttet, spesielt i forhold til referansegruppen som består av personer i alderen 25-65 år, er at det i denne gruppen er mange som arbeider deltid og som dermed ikke får en inntekt som overstiger minstepensjonen. Dette kan for eksempel være personer som kombinerer arbeid med studier, men uten å motta studielån. Men indikatoren kan også tolkes som at de unge enslige har opplevd en forverring på arbeidsmarkedet. Andelen som yrkesinntekten utgjør av samlet husholdningsinntekt har i alle fall blitt redusert siden 1999.

Tabell 5.1. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for yrkestilknytning, 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	12	14
Aleneboende under 35 år	19	18	23	24
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	76	73
Personer 25-65 år	84	86	85	82
Aleneboende under 35 år	85	86	82	80

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Utdanning

Det er svært få av dagens unge som forlater utdanningssystemet etter fullført ungdomsskole. Siden 1996 har andelen med lav utdanning vært stabil, og i 2003 hadde syv prosent av de unge aleneboende grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Dette er en andel som er klart lavere enn for hele befolkningen sett under ett, når vi sammenligner på grunnlag av hovedinntektstakernes utdanningsnivå (14 prosent) eller alle personer 16 år og eldre (16 prosent).

Økonomisk utsatthet

I likhet med hele befolkningen er andelen unge aleneboende som mottar bostøtte svært liten. Bare 3 prosent mottar slik støtte, og denne gruppen inngår heller ikke i målgruppen til bostøtteordningen (Husbanken 2003). Derimot er det relativt mange unge aleneboende som mottar sosialhjelp. 12 prosent av de enslige under 35 år mottok sosialhjelp i 2003. Fra 1996 til 2001 skjedde det en nedgang i andelen som mottok sosialhjelp, men i 2003 er andelen på nesten like høyt nivå som i 1996. Andelen personer som bor i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp er svært liten både for unge aleneboende under 35 år og for hele befolkningen sett under ett.

Tabell 5.2. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	16	14
Alle personer 16 år og eldre	21	19	18	16
Aleneboende under 35 år	8	7	6	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 5.3. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	5
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Aleneboende under 35 år	2	1	3	3
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6
Aleneboende under 35 år	13	10	9	12
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Aleneboende under 35 år	1	0	1	1

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Rente- og gjeldsbelastning

Gjeldsbyrden i den norske befolkningen har økt de siste årene. Tabell 5.4 fremstiller de unge ensliges rente- og gjeldsbelastning sett i forhold til hele befolkningen. I 2003 opplevde 15 prosent av de unge enslige å ha en høy gjeldsrentebelastning. Dette er en andel som er helt på nivå med resten av befolkningen. Gjeldsrentebelastningen blant unge enslige har endret seg lite siden 1999.

Når vi ser på gjeldsbelastningen til de unge aleneboende, finner vi at andelen med høy gjeld er større enn for hele befolkningen, og for personer 25-65 år. Hele 13 prosent av alle aleneboende under 35 år hadde gjeld som oversteg tre ganger samlet husholdningsinntekt i 2003. Utviklingen fra 1996 til 2003 viser at andelen med høy gjeldsbelastning blant de unge aleneboende har vært jevnt høyere enn for hele befolkningen.

Store sykdomsutgifter

Andelen aleneboende under 35 år som mottar grunnstønad var 2 prosent i 2003, og indikerer at denne gruppen ikke har store sykdomsutgifter. Den er lavere enn for resten av befolkningen, og i tillegg ser vi at andelen har holdt seg relativt stabilt lav fra 1996 til 2003.

Tabell 5.4. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	17	14
Personer 25-65 år	12	14	19	15
Aleneboende under 35 år	10	16	18	15
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	6	8
Personer 25-65 år	6	6	7	9
Aleneboende under 35 år	9	10	11	13

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 5.5. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	7	7
Personer 25-65 år	7	7	7	6
Aleneboende under 35 år	4	3	3	2

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Unge aleneboende er en gruppe som er sterkt overrepresentert i lavinntektsgruppen. Mens om lag 11 prosent av hele befolkningen hadde lavinntekt i 2003, ifølge EUs lavinntektsdefinisjon, var tilsvarende andel hele 29 prosent blant unge aleneboende samme år. Som for de fleste andre grupper, er det en nær sammenheng mellom det å stå utenfor arbeidslivet og det å tilhøre lavinntektsgruppen. Blant de unge enslige i lavinntektsgruppen var 6 av 10 uten yrkestilknytning i 2003, mens dette bare gjaldt for 8 prosent av de unge aleneboende som ikke var i lavinntektsgruppen. Det er også en viss sammenheng mellom forekomsten av lavinntekt, og utdanningsnivået til unge enslige. Selv om det er svært få av dagens unge som har lav formell utdanning, var andelen med ungdomsskole som høyeste fullførte utdanning dobbelt så høy blant dem som befant seg i lavinntektsgruppen (12 prosent), sammenlignet med dem som ikke var i lavinntektsgruppen (5 prosent). I forhold til 2002 har andelen med lav utdanning i lavinntektsgruppen steget fra 9 prosent til 12 prosent.

Når det gjelder økonomisk utsatthet, så er det først og fremst innen sosialhjelpsbruk at det er klare forskjeller mellom dem med og uten lavinntekt. Andelen som mottar sosialhjelp er fire ganger høyere blant unge aleneboende i lavinntektsgruppen enn blant dem som befinner seg over lavinntektsgrensen. Derimot er det ingenting som tyder på at unge aleneboende med lav inntekt er en gruppe der mange er tynget av stor

gjeldsrentebelastning. Det viser seg tvert imot at andelen med høy rentebelastning, det vil si at rentene overstiger 15 prosent av samlet inntekt, er tre ganger høyere blant de unge som ikke har lavinntekt enn blant de med lavinntekt. På den annen side er det mindre forskjell mellom de to gruppene når det gjelder forekomsten av høy gjeld. En mulig forklaring på dette kan være at mange unge aleneboende som ikke er i lavinntektsgruppen, men der mange altså har høy rentebelastning, er nyutdannede som nettopp har blitt yrkesaktive. Dermed har studielånsrenten begynt å løpe for disse.

Inntektssammensetning

Tabell 5.7 viser inntektssammensetningen til unge aleneboende under 35 år. Vi finner her at yrkesinntekten utgjør 87 prosent av disse husholdningenes samlede inntekt. For de unge aleneboende som befinner seg over lavinntektsgrensen bidrar yrkesinntekten med hele 91 prosent av den samlede husholdningsinntekten. Også i lavinntektsgruppen utgjør yrkesinntektene en relativt stor andel av samlet inntekt (61 prosent). Dette er en høy andel sammenlignet med andre som befinner seg i lavinntektsgruppen, for eksempel enslige forsørgere, trygdemottakere og innvandrere.

For unge aleneboende i alt utgjør overføringer kun en tiendedel av den samlede husholdningsinntekten. Overføringer utgjør en enda mindre andel for unge aleneboende som befinner seg over lavinntektsgrensen.

Tabell 5.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Aleneboende under 35 år. 2003. Prosent

	Hele befolkningen		Aleneboende under 35 år	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning				
Uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	73	18	61	8
Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt	41	78	58	89
Utdanning				
Hovedinntektstaker med lav utdanning	26	13	12	5
Økonomisk utsatthet				
Mottar bostøtte	13	3	2	3
Mottar sosialhjelp	17	4	25	6
Mottar bostøtte og sosialhjelp	6	1	2	1
Gjeldsbelastning				
Høy gjeldsrentebelastning	14	14	6	19
Høy gjeldsbelastning	17	7	11	14
Store sykdomsutgifter				
Mottar grunnstønad	2	7	1	3
Andel personer	11	89	29	71
Antall observasjoner	3 545	40 561	346	864

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 5.7. Inntektsregnskap for aleneboende under 35 år¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2003. Kroner og prosent

	Alle husholdninger			Aleneboende under 35 år		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle
Yrkesinntekt	36	71	69	61	91	87
Kapitalinntekter ³	3	9	9	1	2	2
Overføringer	61	20	22	38	8	11
Herav :						
Ytelser fra folketrygden	39	12	13	14	4	5
Arbeidsledighetstrygd	3	1	1	7	2	3
Stipend	5	0	1	6	0	1
Bostøtte	1	0	0	0	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	10	1	2
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	125 300	528 100	460 000	94 600	308 000	245 100
Inntekt etter skatt	111 000	395 700	347 500	79 400	226 500	183 200
Inntekt etter skatt pr. forbr.enh. (EU-skala)	87 800	252 800	224 900	79 400	226 500	183 200
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,0	1,0	1,0
Antall observasjoner	1 977	14 953	16 930	346	864	1 210

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

For unge aleneboende i lavinnteksgruppen er overføringer en klart viktigere inntektskomponent, og utgjorde 38 prosent av samlet husholdningsinntekt i 2003. Dette er en noe høyere andel enn året før (34 prosent). Ytelser fra folketrygden er den største stønadsposten for denne gruppen (14 prosent), men også andre stønader utgjør en del av disse overføringene. 10 prosent består av sosialhjelp, mens arbeidsledighetstrygd utgjør 7 prosent av alle overføringene som unge aleneboende i lavinnteksgruppen mottar. Det er fremdeles noen studenter blant de unge aleneboende, selv om vi altså har utelatt alle som hovedsaklig lever av studielån. 6 prosent av samlet inntekt for de i lavinnteksgruppen består av studiestipend.

På bakgrunn av inntektssammensetningen til de unge enslige med lavinntekt, kan vi derfor danne oss et bilde av at dette er en sammensatt gruppe som både består av unge trygdemottakere, arbeidsledige, sosialhjelpsmottakere og deltidsarbeidende studenter (som ikke mottar studielån).

Inntektsfordeling

Ulikhetsmålet S80/S20 i tabell 5.8, som viser forholdet mellom gjennomsnittsinntekten til den rikeste og fattigste femdelen i gruppen unge aleneboende, viser at det er relativt store forskjeller innad i denne gruppen. Sammenlignet med hele befolkningen har det siden midten av 1990-tallet vært større inntektsulikheter innad blant de unge aleneboende. Målet S80/S20 kan imidlertid påvirkes av ekstremverdier i begge ender av inntektsfordelingen.

Tabell 5.8. Aleneboende under 35 år og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2003

	1996	1999	2001	2003
S80/S20¹				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,3	4,0
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,1	3,8
Aleneboende under 35 år	5,0	4,6	5,2	5,1
P90/P10²				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,6	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,4	2,6
Aleneboende under 35 år	4,4	3,4	4,5	4,3
Gini-koeffisient³				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,232	0,276
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,222	0,269
Aleneboende under 35 år	0,267	0,265	0,279	0,285

¹ S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

² P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

³ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Forholdet mellom P90 og P10, som er et mål som i mindre grad påvirkes av ekstremverdier, viser oss en lavere grad av ulikhet og mer stabilitet for de unge aleneboende som gruppe. Dermed får vi en indikasjon på at observasjoner i den øverste femdelen bidrar til å øke avstanden mellom "fattige" og "rike" i gruppen unge aleneboende. Sammenlignet med hele befolkningen og personer i alderen 25-65 år, viser likevel P90/P10 oss at det finnes større inntektsforskjeller blant unge aleneboende.

Til slutt ser vi at også Gini-koeffisienten antyder en større inntektsulikhet i gruppen unge aleneboende enn i hele befolkningen.

Boforhold og økonomiske vansker

Unge aleneboende er personer i alderen 16-34 år som bor alene. I levekårsundersøkelsen er husholdning definert på grunnlag av faktisk adresse. Det betyr at for studenter som faktisk bor borte fra forelderhusholdningen er det den faktiske bosituasjonen vi har opplysninger om selv om de er registrert bosatt på foreldrenes adresse.

Blant unge aleneboende, slik gruppen her er definert, dominerer de yngste (under 25 år). Personer under 25 år utgjorde i 2004 om lag 40 prosent av de unge aleneboende.

Om lag 30 prosent av de unge aleneboende var studenter.

Boligstandard og eierforhold

Perioden fra en person er 16 til 34 år er perioden der det store flertallet etablerer seg. Etablering med eid bolig viser en sterk sammenheng med familie-etablering. For personer som ikke etablerer familie, tar det lenger tid før etableringen med eid bolig skjer.

Det er da også en relativt liten del av de unge aleneboende som eier boligen sin, det gjaldt om lag tre av ti i 2004. Til sammenligning eide 80 prosent i hele den voksne befolkningen den boligen husholdningen bor i. Fra 1991 til 1997 ble det stadig færre unge aleneboende som eide boligen sin. Mens andelen eiere i

1991 var 36 prosent var det ti år senere bare 27 prosent som eide boligen sin. Nedgangen har vært jevn i hele denne perioden, uavhengig av svingningene i de økonomiske konjunktorene i perioden. Nedgangen ser imidlertid ut til å ha stoppet opp på slutten av 1990-tallet. Tallene tyder på en økning, men økningen er ikke statistisk sikker.

Basert på et objektive mål på romslighet bor unge aleneboende ofte trangt. I 2004 bodde snaut en av fire trangt, dvs. at de bor på ett rom, mens det i befolkningen var 7 prosent som bodde trangt. Det er blitt færre unge aleneboende som bor trangt siden midten av 1990-tallet. En av syv unge aleneboende bor svært romslig (disponerer minst fire rom), sammenlignet med det dobbelte i befolkningen. Romsligheten for unge aleneboende har ikke endret seg siden 1991.

Unge aleneboende bor i betydelig mindre leiligheter enn den voksne befolkningen, henholdsvis 64 og 115 kvadratmeter. Men fordi de bor alene blir arealet per person noe høyere enn i befolkningen der gjennomsnittet er 54 kvadratmeter.

Til tross for at unge aleneboende har mer plass per person enn befolkningen ellers, er det flere som uttrykker at de har for liten plass. Det gjaldt 20 prosent sammenlignet med 13 prosent i hele befolkningen i 2001 (tall for 2003 og 2004 mangler).

Boligstandarden ellers synes ikke å avvike vesentlig fra befolkningens. Det er nesten ingen som mangler bad. Litt flere bor i fuktig bolig, 10 prosent sammenlignet med 7 prosent i den voksne befolkningen i 2004.

Tabell 5.9. Boligtype og boligstandard for aleneboende under 35 år. 1991, 1995, 2001, 2003 og 2004

	Aleneboende under 35 år						Alle 2004
	1991	1995	1997	2001	2003	2004	
Andel personer som							
bor i enebolig, våningshus	26	38	30	42	38	35	64
bor i småhus ellers	24	21	19	12	14	13	15
bor i husholdning som eier	36	30	25	27	30	29	80
bor i husholdning som er selveier	20	15	17	17	19	19	69
bor trangt	23	32	32	30	23	24	7
bor svært romslig	15	15	14	15	15	15	31
mangler bad eller WC	9	4	5	3	4	1	0
Bor i bolig							
med råte eller fukt	15	13	10	7
som er utsatt for støy	23	25	13
som er utsatt for forurensning	11	8	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	10	11	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	65	..	70	65	64	64	115
Boligareal per person. Kvm.	65	..	70	65	64	64	54
Antall svar i alt	203	209	232	326	499	510	6 046

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 5.10. Boligøkonomi for aleneboende under 35 år. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2004

	Aleneboende under 35 år						Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	2004	2004
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ Løpende kroner	21 600	25 800	26 700	33 900	36 500	40 000	41 200
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	3	6	8	4	7	4	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	45 100	34 200	37 700	64 700	62 200	50 700	41 500
Andel eiere uten renter og avdrag	13	19	14	6	11	11	38
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	54	56	55	57	60	59	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	15	13	12	8	10	9	37
Andel som oppfatter boutgiftene som svært tyngende	12	13	7
noe tyngende	47	41	35
Antall svar fra leiere	55	47	60	88	344	361	1 149
Antall svar fra eiere	121	144	165	220	148	149	4 897
Antall svar	203	209	232	326	499	510	6 046

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Miljøet synes også litt dårligere. Det var i 2004 vesentlig flere som er utsatt for støy, i alt 25 prosent av de unge aleneboende og en av ti bodde i områder som var plaget av kriminalitet, vold og hærverk. Til sammenligning gjaldt dette henholdsvis 13 og 6 prosent i den voksne befolkningen i 2004.

30 prosent av de unge aleneboende er studenter. Ser en bort fra studentene er det litt flere som eier sin bolig (38 prosent i 2004) og boligstandarden bedres noe. Litt færre bor trangt (15 prosent) og litt flere bor svært romslig (19 prosent). Gjennomsnittlig boligareal øker til 72 kvadratmeter. Andelen uten bad og med fuktige boliger endres imidlertid ikke.

Boligøkonomi

Gjennomsnittlig husleie for unge aleneboende som leide boligen var 40 000 kroner per år i 2004, eller omtrent det samme som blant alle leiere. Dette til tross for at boligene bare er vel halvparten så store. Ser en bort fra studentene blir gjennomsnittlig husleie snaut 43 000 kroner.

Regnet i 2004 -kroner steg årlig husleie fra om lag 28 000 kroner i 1991 til 40 000 kroner i 2004, en økning på 40 prosent. Økningen skjedde gjennom det meste av perioden.

Renter og avdrag var i 2004 om lag 50 000 kroner i gjennomsnitt for unge aleneboende eiere. Beløpet endrer seg lite om en holder studenter utenfor. Det er vesentlig mer enn for alle husholdninger der gjennomsnittet var vel 41 000 kroner.

Renter og avdrag har utviklet seg annerledes enn husleien, til dels i samsvar med endringer i utlånsrenten på boliglån. Regnet i 2004-kroner var renter og avdrag i gjennomsnitt 59 000 kroner i 1991. De gikk ned til 41 000 2004-kroner i 1995 for deretter å øke til 67 000 2004-kroner i 2001. Fra 1997 til 2001 var det en meget sterk økning i renter og avdrag. Både økt

utlånsrente og en sterk økning i boligpriser og, i mindre grad, økt andel eiere med boliglån bidro til økningen i renter og avdrag. Etter 2001 har renter og avdrag gått betydelig ned. Nedgangen var særlig sterk fra 2003 til 2004.

Det er ingen tvil om at boligutgiftene i form av husleie, renter og avdrag utgjør en betydelig post på unge aleneboendes budsjett. Ser en perioden etter 1991 under ett har økningen i husleie, renter og avdrag ført til at boligutgiftene sett i forhold til husholdningens inntekt etter skatt har utviklet seg ugunstig. Andelen unge aleneboende med høye boligutgifter sett i forhold til inntekten kan se ut til å ha økt noe fra 1997, og andelen med lav boutgiftsbelastning har gått ned. I 2004 hadde seks av ti høy boligitgiftsbelastning, mer enn det dobbelte av det en finner blant alle husholdninger. Utviklingen fra 2003 til 2004 med lavere utgifter til boliglån har kompensert for økningen i husleie slik at boutgiftsbelastningen ikke endret seg.

En av åtte unge aleneboende oppfatter boligutgiftene som svært tyngende og over halvparten oppfatter dem som svært eller noe tyngende, mens det i befolkningen gjelder vel 40 prosent. Tallene kan tyde på at det er blitt noe færre unge aleneboende som oppfatter boligutgiftene som noe tyngende, men reduksjonen er ikke statistisk sikker.

Andelen med lave relative boligutgifter (dvs. at husleie pluss renter og avdrag utgjør mindre enn 10 prosent av husholdningens inntekt etter skatt) gikk svakt ned i tiåret fra 15 prosent i 1991 til 8 prosent i 2001. Her ser den ut til å ha stabilisert seg. Til sammenligning var det 37 prosent av alle husholdninger som hadde lave relative boligutgifter.

Økonomiske vansker

Unge som bor alene er en gruppe med forholdsvis lave inntekter, men - som vi har sett - også med stor inntekts-spredning. Det er bl.a. relativt mange som mottar sosial-

hjelp. Vi har også sett at det er mange med relativt sett høye boligutgifter. Det var i 2004 7 prosent av de unge aleneboende som mottok støtte fra andre husholdninger (foreldrene). Denne støtten er ikke regnet med som inntekt. Det dreier seg imidlertid i gjennomsnitt om forholdsvis beskjedne beløp. For alle unge aleneboende er gjennomsnittlig beløp mottatt i 2004 (siste 12 måneder) om lag 1200 kroner per år eller 16 000 kroner for de som mottok hjelp fra andre husholdninger. Det endrer altså ikke vesentlig på bildet av den økonomiske situasjon til de unge. Av større betydning er det at studielån ikke regnes som inntekt. Dette er viktig å være oppmerksom på i tolkningen av tallene nedenfor for de unge aleneboendes økonomiske situasjon. Som nevnt er om lag 30 prosent av de unge aleneboende studenter, selv om neppe alle disse mottar studielån.

Tallene viser at det er noe flere som er i en presset økonomisk situasjon blant unge aleneboende enn i befolkningen, 16 prosent sier i 2004 at det er vanskelig 'å få endene til å møtes' mens det i befolkningen gjelder 9 prosent. Tallene for hvor stor andel som mener det er lett 'å få endene til å møtes' er tilsvarende henholdsvis 21 og 38 prosent. Tallene for unge aleneboende er uendret fra 2003, mens det i befolkningen har blitt flere med romslig økonomi.

På spørsmål om husholdningen har vært ute av stand til å betale ulike typer regninger ved forfall svarer 9 - 13 prosent av de unge aleneboende bekreftende i 2004. Ett unntak er boliglån som få har hatt problemer med å betale, men det skyldes først og fremst at det er forholdsvis få som eier boligen. Flest har hatt problemer med husleie og med elektrisitet eller kommunale avgifter. I befolkningen oppgir bare 3-4 prosent at de har betalingsproblemer. Som i 2003 er et unntak betaling av elektrisitet eller kommunale avgifter, noe som hadde sammenheng med de høye prisene på elektrisitet vinteren 2002/2003. Ser en betalingsproblemen under ett finner vi at 21 prosent av de unge aleneboende i 2004 hadde problemer med betaling av en eller flere typer regninger, sammenlignet med 11 prosent i befolkningen.

Unge aleneboende skiller seg ikke vesentlig fra befolkningen når det gjelder en del materielle goder, med unntak av bil. Det er litt færre som har eller disponerer TV, det gjaldt ni av ti unge aleneboende i 2004, like mange har PC (66 prosent), en av åtte sier det skyldes dårlig økonomi. Det er færre som har vaskemaskin noe som imidlertid i liten grad skyldes dårlig økonomi, men mindre behov. Halvparten av de unge aleneboende har bil, mens det i den voksne befolkningen gjelder 76 prosent. Over halvparten av de unge som ikke har bil sier at det skyldes økonomien. Spør en unge aleneboende om de klarer utgiftene til en del ting som oppfattes som ganske grunnleggende i dag finner en at opp til 17 prosent hadde problemer i 2004. En av seks har ikke råd til en ukes ferie borte fra

hjemmet. Hele 9 prosent har ikke råd til å spise kjøtt- eller fiskemiddag annenhver dag og 3 prosent har ikke råd til å holde boligen varm. Dette er om lag det dobbelte av hva som gjelder for den voksne befolkningen som helhet. I alt oppga en av fem unge aleneboende at det var ett eller flere slike behov de ikke klarte å dekke. Fra 2003 til 2004 ble det færre unge aleneboende som ikke hadde råd til å holde boligen varm. Ellers kan vi ikke påvise noen endringer når det gjelder mulighetene for å dekke grunnleggende behov.

Sammenlignet med andre av de gruppene som behandles her viser resultatene at både sosialhjelpsmottakere, enslige forsørgere og tidelen av barnefamilie med lavest inntekt kommer dårligere ut enn unge aleneboende på indikatorene på økonomisk situasjon. Tallene tyder på at mellom en av seks og en av fem unge aleneboende sliter tungt økonomisk.

Tabell 5.11. Indikatorer på betalingsvansker for aleneboende under 35 år. 2003 og 2004. Prosent

	Aleneboende under 35 år		Alle 2004
	2003	2004	
Betalingsproblemer			
Husleie	13	13	5
Boliglån	4	2	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	14	11	8
Andre lån	10	9	4
Økonomisk romslighet			
Svært vanskelig	6	6	3
Vanskelig	10	10	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	21	21	38
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	9	7	3
Antall svar	499	510	6 046

Kilde: EU-SILC.

Tabell 5.12. Indikatorer på materiell situasjon for aleneboende under 35 år. 2003 og 2004. Prosent

	Aleneboende under 35 år		Alle 2004
	2003	2004	
Materiell situasjon			
Andel som disponerer			
Telefon	99	99	99
Farge TV	91	89	97
PC	62	66	65
Vaskemaskin	83	86	96
Privatbil	50	49	76
Disponerer ikke PC pga. økonomi	13	12	5
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	28	26	8
Har ikke råd til			
en ukes ferie	16	17	11
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	9	9	4
kjøre nye klær	16
holde boligen varm	6	3	2
Antall svar	499	510	6 046

Kilde: EU-SILC.

6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger

Mads Ivar Kirkeberg

- et forverret arbeidsmarked har bidratt til flere innvandrere uten noen yrkestilknyttede i husholdningen
- andelen med sosialhjelp er relativt stabil - men fortsatt sterkt overrepresentert sammenlignet med befolkningen forøvrig
- ikke-vestlige innvandrere har mer enn tre ganger så høy sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen sammenlignet med befolkningen generelt
- innvandrerne har en gjelds- og rentebelastning på linje med hele befolkningen i alderen 25-65 år
- inntektsulikheten øker blant ikke-vestlige innvandrere

Innledning

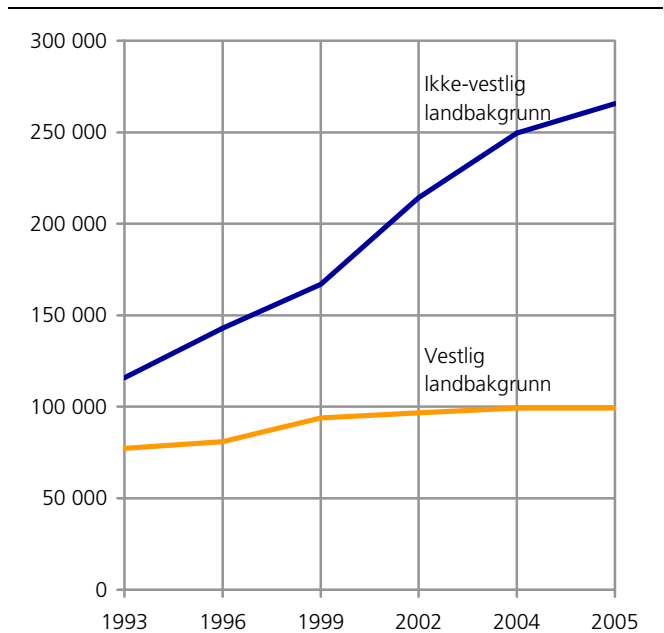
Ved inngangen til 2005 utgjorde innvandrerbefolkningen i Norge om lag 365 000 personer. Disse fordelte seg på 301 000 førstegenerasjonsinnvandrere og 64 000 personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Innvandrerbefolkningen, slik Statistisk sentralbyrå definerer den, utgjør nå 8 prosent av hele den bosatte befolkningen.

Studerer innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn, er det klart flest fra Asia med 40 prosent. Deretter følger personer med bakgrunn fra Øst-Europa med 17 prosent, Norden med 15 prosent, Afrika med 12 prosent, Vest-Europa for øvrig med 10 prosent (Statistisk sentralbyrå 2005d).

I perioden 1993 til 2005 har innvandrerbefolkningen økt med drøyt 170 000 personer eller 89 prosent (se figur 6.1). Av denne veksten stod innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn for nesten 150 000 personer. Når vi ser på innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn er det flest innvandrere med bakgrunn fra Pakistan, Vietnam, Irak, Bosnia-Hercegovina, Somalia, Iran, Tyrkia og Sri Lanka.

Ved inngangen til 2005 bodde det om lag 107 000 personer med flyktningbakgrunn i Norge. Tre firedeler var registrert som flyktning, mens de resterende hadde familietilknytning til en slik flyktning. Det var flest bosatte personer med flyktningbakgrunn fra Irak, Bosnia-Hercegovina, Somalia, Iran og Vietnam (Statistisk sentralbyrå 2005e).

Figur 6.1. Innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn. 1993-2005



Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Yrkestilknytning

Tabell 6.1 viser at trenden fra slutten av 1990-tallet med stadig flere innvandrere uten tilknytning til arbeidsmarkedet, fortsetter i 2003. Blant ikke-vestlige innvandrere tilhører nå 36 prosent en husholdning uten noen yrkestilknyttede personer, sammenlignet med 26 prosent i 1999. Blant flyktninger alene er andelen fire av ti, sammenlignet med tre av ti i 1999. I befolkningen generelt er endringene i yrkestilknytning mer marginale.

Tabell 6.1. Innvandrere og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	12	14
Innvandrere i alt				
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	36	26	31	36
Flyktninger	44	31	36	41
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	76	73
Personer 25-65 år	84	86	85	82
Innvandrere i alt				
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	63	75	72	65
Flyktninger	46	68	60	52

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.2. Innvandrere og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	16	14
Alle personer 16 år og eldre	21	19	18	16
Innvandrere i alt				
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	11	16	17	15
Flyktninger	13	17	16	13

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Det er flere årsaker til denne utviklingen i yrkestilknytning for innvandrerbefolkningen. En viktig grunn er konjunktursvingningene i perioden, med et klart forverret arbeidsmarked fra 2002. I 2003 fortsatte arbeidsledigheten å stige, noe som også gav seg utslag i økt ledighet i innvandrerbefolkningen. Den registrerte arbeidsledigheten blant for eksempel innvandrere med afrikansk bakgrunn var på 12,2 prosent i 1999, for så å stige til 15,9 prosent i 2002. I 2003 hadde denne andelen ledige økt ytterligere, til 17,4 prosent. Indikatorene i tabell 6.1 kan også påvirkes av endringer i selve sammensetningen av innvandrergruppen som studeres, spesielt med hensyn på botid. Statistikken viser høyest registrert ledighet blant innvandrere med botid på mellom fire og seks år. Denne tendensen er sterkest blant ikke-vestlige innvandrere. Dette henger sannsynligvis sammen med at mange nyankomne flyktninger går gjennom en periode med både norsk-opplæring, og eventuelle kvalifiseringstiltak, før de registrerer seg som arbeidssøkere (les mer om dette på <http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/arkiv/>). Indikatorene vil derfor "skjule" til dels store forskjeller blant de ikke-vestlige innvandrerne. Andre studier har vist at innvandringsgrunn, botid og på hvilket tidspunkt man kom til landet (lav- eller høykonjunktur), er bestemmende for graden av yrkestilknytning (Blom 1996, Østby 2001). Mange ikke-vestlige innvandrere

grupper har en god tilknytning til arbeidsmarkedet med relativt høye yrkesinntekter. Innvandrere med bakgrunn fra Chile, India, Sri Lanka, Vietnam og Bosnia-Hercegovina er eksempler på dette.

Den andre indikatoren på yrkestilknytning i tabell 6.1, andelen personer der yrkesinntekten er den viktigste inntektskilden i husholdningen, gir det samme bildet. I 2003 er det færre innvandrere som bor i slike husholdninger, sammenlignet med de 3-4 foregående år. For flyktninger er det bare drøyt halvparten (52 prosent) som tilhører en husholdning hvor inntekt av eget arbeid er den viktige kilden til husholdningsøkonomien, sammenlignet med 68 prosent i 1999. Også denne indikatoren viser bare mindre endringer for befolkningen som helhet.

Utdanning

Tabell 6.2 viser at andelen personer tilhørende en husholdning hvor hovedinntektstaker er ikke-vestlig innvandrer med lav utdanning, utgjorde 15 prosent i 2003. Dette er på samme nivå som i hele befolkningen 16 år og eldre. Med lav utdanning mener vi her utdanning til og med ungdomsskolenivå. Endringen i denne indikatoren har vært marginal de siste årene, men er forbundet med stor statistisk usikkerhet. En stor og økende andel med uoppgett utdanning i innvandrerbefolkningen vanskeliggjør også sammenligning over tid.

Økonomisk utsatthet

Hvis vi måler økonomisk utsatthet ved å se på andelen personer som tilhører husholdninger som mottar bostøtte og økonomisk sosialhjelp, finner vi at ikke-vestlige innvandrere er klart overrepresentert i forhold til hele befolkningen (tabell 6.3). Andelen personer som mottok bostøtte utgjorde 22 prosent blant ikke-vestlige innvandrere i 2003, og 32 prosent blant flyktninger. Tilsvarende andeler året før (i 2002), var henholdsvis 19 og 29 prosent. Økningen i andelen med bostøtte er imidlertid statistisk noe usikker.

Ser vi på andelen som mottar sosialhjelp i 2003, utgjør denne 30 prosent for ikke-vestlige innvandrere i alt, og 41 prosent for flyktninger. I 2003 var det fem ganger mer sannsynlig for en ikke-vestlig innvandrer å motta sosialhjelp, sammenlignet med befolkningen totalt. Å motta både sosialhjelp og bostøtte var åtte ganger mer sannsynlig for en innvandrer med ikke-vestlig bakgrunn. Blant flyktninger mottok nesten hver fjerde person begge disse skattefrie overføringene i 2003.

Endringene i indikatorene for mottak av sosialhjelp (og sosialhjelp og bostøtte) i tabell 6.3, er statistisk usikre. I tillegg er det noen feilkilder vedrørende måling av mottatt sosialhjelp blant innvandrere. En feilkilde kan være overføringer gjennom det statlige integreringstilskuddet som i noen tilfeller blir registrert som økonomisk sosialhjelp, i andre tilfeller ikke.

I tillegg kom det i 2003 en ny lov, lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere. Denne loven trådte i kraft som frivillig ordning for kommunene fra 1. september 2003, og ble obligatorisk fra 1. september 2004. I 2003 ble rapporteringsskjemaet for sosialhjelpsmottakere utvidet til også å inkludere mottakere av introduksjonsstønad. Introduksjonsloven trådte i kraft midt i rapporteringsåret, dette sammen med manglende oppdatering av interne fagsystem i kommunene, gjorde det umulig å skille mottakere av de to ordningene i 2003 (Statistisk sentralbyrå 2005f).

Tabell 6.3. Innvandrere og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	5
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Innvandrere i alt	16	13	16	16
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	24	20	23	22
Flyktninger	37	31	33	32
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6
Innvandrere i alt	28	20	22	21
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	40	30	32	30
Flyktninger	61	43	45	41
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Innvandrere i alt	12	8	11	12
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	20	14	17	16
Flyktninger	31	23	26	23

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.4. Innvandrere og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	17	14
Personer 25-65 år	12	14	19	15
Innvandrere i alt	11	12	15	15
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	9	11	14	15
Flyktninger	4	8	12	15
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	6	8
Personer 25-65 år	6	6	7	9
Innvandrere i alt	9	6	7	10
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	9	5	8	10
Flyktninger	5	5	7	9

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Rente- og gjeldsbelastning

Økonomisk utsatthet kan også måles ved å se på graden av rente- og gjeldsbelastning. Tabell 6.4 viser andelen personer som tilhører en husholdning hvor renteutgiftene utgjør 15 prosent eller mer av husholdningens samlede inntekt. I takt med fallende rentenivå de siste årene, viser denne indikatoren en nedgang for befolkningen som helhet. For innvandrerne har gjeldsrentebelastningen vært mer stabil i perioden, og skiller seg nå ikke ut sammenlignet med hele befolkningen. Om lag 15 prosent av ikke-vestlige innvandrere tilhørte en husholdning med så høye gjeldsrenter i 2003, det samme som i hele befolkningen 25-65 år. Flyktninger har den samme gjeldsrentebelastningen.

Gjeldsbelastningen har økt blant norske husholdninger siden slutten av 1990-tallet. Den siste målingen for denne indikatoren viser at innvandrerne heller ikke her skiller seg ut fra den øvrige befolkning. Om lag hver tiende ikke-vestlig innvandrere tilhører, i 2003, en husholdning med en samlet gjeld som er minst tre ganger så høy som samlet inntekt. Dette er om lag den samme gjeldsbelastningen som i befolkningen 25-65 år. Flyktninger har samme gjeldsbelastning som for ikke-vestlige innvandrere samlet.

Store sykdomsutgifter

I tabell 6.5 ser vi hvor stor andel personer som bor i husholdninger som har store utgifter i forbindelse med varig sykdom, og som derfor mottar grunnstønad. Som vi ser er ikke-vestlige innvandrere litt underrepresentert blant mottakere av grunnstønad sammenlignet med befolkningen generelt, og trenden fra 1996 til 2003 kan se ut til å være noe fallende, men endringen er ikke statistisk sikker.

Det har vært foretatt få studier av innvandreres helse i Statistisk sentralbyrå, men undersøkelser fra midten av 1990-tallet viste at forekomsten av varig sykdom ikke var større blant innvandrere enn blant nordmenn (Blom og Ramm 1998).

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

I kapittel 3 ble det vist at ikke-vestlige innvandrere er en gruppe som er kjennetegnet av at mange tilhører lavinntektsgruppen. Personer i disse innvandrershusholdningene har mer enn tre ganger så høy sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen, sammenlignet med befolkningen generelt (etter EU sin målemetode for lavinntekt). Blant personer i flyktninghushold var sannsynligheten enda noe høyere. Andelen ikke-vestlige innvandrere med lavinntekt gikk ned i andre halvdel av 1990-tallet, men har de siste 3-4 årene igjen økt, og ligger i 2003 på samme nivå som i 1996. Den viktigste årsaken til dette er et vanskeligere arbeidsmarked, men i tillegg har nyankomne flyktninger trolig også bidratt til en økt andel inntektsfattige innvandrere. I tabell 6.6 har vi sett nærmere på de samme

indikatorerne som kommentert tidligere i kapitlet, men nå fordelt etter om innvandrerne tilhører lavinntektsgruppen eller ikke. Som vi skal se så slår flere av indikatorerne langt mer negativt ut for de inntektsfattige innvandrerne.

Vi har tidligere i rapporten flere ganger vist at det er en nær sammenheng mellom manglende yrkestilknytning og sannsynligheten for å befinne seg i lavinntektsgruppen. Denne sammenhengen avspeiler seg også i tabell 6.6. Tre av fire ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen tilhører en husholdning uten noen yrkestilknyttede i 2003. Blant de uten lavinntekt er andelen 15 prosent. For flyktninger er andelen henholdsvis 79 og 19 prosent. I lavinntektsgruppen tilhører tre av ti ikke-vestlige innvandrere en husholdning hvor yrkesinntekten er største inntektskilde, mens tilsvarende andel for ikke-vestlige innvandrere over lavinntektsgrensen, er tre av fire personer. Sammenlignet med de to foregående årene har andelen uten noen yrkestilknyttede økt, og andelen med yrkesinntekt som viktigste inntektskilde har blitt redusert, blant de inntektsfattige. Dette styrker bildet av at den økte arbeidsledigheten blant innvandrerbefolkningen har ført til flere i lavinntektsgruppen. Blant ikke-vestlige innvandrere uten lavinntekt, er det mer stabilitet i tallene for yrkestilknytning.

Bostøtte og sosialhjelp er, ikke overraskende, langt mer utbredt blant de som befinner seg lavest i inntektsfordelingen. Blant ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen i 2003, tilhører 44 prosent en husholdning som mottar sosialhjelp, mens 25 prosent mottar både sosialhjelp og bostøtte. Blant flyktninger i lavinntektsgruppen er andelen enda høyere, med henholdsvis 60 og 33 prosent. Disse økonomiske overføringene er langt mer utbredt blant inntektsfattige innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn, enn i lavinntektsgruppen i befolkningen generelt (alderen 25-65 år). Det kan se ut som om bostøtte og sosialhjelp har fått en noe større inntektsmessig betydning blant innvandrere som befinner seg over lavinntektsgrensen, mens bruk av sosialhjelp ser ut til å ha minsket noe i lavinntektsgruppen. Men disse endringene er ikke statistisk sikre.

Tabell 6.5. Innvandrere og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	7	7
Personer 25-65 år	7	7	7	6
Innvandrere i alt	5	6	5	4
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	5	5	5	4
Flyktninger	4	5	6	4

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Innvandrere. 2003. Prosent

	Hele befolkningen 25-65 år		Alle innvandrere		Ikke-vestlige innvandrere		Flyktninger	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning								
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	64	10	73	14	74	15	79	19
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	46	85	34	78	31	74	22	69
Utdanning								
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	17	11	16	12	16	14	13	12
Økonomisk utsatthet								
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	12	3	27	11	31	18	42	27
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	24	4	38	15	44	22	60	30
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	7	1	22	8	25	12	33	18
Gjeldsbelastning								
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	3	7	9	17	8	19	9	19
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	21	14	10	10	9	11	7	10
Store sykdomsutgifter								
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	27	8	2	5	2	5	1	6
Andel personer	8	92	28	72	35	65	36	64
Antall observasjoner	1 373	23 088	896	2 732	786	1 739	466	959

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.7 Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er innvandrere¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2003. Kroner og prosent

	Innvandrere											
	Hele befolkningen 25-65 år			Alle			Ikke-vestlig landbakgrunn			Flyktninger		
	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle
Yrkesinntekt	47	77	77	38	77	72	37	73	67	26	71	63
Kapitalinntekter ³	3	9	9	1	5	4	1	3	2	1	2	2
Overføringer i alt	51	14	15	61	19	23	62	24	31	73	26	35
Herav :												
Ytelser fra												
folketrygden	22	7	8	19	8	9	14	9	9	10	7	8
Arbeidsledighetstrygd	5	1	1	5	3	3	6	4	4	7	4	5
Barnetrygd	5	2	2	6	2	3	7	3	4	8	4	4
Bostøtte	1	0	0	3	0	1	3	1	1	5	1	2
Sosialhjelp	8	0	0	19	2	3	23	3	6	33	5	10
Grunn- og hjelpetønad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kontantstøtte	1	0	0	2	1	1	2	1	1	2	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	148 300	581 800	539 600	118 100	497 300	366 800	120 800	443 500	307 500	123 900	420 800	295 900
Inntekt etter skatt	127 000	432 000	402 300	106 500	372 600	281 000	110 200	345 300	246 200	115 600	336 600	243 600
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	80 000	266 400	248 200	73 000	231 800	177 100	71 200	205 900	149 100	71 100	196 400	143 700
Antall personer i husholdningen	1,9	2,5	2,4	1,9	2,6	2,3	2,1	2,8	2,5	2,2	2,9	2,6
Antall observasjoner	1 009	13 163	14 172	343	887	1 230	280	520	800	151	281	432

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Det er langt flere med høy gjeldsrentebelastning blant innvandrere uten lavinntekt, sammenlignet med innvandrere i lavinntektsgruppen. Andelen med høy gjeld viser derimot liten forskjell mellom de over og de under lavinntektsgrensen. Sammenlignet med befolkningen i alderen 25-65 år, har innvandrerbefolkningen en høyere rentebelastning både for de under og over lavinntektsgrensen. Høy gjeldsbelastning er generelt vanligere i den øvrige befolkning enn blant innvandrere.

Inntektssammensetning

Hvis vi studerer inntektssammensetningen (tabell 6.7) til ikke-vestlige innvandrerhusholdninger over og under lavinntektsgrensen, ser vi at de som befinner seg i lavinntektsgruppen har en klart lavere andel av samlet husholdningsinntekt fra arbeid og mer i form av stønader, sammenlignet med dem som ikke har lavinntekt. Blant de inntektsfattige husholdningene med en ikke-vestlig hovedinntektstaker, utgjør ulike overføringer godt over halvparten (62 prosent) av den totale husholdningsinntekten, mens yrkesinntekten har en andel på 37 prosent. Den desidert viktigste overføringen er økonomisk sosialhjelp, som gjennomsnittlig utgjør nesten en firedel av samlet inntekt. I husholdninger med lavinntekt hvor hovedinntektstaker er flyktning er avhengigheten av overføringer enda større - 73 prosent av samlet inntekt. Her utgjør økonomisk sosialhjelp en tredel av den samlede inntekten. Blant hele befolkningen i alderen 25-65 år som befinner seg under lavinntektsgrensen, utgjør sosialhjelpen i gjennomsnitt 8 prosent av samlet inntekt.

Ulike ytelser fra folketrygden og barnetrygd er, etter sosialhjelp, de mest vanlige overføringene for ikke-vestlige innvandrerhusholdninger i lavinntektsgruppen, med andeler av samlet inntekt på henholdsvis 14 og 7 prosent i 2003.

Mens yrkesinntekten har en andel på i underkant av 40 prosent blant de inntektsfattige innvandrerhusholdningene, utgjør den nesten tre firedeler av samlet inntekt blant tilsvarende husholdninger over lavinntektsgrensen. Overføringer har en andel på i underkant av 25 prosent. Ytelser fra folketrygden peker seg ut som den viktige overføringen med en andel på 9 prosent, mens andre typer overføringer som barnetrygd og sosialhjelp har en gjennomsnittlig mindre inntektsmessig betydning for disse husholdningene (om lag 3 prosent av samlet inntekt).

Tallene for 2003 viser at det kun har skjedd marginale endringer i inntektssammensetningen når vi sammenligner ikke-vestlige innvandrere i alt med året før. Dette gjelder både for innvandrere med og uten lavinntekt. Den noe dårligere tilknytningen til arbeidsmarkedet bekreftes ved at yrkesinntektens andel av samlet inntekt har falt noe fra 2002 til 2003, både i lavinntektsgruppen og for de uten lavinntekt. Dagpenger ved arbeidsledighet har økt noe for både de med og de uten lavinntekt, men er noe statistisk usikkert. Det kan imidlertid indikere at flere har vært i arbeid tidligere og dermed opptjent rettigheter. Sosialhjelpens gjennomsnittlige betydning for husholdningsøkonomien har holdt seg stabil siden forrige måling.

Tabell 6.8. Innvandrere og fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2003¹

	1996	1999	2001	2003
S80/S20				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,3	4,0
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,1	3,8
Innvandrere i alt	4,7	4,0	4,6	5,0
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	3,9	3,2	3,8	4,6
Flyktninger	2,7	2,8	3,6	4,2
P90/P10				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,6	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,4	2,6
Innvandrere i alt	3,2	2,8	3,3	3,6
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	2,9	2,7	3,0	3,3
Flyktninger	2,3	2,5	3,0	3,1
Gini-koeffisient				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,232	0,276
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,222	0,269
Innvandrere i alt	0,290	0,265	0,277	0,297
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	0,255	0,219	0,246	0,272
Flyktninger	0,194	0,195	0,239	0,257

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektsfordeling

I tabell 6.8 er inntektsfordelingen i innvandrerbefolkningen belyst ved hjelp av tre forskjellige ulikhetsmål. Som vi kan se er det generelle bildet at inntektsulikheten er større i innvandrerbefolkningen, enn i befolkningen totalt sett. Det har vært en økende inntektsulikhet blant innvandrere siden slutten av 1990-tallet.

Ulikhetsmålet S80/S20 viser gjennomsnittlig ekvivalentinntekt (EU-skala) for de 20 prosentene med høyest inntekt, dividert med gjennomsnittlig ekvivalentinntekt til de 20 prosentene med lavest inntekt. I 2003 var forholdstallet nesten fire i hele befolkningen 25-65 år, sammenlignet med 4,6 blant ikke-vestlige innvandrere. Med andre ord hadde den "rikeste" femdelen av ikke-vestlige innvandrere en gjennomsnittlig ekvivalentinntekt som lå drøyt fire og en halv gang høyere enn den "fattigste" femdelen. Fire år tidligere, i 1999, hadde den "rikeste" femdelen drøyt tre ganger så høy inntekt som femdelen med lavest inntekt. Blant flyktninger er inntektsulikheten noe mindre i samme periode.

En viktig årsak til den økte inntektsulikheten fra slutten av 1990-tallet er økningen i utdelingen av aksjeutbytte, som ble beskrevet nærmere i kapittel 3. Men denne forklaringen holder ikke for å beskrive økt inntektsulikhet i den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen, siden disse kapitalinntektene i svært liten grad tilfaller denne gruppen. En mer nærliggende forklaring er igjen tilknytningen til arbeidsmarkedet. Det å stå innenfor eller utenfor arbeidsmarkedet - yrkesinntekt eller mangel på yrkesinntekt - er høyst sannsynlig den viktigste forklaringsfaktoren til økt inntektsulikhet blant ikke-vestlige innvandrere. Et vanskeligere arbeidsmarked i 2002 og 2003 har gjort det spesielt

vanskelig for innvandrere med kort botid å finne en jobb. Samtidig har en del innvandrere, med flere års botid i landet, etter hvert blitt økonomisk selvhjulpne. Dette kan ha bidratt til en økt polarisering blant ikke-vestlige innvandrere.

Dette kan underbygges ved å betrakte et annet ulikhetsmål i tabellen; P90/P10. Denne indikatoren viser forholdstallet mellom inntekten til den personen som hadde en inntekt høyere enn 90 prosent av alle andre i befolkningen, og inntekten til den personen som hadde en inntekt lavere enn 90 prosent av befolkningen. Dette ulikhetsmålet påvirkes i langt mindre grad av ekstremverdier i begge ender av fordelingen slik tilfellet er for S80/S20, hvor noen få personer med for eksempel høye aksjeutbytter bidrar sterkt til økt ulikhet. Vi ser at P90/P10 er relativt stabil for befolkningen generelt sett, men at dette forholdstallet har en økende trend siden 1999 for innvandrerbefolkningen. Dette skyldes trolig at en relativt stor andel ikke-vestlige innvandrere ikke har yrkesinntekt, og at ulike overføringer som for eksempel sosialhjelp, ikke fullt ut klarer å kompensere for manglende inntekt fra eget arbeid. Med andre ord er inntektsulikheten mer fundamental i innvandrerbefolkningen enn i befolkningen generelt, hvor økt ulikhet i stor grad kan tilskrives høye aksjeutbytter til et fåtall personer. En dansk studie (Baadsgaard 2004) konkluderer også med at økt inntektsulikhet blant dansker hovedsaklig skyldes utviklingen i kapitalinntektene, mens utviklingen i yrkesinntekter er viktigste forklaring til stigende ulikhet blant innvandrerbefolkningen i Danmark.

Det tredje målet for inntektsulikhet i tabell 6.8 er den såkalte Gini-koeffisienten (se kapittel 2 for en nærmere definisjon). Også dette ulikhetsmålet viser at inntektsfordelingen i innvandrerbefolkningen har blitt mer ujevn siden 1999.

Avslutningsvis er det likevel viktig å poengtere at utviklingen i inntektsulikheten er belyst ved tverrsnittstall i årene 1996, 1999, 2001 og 2003. Det er ikke kontrollert for såkalte "sammensetningseffekter". Med det menes at tallene kan påvirkes av hvordan innvandrergruppen som undersøkes i det enkelte år er sammensatt med hensyn på landbakgrunn, alder, botid i landet, innvandringsgrunn etc. Det er vanskelig å si hvor mye av økningen i ulikhet som eventuelt skyldes at innvandrergruppen ett år består av flere nyankomne flyktninger, enn det gruppen et annet år gjør.

7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere

Frøydis Strøm, Jon Epland og Arne Andersen

- økning i antallet sosialhjelpsmottakere
- svekket tilknytning til arbeidslivet
- klare forskjeller mellom sosialhjelpsmottakere over og under lavinntekstgrensen
- små men økende inntektsforskjeller blant sosialhjelpsmottakerne
- færre eier boligen sin
- over halvparten har høy boutgiftsbelastning
- flere har fått betalingsproblemer med forbrukslån
- nesten halvparten har ikke råd til å dekke grunnleggende behov

Innledning

Sosialhjelp er ment å være en midlertidig støtteordning til personer som trenger særskilt økonomisk hjelp. Ifølge sosialhjelpsstatistikken har antallet sosialhjelpsmottakere økt fra 128 814 i 2002 til 135 381 i 2003. I tallet for 2003 inngår imidlertid også mottakere av introduksjonsstønad, men det er vanskelig å si hvor mange dette er.

I alt var det 145 963 stønadstilfeller i 2003. Selv om antallet mottakere økte noe i 2003, utgjorde det om lag samme andel av befolkningen som året før. Vel 3 prosent av befolkningen mottok økonomisk støtte, inkludert introduksjonsstønad, i en kortere eller lengre periode. Totalt ble det utbetalt vel 5 milliarder kroner i økonomisk sosialhjelp. Dette er en økning på knappe 6 prosent fra 2002. I gjennomsnitt fikk hver mottaker utbetalt om lag 37 000 kroner per år. Den gjennomsnittlige stønadstiden var på vel 5 måneder, samme nivå som året før. Dette gir i snitt en månedlig utbetaling på vel 7 300 kroner.

Mange personer tilhører en husholdning hvor sosialhjelp inngår som en del av husholdningens inntekt. I dette kapitlet vil vi derfor sette fokus på husholdninger hvor hovedinntektstaker har vært mottakere av sosialhjelp i løpet av inntektsåret 2003, og hva som kjenner tegn slike husholdninger.

Yrkestilknytning

I forhold til befolkningen sett under ett, har sosialhjelpsmottakere svært svak yrkestilknytning. Som vi ser av tabell 7.1 er dette noe som kjennetegner gruppen av sosialhjelpsmottakere. I 2003 hadde 69 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var

sosialhjelpsmottaker ingen husholdningsmedlemmer som var yrkestilknyttet. Denne andelen har vært mer eller mindre uendret siden 2001.

Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt er en annen indikator vi kan bruke for å påvise yrkestilknytning. Det vil si at lønn og netto næringsinntekt utgjør husholdningens største inntektskilde. Bare for hver fjerde person som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker er yrkesinntekt den største husholdningsinntekten. Dette er en forverring i forhold til 1999, da 33 prosent hadde yrkesinntekt som høyeste inntekt. Også sett i forhold til resten av befolkningen er det svært få sosialhjelpsmottakere som har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt.

Tabell 7.1. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for yrkestilknytning, 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	12	14
Sosialhjelpsmottakere	63	61	67	69
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	76	73
Personer 25-65 år	84	86	85	82
Sosialhjelpsmottakere	26	33	26	25

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.2. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	16	14
Personer 16 år og eldre	21	19	18	16
Sosialhjelpsmottakere	24	28	25	21

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.3. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	5
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Sosialhjelpsmottakere	27	32	39	37
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6
Sosialhjelpsmottakere	100	100	100	100
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Sosialhjelpsmottakere	27	32	39	37

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.4. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	17	14
Personer 25-65 år	12	14	19	15
Sosialhjelpsmottakere	10	10	12	10
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	6	8
Personer 25-65 år	6	6	7	9
Sosialhjelpsmottakere	10	9	9	10

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Utdanning

Om lag to av ti personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er sosialhjelpsmottaker har lav utdanning. I forhold til hele befolkningen finner vi at

dette er en forholdsvis stor andel. Utviklingen viser imidlertid at andelen har gått ned fra 1996. I løpet av denne perioden har andelen som avsluttet utdanningen etter ungdomsskolen gått fra 24 prosent til 21 prosent. Dette betyr at personer i sosialhjelpshusholdninger har hatt en positiv utvikling når vi ser på utdanningsnivået. Sammenlignet med resten av befolkningen er det likevel en forholdsvis stor andel personer i sosialhjelpshusholdningene som har lav utdanning.

Økonomisk utsatthet

Som en indikator på økonomisk utsatthet viser tabell 7.3 andelen personer i husholdninger som mottar supplerende ytelser i form av bostøtte og sosialhjelp. I forhold til resten av befolkningen er personer som bor i sosialhjelpshusholdninger klart overrepresentert blant mottakere av bostøtte. Andelen sosialhjelpsmottakere som mottar bostøtte har dessuten hatt en jevn stigning siden 1996. Mens det i befolkningen for øvrig har vært en stabil lav andel de siste syv årene, finner vi at andelen sosialhjelpsmottakere som mottar bostøtte har økt noe siden slutten av 1990-tallet. Hele 37 prosent av personene i sosialhjelpshusholdninger mottok bostøtte i 2003.

Rente- og gjeldsbelastning

Husholdningenes rente- og gjeldsbelastning kan ha mye å si for økonomien. En høy gjeldsrentebelastning betyr her at husholdningens renteutgifter overstiger 15 prosent av samlet husholdningsinntekt. Høy gjeldsbelastning innebærer at husholdningens gjeld overstiger tre ganger husholdningens samlede inntekt.

Tabell 7.4 viser at andelen sosialhjelpsmottakere med høy gjeldsrentebelastning har holdt seg svært stabil fra 1996 til 2003. I motsetning til befolkningen generelt ser vi heller ikke noen klar reduksjon i sosialhjelpsmottakernes renteutgifter i 2003. Vi finner videre at gjeldsbelastningen heller ikke har endret seg nevneverdig for sosialhjelpsmottakere de siste årene, mens den har økt signifikant i befolkningen ellers. Dette at både rente- og gjeldsbelastningen har endret seg lite de siste årene blant sosialhjelpsmottakerne, mens utviklingen i befolkningen har gått i retning av at flere har fått mer gjeld men samtidig reduserte renteutgifter, kan tyde på at sosialhjelpsmottakerne ikke har hatt samme glede av rentenedgangen i 2003 som resten av befolkningen. Dette kan skyldes at denne gruppen kan ha andre lånebetingelser enn befolkningen ellers.

Sykdomsutgifter

I folketryktdloven er det nedfelt bestemmelser om at grunnstønad kan ytes til personer som har varig sykdom, når lidelsen medfører varige ekstrautgifter av betydning. Som mål for store sykdomsutgifter bruker vi derfor her utbetaling av grunnstønad. I tabell 7.5 ser vi andelen personer som bor i husholdninger med store sykdomsutgifter.

Tabell 7.5. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	7	7
Personer 25-65 år	7	7	7	6
Sosialhjelpsmottakere	8	9	9	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Innteks- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Vi finner her at andelen personer som mottar slik stønad ikke er vesentlig høyere i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker enn i befolkningen ellers. Siden 1996 har det dessuten vært stor stabilitet i andelen med store sykdomsutgifter, både blant sosialhjelpsmottakere og i befolkningen sett under ett. 7 prosent av sosialhjelpsmottakerne mottok grunnstønad i 2003. Dette er nøyaktig like stor andel som i hele befolkningen, og kun ett prosentpoeng mer enn i befolkningen mellom 25 og 65 år. Vi kan dermed konkludere med at det å ha store sykdomsutgifter, som kvalifiserer for å motta grunnstønad, ikke er mer utbredt for sosialhjelpsmottakernes husholdninger enn for husholdninger i befolkningen for øvrig.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Svak yrkestilknytning er noe av det som kjennetegner personene i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker. Dette er med på å påvirke husholdningenes økonomi, noe vi ser igjen når vi studerer sosialhjelpsmottakere med lavinntekt.

Dersom vi deler gruppen av sosialhjelpsmottakere inn i husholdninger under og over lavinntektsgrensen, etter EU sin definisjon av relativ lavinntekt, finner vi at yrkestilknytningen er enda svakere i lavinntektsgruppen. Vi finner at hele 43 prosent av sosialhjelpsmottakerne er i lavinntektsgruppen. Dette er om lag samme andel som året før, men samtidig ser vi at yrkestilknytningen er blitt svakere.

Dersom vi studerer lavinntektsgruppen nærmere, finner vi at nærmere 9 av 10 bor i husholdninger uten yrkestilknytning. Denne andelen har endret seg lite de siste årene. Også blant sosialhjelpsmottakerne som har inntekter over lavinntektsgrensen finner vi en svak yrkestilknytning, sammenlignet med befolkningen ellers. Mer enn halvparten (54 prosent) av disse bor i husholdninger uten noen yrkestilknyttede, mot bare 18 prosent i tilsvarende gruppe i befolkningen.

Den svake tilknytningen til arbeidslivet blant sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen kan også sees i sammenheng med at bare 13 prosent har yrkesinntekt som høyeste inntekt, som er klart lavere enn i tilsvarende gruppe i befolkningen ellers (41 prosent).

Når vi ser nærmere på utdanningsnivået til sosialhjelpsmottakerne ser vi at det er stadig færre som har lav utdanning. Vi finner også at det kun er marginale forskjeller mellom lavinntektsgruppen og ikke-lavinntektsgruppen. 19 prosent i lavinntektsgruppen, og 22 prosent i ikke-lavinntektsgruppen, hadde ungdomsskole som høyeste fullførte utdanning i 2003. I forhold til tidligere år ser vi at denne andelen har gått noe ned for begge gruppene. Ser vi nærmere på lavinntektsgruppen, både blant sosialhjelpsmottakere og i befolkningen sett under ett, finner vi at det er en mindre andel blant sosialhjelpsmottakere med lav inntekt som også har lav utdanning. For de som befinner seg over lavinntektsgrensen er det derimot en større andel som har lav utdanning blant sosialhjelpsmottakerne enn det er i hele befolkningen.

En forholdsvis stor andel sosialhjelpsmottakere, både med og uten lavinntekt, mottar bostøtte i tillegg til sosialhjelp. I 2003 gjaldt dette for nesten 40 prosent av både de over og under lavinntektsgrensen. Mens bostøtte i tidligere år i større grad gikk til de sosialhjelpsmottakere som lå over lavinntektsgrensen, er forskjellene i 2003 klart mindre mellom de to gruppene.

Lave lånerenter de siste årene har bidratt til økt låneopptak blant husholdningene, samtidig som at rentebelastningen er blitt redusert. Blant sosialhjelpsmottakerne er det gruppen med inntekter over lavinntektsgrensen som har størst rente- og gjeldsbelastning. Blant annet er det en dobbelt så høy andel blant dem over lavinntektsgrensen som har høy rentebelastning (12 prosent) sammenlignet med dem under (6 prosent). Det er også en signifikant forskjell mellom sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen og personer i lavinntektsgruppen generelt når det gjelder rente- og gjeldsbelastning. Det er en klart lavere andel sosialhjelpsmottakere som har høy rente- og gjeldsbelastning, sammenlignet med tilsvarende gruppe i befolkningen.

Sammenliknet med tidligere år (2001 og 2002) ser det ut som at det har blitt noen færre sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen med høy gjeldsbelastning. Denne endringen er likevel ikke signifikant.

Vi har tidligere sett at antallet sosialhjelpsmottakere med store sykdomsutgifter ikke skiller seg fra andre grupper, dersom grunnstønad benyttes som en indikator på dette. Dersom vi sammenligner sosialhjelpsmottakere over og under lavinntektsgrensen, finner vi at det er en signifikant forskjell ved at de som befinner seg over lavinntektsgrensen mye oftere mottar grunnstønad enn de i lavinntektsgruppen. Dette er ellers et forhold som vi også finner for tidligere år, selv om denne forskjellen er særlig markant i 2003.

Tabell 7.6. Ulike indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Sosialhjelpsmottakere. 2003. Prosent

	Hele befolkningen		Sosialhjelpsmottakere	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning				
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	73	18	89	54
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	41	78	13	34
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	26	13	19	22
Økonomisk utsatthet				
Mottar bostøtte	13	3	35	38
Mottar sosialhjelp	17	4	100	100
Mottar bostøtte og sosialhjelp	6	1	35	38
Gjeldsbelastning				
Høy gjeldsrentebelastning	14	14	6	12
Høy gjeldsbelastning	17	7	8	11
Store sykdomsutgifter				
Mottar grunnstønad	2	7	2	12
Andel personer	11	89	43	57
Antall observasjoner	3 545	40 561	609	822

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.7. Inntektsregnskap for sosialhjelpsmottakere¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2003. Kroner og prosent

	Alle husholdninger			Husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle
	Yrkesinntekt	36	71	69	19	36
Kapitalinntekter i alt ³	3	9	9	0	0	0
Overføringer i alt	61	20	22	81	63	69
Herav :						
Ytelser fra folketrygden	39	12	13	22	32	29
Tjenestepensjon	2	4	4	1	1	1
Arbeidsledighetsstrygd	3	1	1	4	4	4
Bidrag o.l.	1	0	0	2	2	2
Barnetrygd	2	1	1	5	4	4
Stipend	5	0	1	2	1	2
Bostøtte	1	0	0	3	3	3
Sosialhjelp	5	0	1	39	14	21
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	125 300	528 100	460 000	123 300	259 800	197 200
Inntekt etter skatt	111 000	395 700	347 500	114 800	223 900	173 900
Inntekt etter skatt pr.forbr.enh. (EU-skala)	87 800	252 800	224 900	90 600	171 300	134 300
Antall personer i husholdning	1,4	2,3	2,1	1,7	1,8	1,8
Antall observasjoner	1 977	14 953	16 930	283	357	640

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektssammensetning

For personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker har vi alt sett at andelen personer som er yrkesaktive er lavere enn for hele befolkningen. Vi har også sett at bare om lag 25 prosent av personene i slike husholdninger har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt. Hvordan dette gir utslag på inntektssammensetningen ser vi i

tabell 7.7. Denne tabellen viser at sosialhjelpshusholdningenes samlede inntekt består av yrkesinntekt og overføringer, hvor yrkesinntekt bare utgjør 31 prosent. Overføringer utgjør den mest betydningsfulle delen, med en andel på 69 prosent av samlet husholdningsinntekt. Av dette er ytelser fra folketrygden og sosialhjelp de viktigste inntektskildene.

Tabell 7.8. Inntektsregnskap for sosialhjelpsmottakere¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2003. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Husholdninger hvor en eller flere mottar sosialhjelp		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle
Yrkesinntekt	36	71	69	21	49	43
Kapitalinntekter i alt ³	3	9	9	0	1	1
Overføringer i alt	61	20	22	79	51	56
Herav :						
Ytelser fra folketrygden	39	12	13	22	26	25
Tjenestepensjon	2	4	4	1	1	1
Arbeidsledighetstrygd	3	1	1	5	4	4
Bidrag o.l.	1	0	0	2	1	1
Barnetrygd	2	1	1	5	3	4
Stipend	5	0	1	2	1	1
Bostøtte	1	0	0	3	2	2
Sosialhjelp	5	0	1	37	10	16
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	125 300	528 100	460 000	128 500	325 600	246 600
Inntekt etter skatt	111 000	395 700	347 500	119 100	271 100	210 200
Inntekt etter skatt pr.forbr.enh. (EU-skala)	87 800	252 800	224 900	91 300	180 200	144 600
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,7	2,2	2,0
Antall observasjoner	1 977	14 953	16 930	308	604	912

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Ser vi på lavinntektsgruppen blant sosialhjelpsmottakerne for seg selv, er det veldig tydelig hvor betydningsfulle disse overføringene er. For sosialhjelpsmottakere med de laveste inntektene utgjør overføringer hele 81 prosent av husholdningenes samlede inntekt. Sosialhjelp i seg selv utgjør nesten 40 prosent av samlet inntekt, og er dermed den viktigste inntektskilden for denne gruppen. I ikke-lavinntektsgruppen utgjør overføringer 63 prosent. For disse utgjør ytelser fra folketrygden den største delen av overføringene. Det synes dermed klart at mens de sosialhjelpsmottakerne som befinner seg i lavinntektsgruppen er kjennetegnet av i stor grad å ha sosialhjelp som viktigste kilde til livsopphold, er sosialhjelpen klart mindre viktig for de som befinner seg over lavinntektsgrensen. Trolig er det mange i denne gruppen som bare kortvarig har hatt økonomiske problemer, for eksempel en uforutsett økning i utgiftene, som har gjort det nødvendig å få slik økonomisk støtte.

Inntektssammensetningen til sosialhjelpsmottakere har sett ganske lik ut over flere år nå. Siden 2001 har det vært ganske liten variasjon i hvor stor andel overføringene har bidratt til sosialhjelpsmottakernes samlede inntekt.

Sosialhjelpsmottakernes husholdningsinntekter er som forventet klart lavere enn gjennomsnittet for hele befolkningen. Derimot så er inntektsnivået for sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen (inntekt per forbruksenhet) om lag på samme lave nivå som alle personer i lavinntektsgruppen i befolkningen.

Tabell 7.8 viser inntektssammensetningen til husholdninger hvor ikke bare hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker, men der minst ett av husholdningsmedlemmene mottar sosialhjelp. Ut fra dette kriteriet vil vi også få med husholdninger der andre personer enn hovedinntektstakeren er registrert som mottaker av sosialhjelp. Vi finner at det blant disse husholdningene er en noe sterkere yrkestilknytning, enn når vi bare identifiserte husholdningen gjennom hovedinntektstakeren. For lavinntektsgruppen er det derimot små forskjeller uansett valg av definisjon. Begge definisjoner av sosialhjelpshusholdninger viser at om lag 80 prosent av den samlede inntekten var diverse stønader, og at sosialhjelp var den viktigste enkeltstønaden.

Inntektsfordeling

I gruppen som består av sosialhjelpsmottakere vil vi ikke finne noen som har spesielt høye inntekter, da dette i utgangspunktet er en gruppe med små økonomiske ressurser. Det kan også understrekes at det i tabell 7.9 vises tall for husholdninger hvor det er hovedinntektstaker som mottar sosialhjelp. Dette betyr at det ikke vil være noen personer i husholdningen som har en høyere samlet inntekt, som kan være med å dra husholdningsinntekten opp. Dermed kan vi ikke forvente å finne noen store ulikheter i husholdningsinntektene i denne gruppen.

Når vi sammenligner med hele befolkningen framstår gruppen av sosialhjelpsmottakere som en homogen gruppe, selv om utviklingen i 2003 antyder at ulikheten øker også i denne gruppen. Tabellen bekrefter at det er relativt liten økonomisk avstand mellom de

"fattigste" og "rikeste" sosialhjelpshusholdningene. Både forholdstallet mellom rikeste og fattigste femdel (S80/S20) og Gini-koeffisienten viser at det er mindre ulikhet og større stabilitet i sosialhjelpsmottakernes inntektsfordeling, sammenlignet med befolkningen i alt. Det betyr at det fremdeles er relativt liten avstand mellom de som har mest og de som har minst blant sosialhjelpsmottakerne.

Tabell 7.9. Sosialhjelpsmottakere og fordeling av ekvivalentinntekt. 1996-2003

	1996	1999	2001	2003
S80/S20¹				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,3	4,0
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,1	3,8
Sosialhjelpsmottakere	2,7	2,7	2,7	3,0
P90/P10²				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,6	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,4	2,6
Sosialhjelpsmottakere	2,3	2,3	2,4	2,6
Gini-koeffisient³				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,232	0,276
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,222	0,269
Sosialhjelpsmottakere	0,187	0,190	0,188	0,201

¹ S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

² P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

³ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.10. Boligtype og boligstandard for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003 og 2004. Prosent

	Sosialhjelpsmottakere		Alle
	2003	2004	
Andel personer som bor i enebolig, våningshus	49	46	64
bor i småhus ellers	20	22	15
bor i husholdning som eier	42	34	80
bor i husholdning som er selveier	32	27	69
bor alene	30	34	25
bor trangt	19	21	7
bor svært romslig	13	13	31
mangler bad eller WC	3	0	0
Bor i bolig med råte eller fukt	17	15	7
som er utsatt for støy	25	18	13
som er utsatt for forurensning	14	15	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	12	10	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	86	83	115
Boligareal per person. Kvm.	41	40	54
Antall svar i alt	238	263	6 046

Kilde: EU-SILC.

Boforhold og økonomiske vansker

Sosialhjelpsmottakere er her definert som personer som tilhører husholdninger der en eller flere har mottatt sosialhjelp i 2003. Det betyr at det ikke nødvendigvis er noe samsvar mellom sosialhjelp og boligforhold. For eksempel kan en ungdom som mottok sosialhjelp i 2003 ha flyttet hjem til foreldrene eller sammen med en ektefelle/samboer på intervju tidspunktet i 2004. Eller kanskje behovet for sosialhjelp gjaldt en kort periode i 2003 nesten ett år før intervju tidspunktet.

Sosialhjelpsmottakerne er gjennomgående unge, svært få er i pensjonsalder. En av fem er under 25 år og nesten tre av fire er under 45 år. Det betyr at en betydelig del av sosialhjelpsmottakerne er i etableringsfasen, noe som har betydning ikke minst for boligsituasjonen.

Boligstandard og eierforhold for sosialhjelpsmottakere

I forhold til hele den voksne befolkningen er det mindre enn halvparten så stor del av sosialhjelpsmottakerne som bor i husholdning som eier boligen, det gjaldt henholdsvis 80 og 34 prosent i 2004. Det er bare litt flere enn blant unge aleneboende. Det er blitt færre eiere blant sosialhjelpsmottakerne det siste året. I 2003 var det 42 prosent av sosialhjelpsmottakerne som bodde i bolig som husholdningen eide.

Boligstandarden er også klart dårligere enn i befolkningen. I 2004 var det om lag en av fem som bodde trangt, sammenlignet med 7 prosent i befolkningen, og mens nesten en tredel av befolkningen bodde svært romslig gjaldt det bare en av åtte sosialhjelpsmottakere. Gjennomsnittlig boligareal for boligene til sosialhjelpsmottakerne er vesentlig mindre enn for alle husholdninger, henholdsvis 83 og 115 kvadratmeter. Siden husholdningsstørrelsen er omtrent den samme blir boligarealet per person lite, bare 40 kvadratmeter.

Kvaliteten på boligen synes også å være dårligere. Det var 15 prosent som bodde i bolig med fukt og råte, om lag det dobbelte av det en finner for hele den voksne befolkningen. Utemiljøet er også klart dårligere. Snaut en av fem var utsatt for støy, sammenlignet med en av åtte i hele befolkningen. Det er også flere som er utsatt for forurensninger, og 10 prosent bor i områder der kriminalitet, vold og hærverk oppfattes som et problem. Det er den høyeste andelen blant de grupper vi ser på her.

Boligøkonomi

Resultatene viser klart at husholdningene til sosialhjelpsmottakerne har vansker med boligøkonomien. Gjennomsnittlig husleie for leiere er noe høyere enn blant alle husholdninger mens gjennomsnittlige renter og avdrag er om lag de samme. Gjennomsnittlig husleie for sosialhjelpsmottakerne som leier var 50 000 kroner i 2004, nesten 10 000 kroner mer enn gjennomsnittet for alle leiere. Gjennomsnittlig husleie for sosial-

hjelpsmottakere som leier økte med 4000 kroner fra 2003. Gjennomsnittlig utgifter til boliglån for eiere gikk derimot ned fra 47 000 kroner i 2003 til 38 000 kroner i 2004, litt lavere enn blant alle eiere.

Siden det er en betydelig høyere andel leiere blant sosialhjelpsmottakerne blir de samlede utgiftene til bolig høyere enn gjennomsnittet for hele befolkningen. Når inntektene er lavere fører det til at det blir en vesentlig større andel av husholdningene til sosialhjelpsmottakerne som har høy boutgiftsbelastning, det gjelder 55 prosent av disse husholdningene. Det er omtrent det samme som blant unge aleneboende og vesentlig mer enn blant enslige forsørgere.

Sosialhjelpsmottakerne opplever også mer enn de fleste andre grupper boligutgiftene som tyngende. Hele 29 prosent opplever dem som svært tyngende, 70 prosent som svært eller noe tyngende. Det er omtrent det samme som blant enslige forsørgere, og mer enn blant unge aleneboende til tross for at det er flere blant disse som har høy boutgiftsbelastning. Men ingen av disse to gruppene har så stor andel som opplever boligutgiftene som svært tyngende. Det er imidlertid en betydelig del av sosialhjelpsmottakerne som mottar bostøtte, det gjelder 25 prosent, og for en del vil sosialhjelpen være begrunnet i høye boligutgifter. Vi vet ikke om vurderingen av hvor tyngende boligutgiftene er gjelder før eller etter disse stønadene.

Tabell 7.11. Boligøkonomi for husholdninger. Husholdninger med sosialhjelpsmottakere. 2003 og 2004. Prosent

	Sosialhjelps- mottakere		Alle
	2003	2004	2004
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ Kroner	46 000	50 300	41 200
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	8	5	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	47 200	38 600	41 500
Andel eiere uten renter og avdrag	20	23	38
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	48	55	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	17	12	37
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende	28	29	7
noe tyngende	42	42	35
Antall svar fra leiere	134	168	1 149
Antall svar fra eiere	89	91	4 897
Antall svar	238	263	6 046

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: EU-SILC.

Økonomiske vansker

Sosialhjelpsmottakerne har nesten per definisjon hatt økonomiske problemer. Imidlertid kan det som nevnt ovenfor være flere grunner (f.eks. skifte av husholdning og forbigående problemer) til at vi ikke får oppgitt noen vansker. Dette kan være noe av grunnen til at 5 prosent av sosialhjelpsmottakerne i 2004 svarer at husholdningen har lett eller svært lett for å 'få endene til å møtes'. Halvparten av sosialhjelpsmottakere sier at de har vanskelig eller svært vanskelig for å 'få endene til å møtes'. Det er den klart høyeste andelen blant alle de gruppene vi har sett på. Tar vi med at en av fem svarer 'Forholdsvis vanskelig' sier altså to av tre sosialhjelpsmottakere at husholdningens økonomi er vanskelig. Likevel er det om lag en tredel som på intervjudtidspunktet ikke oppfatter økonomien som spesielt vanskelig.

Spørsmålet om betalingsproblemer kan være litt vanskelig å tolke for mottakere av sosialhjelp. Hvis husholdningen mottar sosialhjelp når de får problem med en regning er det eventuelle betalingsproblemer for de med sosialhjelp vi ønsker å registrere. Hvis en husholdning ikke mottar sosialhjelp, men på grunn av et betalingsproblem får sosialhjelp, regner vi med at de vil svare at de har et betalingsproblem. Dette er et vanskelig skille og vi vet ikke hvilken situasjon husholdningene var i og hvordan de har oppfattet situasjonen som ligger til grunn for svaret. Det er imidlertid et mindretall av sosialhjelpsmottakerne som oppgir å ha hatt betalingsproblemer. Det kan tyde på at en i overveiende grad regner sosialhjelpen som en del av inntekten.

Høyest er andelen som har hatt problemer med å betale for elektrisitet og kommunale avgifter. Det gjaldt i 2004 hele 32 prosent, om lag det samme som i 2003. Vinteren 2002/2003 fikk mange problemer med å betale strømgjeld og en del som ellers ikke mottok sosialhjelp fikk sosialhjelp for å klare disse.

En betydelig andel har også problemer med boligutgiftene. Flest har problemer med husleien, det gjelder en av fire, mens bare 6 prosent hadde problemer med boliglån. Her må en imidlertid ta i betraktning at det er relativt få eiere blant sosialhjelpsmottakerne (34 prosent). Dette er langt mer enn i den voksne befolkningen der 5 og 2 prosent hadde problemer med betaling av henholdsvis husleie og boliglån. Men også andre lån enn boliglån skaper problemer for sosialhjelpsmottakerne, en av fem har betalingsproblemer i forhold til slike lån, sammenlignet med 4 prosent i befolkningen. Det er blitt flere sosialhjelpsmottakere som har problemer med andre lån enn boliglån. I 2003 gjaldt det 15 prosent. Alt i alt er det mer enn fire av ti sosialhjelpsmottakere som har hatt betalingsproblemer siste 12 måneder, sammenlignet med en av ni i den voksne befolkningen. Dette er det høyeste tallet blant de gruppene vi har undersøkt.

Tabell 7.12. Indikatorer på betalingsvansker for sosialhjelpsmottakere. 2003 og 2004. Prosent

	Sosialhjelps- mottakere		Alle
	2003	2004	2004
Betalingsproblemer			
Husleie	22	26	5
Boliglån	8	6	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	37	32	8
Andre lån	15	21	4
Økonomisk romslighet			
Svært vanskelig	22	25	3
Vanskelig	23	25	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	8	5	38
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	8	6	3
Antall svar	238	263	6 046

Kilde: EU-SILC.

Tabell 7.13. Indikatorer på materiell situasjon for sosialhjelpsmottakere. 2003 og 2004. Prosent

	Sosialhjelps- mottakere		Alle
	2003	2004	2004
Materiell situasjon			
Andel som disponerer			
Telefon	97	98	99
Farge TV	93	89	97
PC	46	55	65
Vaskemaskin	86	90	96
Privatbil	43	45	76
Disponerer ikke PC pga. økonomi	23	24	5
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	37	34	8
Har ikke råd til			
en ukes ferie	48	48	11
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	26	24	4
kjøpe nye klær	43
holde boligen varm	14	11	2
Antall svar	238	263	6 046

Kilde: EU-SILC.

De aller fleste sosialhjelpsmottakere har telefon, TV og vaskemaskin og bare litt færre enn i den voksne befolkningen. Snaut halvparten hadde bil og vel halvparten hadde PC i 2004. Det er vesentlig mindre enn i befolkningen der det gjaldt henholdsvis 76 og 65 prosent. En betydelig del av de som ikke har disse materielle godene sier også at det skyldes dårlig økonomi, f.eks. sier om lag 30 prosent av alle sosialhjelpsmottakere at de ikke har bil på grunn av dårlig økonomi, altså mer enn halvparten av de som ikke disponerer bil.

Når vi kommer til de mer grunnleggende behovene tegner resultatene et enda mer dystert bilde av økonomien. Nesten halvparten har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet, en av fire hadde ikke råd til å spise kjøtt eller fisk til middag annenhver dag og en av ti hadde ikke råd til å holde boligen varm. Dette er av størrelsesorden 5 - 6 ganger de andeler en finner i den voksne befolkningen. Alt i alt hadde nesten halvparten av sosialhjelpsmottakerne ikke råd til å dekke ett eller flere av disse grunnleggende behovene sammenlignet med 10 prosent i befolkningen. Dette er den klart høyeste andel blant alle de gruppene vi har undersøkt.

8. Sosiale indikatorer for personer 50-66 år

Jon Epland og Arne Andersen

- hver fjerde husholdning har en hovedinntektstaker mellom 50 og 66 år
- svært få seniorhusholdninger uten noen yrkesaktive
- stadig færre seniorer har lav utdanning
- få seniorer har behov for supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte
- høyere boligstandard og lavere boliggifter enn resten av befolkningen ...
- ... men mange leiere har tyngende boligutgifter
- flere eiere har fått boliglån etter 2001
- flere oppfatter økonomien som romslig

Innledning

Ifølge befolkningsstatistikken var det per 1. januar 2005 nesten 900 000 personer i aldersgruppen 50-66 år, en gruppe som populært betegnes som "seniorbefolkningen". Det siste tiåret har det skjedd en betydelig økning i tallet på seniorer. Bare mellom 1991 og 2005 økte tallet på 50-66 åringer med nesten 240 000 personer. Årsaken til den sterke veksten, er at de store etterkrigskullene født i siste halvdel av 1940-tallet i denne perioden passerte 50 år.

En konsekvens av økningen i tallet på personer mellom 50 og 66 år er at "seniorhusholdningene" utgjør en stadig større andel av norske husholdninger. Andelen husholdninger der hovedinntektstakeren er mellom 50 og 66 år økte fra å utgjøre knapt 21 prosent av alle hushold i 1991, til 25 prosent i 2003.

Yrkestilknytning

De fleste seniorene har en meget sterk tilknytning til arbeidslivet. I 2003 var det bare 17 prosent av alle personer i hushold med en hovedinntektstaker mellom 50 og 66 år, som ikke hadde minst en yrkestilknyttet i husholdningen. Dette var bare en litt høyere andel enn for personer i den mest yrkesaktive alderen, det vil si 25-65 år, der 14 prosent var uten yrkestilknyttede i husholdningen. Sammenlignet med andre grupper omtalt i denne rapporten, er det omtrent ingen som har så sterkt yrkestilknytning som seniorbefolkningen. Det er likevel grunn til å tro at det særlig er blant den yngre delen av seniorbefolkningen at tilknytningen til arbeidslivet er sterk. Blant de eldre seniorene, det vil si de mellom 62 og 66 år, er det færre enn halvparten som er i arbeid (Vaage 2003).

Tabell 8.1. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for yrkestilknytning, 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	12	14
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år				
	17	16	16	17
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	76	73
Personer 25-65 år	84	86	85	82
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år				
	77	79	79	77

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Utdanning

Det er fremdeles en høyere andel av seniorbefolkningen som har lav utdanning, sammenlignet med befolkningen ellers, men for hvert nytt kull som passerer 50 år, faller andelen lavutdannede. Dette henger sammen med at de yngre seniorene født straks etter 2. verdenskrig, tilhører den første generasjonen som fikk ta del i "utdanningsekspløsjonen" på 1960-tallet, i motsetning til de eldste aldersgruppene der svært få fikk tilsvarende mulighet. I 1996 hadde hver fjerde person i seniorhusholdningene en hovedinntektstaker som bare hadde grunnskole som høyeste fullførte utdanning. I 2003 gjaldt dette for bare mindre enn hver femte person.

Tabell 8.2. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	16	14
Alle personer 16 år og eldre	21	19	18	16
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	26	24	21	18

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.3. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	5
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	2	3	3	3
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	5	4	4	4
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	1	1	1	1

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Økonomisk utsatthet

Tabell 8.3 viser at seniorbefolkningen sett under ett, ikke er en gruppe som i særlig grad befinner seg i en økonomisk sårbar situasjon. For eksempel så har denne gruppen mindre behov for supplerende stønader som bostøtte og sosialhjelp, enn befolkningen ellers. I 2003 var det bare 3 prosent av personene i seniorhusholdningene som mottok bostøtte på grunn av høye boligutgifter, og bare 4 prosent mottok sosialhjelp. Bare en svært liten gruppe (1 prosent) av seniorhusholdningene mottok både sosialhjelp og bostøtte i 2003. Dette var samme lave andel som for personer i den mest yrkesaktive alderen (25-65 år).

Det er heller ingenting som tyder på at seniorbefolkningen ble mer økonomisk sårbar mellom 1996 og 2003. Andelen som mottok de ulike stønadene forble mer eller mindre uendret i perioden.

Tabell 8.4. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	17	14
Personer 25-65 år	12	14	19	15
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	8	8	11	8
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	6	8
Personer 25-65 år	6	6	7	9
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	4	4	4	5

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Rente- og gjeldsbelastning

De fleste husholdninger der hovedinntektstakeren er passert 50 år har lagt etableringsfasen et stykke bak seg, og er i full gang med å nedbetale gjeld. Ifølge formuesstatistikken for 2003 hadde husholdninger der hovedinntektstakeren var mellom 55 og 66 år en gjennomsnittlig gjeld på 426 000 kroner. Selv om beløpet er høyt, var det betydelig lavere enn for yngre husholdninger. Til sammenligning hadde husholdninger der hovedinntektstakeren var i aldergruppene 35 - 44 år og 45 - 54 år en gjennomsnittlig gjeld på henholdsvis 818 000 og 744 000 kroner i 2003.

Det er derfor ikke overraskende at det er relativt få seniorhusholdninger som har høy rente- og gjeldsbelastning. Som tabell 8.4 viser var det bare 8 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var 50-66 år som hadde høy rentebelastning i 2003, det vil si at rentene utgjorde 15 prosent eller mer av samlet husholdningsinntekt. Det er dermed relativt sett nesten halvparten så mange blant seniorbefolkningen med høy rentebelastning, sammenlignet med befolkningen generelt (14 prosent), eller personer i den mest yrkesaktive alderen (15 prosent).

Dette inntrykket får en bekreftet når en ser på andelen med høy gjeldsbelastning, det vil si andelen som har en gjeld som overstiger tre ganger husholdningsinntekten. Blant seniorhusholdningene var det 5 prosent som har så høy gjeldsbelastning i 2003. Dette er en lavere andel sammenliknet med befolkningen generelt eller med personer i alderen 25-65 år. I motsetning til mange andre grupper i befolkningen, er det heller ingenting som tyder på at gjeldsbelastningen har økt noe særlig innen seniorbefolkningen de siste årene.

Tabell 8.5. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	7	7
Personer 25-65 år	7	7	7	6
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år				
	8	8	8	8

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Sykdomsutgifter

Forekomsten av helseproblemer øker markant når en nærmer seg senioralderen, og stadig flere i denne aldersgruppen blir uførepensjonister. Flertallet av seniorene sier likevel at de har en god helse. Ifølge levekårsundersøkelsene oppgir så mange som 75 prosent av alle mellom 45 og 67 år at de hadde meget god eller god helse (Statistisk sentralbyrå 2003).

Ut i fra tabell 8.5 så kan en konkludere med at relativt få seniorhusholdninger har så store utgifter i forbindelse med sykdom at de mottar grunnstønad. I 2003 gjaldt dette for kun 8 prosent av alle personer i seniorhusholdningene. Dette er ikke særlig flere enn det en finner i befolkningen generelt (7 prosent).

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Som vist i kapittel 3 er seniorbefolkningen en av de gruppene som har minst sannsynlighet for å befinne seg i lavinntektsgruppen. I 2003 hadde bare 5 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var mellom 50 og 66 år lavinntekt, ifølge EUs lavinntektsdefinisjon. Dette var en andel som var mindre enn halvparten av det en finner i befolkningen som helhet (11 prosent). For den lille delen av

seniorbefolkningen som befinner seg i lavinntektsgruppen, er det likevel en klar sammenheng mellom det å ha lav inntekt og det å skåre dårlig på ulike sosiale indikatorer.

Tabell 8.6 viser at det er klar sammenheng med det å ha en svak tilknytning til arbeidsmarkedet og det å tilhøre lavinntektsgruppen - også blant seniorbefolkningen. Blant alle personer i seniorhusholdningene med lavinntekt, hadde så mange som 7 av 10 ingen yrkestilknyttede i husholdningen, mens dette gjaldt for bare 14 prosent for dem som ikke var i lavinntektsgruppen. Også for de andre arbeidsmarkedsindikatorerene er det klare forskjeller mellom de med og uten lavinntekt.

Også når det gjelder utdanningsnivået er det forskjeller mellom de med og uten lavinntekt. Mens nesten en av tre i lavinntektsgruppen hadde en hovedinntektstaker med lav formell utdanning, gjaldt dette bare for 17 prosent i gruppen som ikke hadde lav inntekt.

Vi har tidligere i dette kapitlet sett at det er svært få av seniorbefolkningen som mottar supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte. Men for den 5 prosenten av seniorbefolkningen som befinner seg i lavinntektsgruppen, er det å motta slike ytelser langt fra uvanlig. Nær en av fem i denne gruppen mottok bostøtte i 2003, mot bare 2 prosent av dem som ikke var i lavinntektsgruppen. Like mange seniorer i lavinntektsgruppen mottok sosialhjelp (20 prosent), mens 10 prosent mottok både sosialhjelp og bostøtte. Det er for øvrig verd å merke seg at andelen med slike supplerende ytelser var noe høyere i den lille gruppen av seniorbefolkningen med lavinntekt, enn blant alle med lavinntekt.

Tabell 8.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Seniorbefolkningen. 2003. Prosent

	Hele befolkningen		Seniorbefolkningen	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning				
Uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	73	18	70	14
Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt	41	78	32	79
Utdanning				
Hovedinntektstaker med lav utdanning	26	13	33	17
Økonomisk utsatthet				
Mottar bostøtte	13	3	19	2
Mottar sosialhjelp	17	4	20	3
Mottar bostøtte og sosialhjelp	6	1	10	1
Gjeldsbelastning				
Høy gjeldsrentebelastning	14	14	20	8
Høy gjeldsbelastning	17	7	19	5
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	2	7	6	8
Andel personer	11	89	5	95
Antall observasjoner	3 545	40 561	455	11 225

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.7. Inntektsregnskap for husholdninger der hovedinntektstaker er i seniorbefolkningen¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt, 2003

	Alle husholdninger			Hovedinntektstaker er i seniorbefolkningen		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle
Yrkesinntekt	36	71	69	32	71	70
Kapitalinntekter ³	3	9	9	5	13	12
Overføringer	61	20	22	63	17	17
Herav:						
Ytelser fra folketrygden	39	12	13	41	10	11
Tjenestepensjon	2	4	4	7	4	4
Arbeidsledighetsstrygd	3	1	1	2	1	1
Bostøtte	1	0	0	2	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	7	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	125 300	528 100	460 000	151 900	602 900	576 300
Inntekt etter skatt	111 000	395 700	347 500	131 100	445 500	427 000
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	87 800	252 800	224 900	81 500	291 600	279 300
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,6	2,0	2,0
Antall observasjoner	1 977	14 953	16 930	213	4 720	4 933

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Det er også en høy andel av seniorbefolkningen med lav inntekt som sliter med høy rente- og gjeldsbelastning, og relativt sett flere enn blant alle personer i lavinnteksgruppen. Dobbelt så mange av seniorbefolkningen i lavinntektgruppen hadde høy rentebelastning i 2003, sammenlignet med de som ikke var i lavinnteksgruppen, mens andelen med høy gjeldsbelastning var nesten fire ganger så høy. Når det gjelder det å ha store sykdomsutgifter (grunnstønad) er andelen om lag like stor blant de i lavinnteksgruppen, som blant den delen av seniorbefolkningen som ikke befinner seg i lavinnteksgruppen.

Vi kan likevel konkludere med at selv om andelen av seniorbefolkningen med lav inntekt er relativt liten, sammenlignet med andre grupper eller med befolkningen generelt, så er det flere i denne lille gruppen som er kjennetegnet av å ha dårlige økonomiske levekår. I så måte skiller ikke lavinnteksgruppen innen seniorbefolkningen seg særlig fra andre grupper i befolkningen med lavinntekt.

Inntektssammensetning

Det er en klar forskjell i "inntektspakken" til det fåtallet av seniorhusholdningene som tilhører lavinnteksgruppen, og de mange senioren som ikke har lav inntekt. Tabell 8.7 viser at den delen av seniorhusholdningene som tilhører lavinnteksgruppen har et klart større innslag av overføringer og stønader i sin "inntektspakke", sammenlignet med de som ikke har lavinntekt og der yrkesinntektene utgjør største kilde. I 2003 utgjorde overføringene 63 prosent av samlet husholdningsinntekt for den delen av seniorhusholdningene som hadde inntekt under lavinntektgrensen. Tilsvarende andel var bare 17 prosent for de senioren som ikke var å finne i lavinnteksgruppen. Det er videre ytelser fra folketrygden som i særlig grad er

viktig for senioren med lavinntekt, med en andel på 41 prosent av samlet inntekt. Andre stønader som sosialhjelp og bostøtte betyr derimot mindre, med en andel på henholdsvis sju og to prosent.

Inntektsfordeling

De fleste indikatorene for inntektsulikhet viser at inntektsfordelingen innen seniorbefolkningen i stor grad er som i befolkningen generelt. I 2003 er det bare en svak tendens til at ulikheten er noe større blant senioren, enn i befolkningen. Dette gjelder særlig for forholdstallet mellom gjennomsnittsinntektene til den rikeste og fattigste femdelen (S80/S20) og for gini-koeffisienten, mens dette ikke gjelder for det ulikhetsmålet som baserer seg på forholdet mellom grenseverdier (P90/P10). Dette tyder på at når ulikheten er noe større innen seniorbefolkningen enn i resten av befolkningen, så er det først og fremst inntektene til noen (få) personer som befinner seg i ytterkantene i fordelingen som bidrar til dette. Det er her nærliggende å peke på at noen få personer i aldergruppen 50-66 år har svært store kapitalinntekter, for eksempel aksjeutbytte, og at dette er med på å forklare den relativt store ulikheten innen denne gruppen.

Utviklingen i inntektsulikhet i perioden 1996 - 2003 følger ellers i stor grad tilsvarende utvikling i befolkningen generelt. Ulikheten blant senioren har økt, og i noen grad litt mer enn i resten av befolkningen.

Boligstandard og eierforhold

Personer i alderen 50-66 år, senioren, bor i gjennomsnitt bedre enn den voksne befolkningen. Nesten alle er etablerte med eid bolig, 93 prosent bodde i eid bolig i 2004, og mer enn fire av fem som selveiere. Det var 70 prosent som bodde i enebolig eller våningshus i 2004, det er litt mer enn i befolkningen.

Tabell 8.8. Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er i alderen 50-66 år. Fordeling av ekvivalentinntekt 1996-2003

	1996	1999	2001	2003
S80/S20¹				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,3	4,0
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,1	3,8
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	3,5	3,4	3,3	4,1
P90/P10²				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,6	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,4	2,6
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	2,5	2,6	2,5	2,6
Gini-koeffisient³				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,232	0,276
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,222	0,269
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	0,252	0,247	0,234	0,292

¹ S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

² P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90)

og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

³ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.9. Boligtype og boligstandard for seniorbefolkningen¹. 2001, 2003 og 2004

	Personer 50-66 år			Alle
	2001	2003	2004	2004
Andel personer som				
bor i enebolig, våningshus	72	72	70	64
bor i småhus ellers	14	14	15	15
bor i husholdning som eier	92	93	93	80
bor i husholdning som er selveier	83	82	81	69
bor alene	19	19	20	25
bor trangt	2	1	1	7
bor svært romslig	48	48	50	31
mangler bad eller WC	6	1	0	0
Bor i bolig				
med råte eller fukt	..	6	7	7
som er utsatt for støv	..	12	12	13
som er utsatt for forurensning	..	9	9	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hæverk	..	5	4	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	127	132	131	115
Boligareal per person. Kvm.	67	71	71	54
Antall svar i alt	1 041	1 454	1 503	6 046

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Boligstandarden er i gjennomsnitt høy. Så godt som ingen bor trangt og halvparten bor svært romslig, vesentlig mer enn i den voksne befolkningen. I gjennomsnitt har husholdningene til seniorene 131 kvadratmeter boligareal, som er noe over gjennomsnittet. Husholdningene er dessuten mindre (1,9 personer per husholdning) og boligarealet per person blir derfor betydelig over gjennomsnittet i befolkningen. I gjennomsnitt hadde seniorene 71 kvadratmeter boligflate per person.

Tabell 8.10. Boligøkonomi for seniorbefolkningen¹. 2001, 2003 og 2004

	Personer 50-66 år			Alle
	2001	2003	2004	2004
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ² Kroner	33 500	36 500	39 100	41 200
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	12	18	18	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	20 600	32 300	29 900	41 500
Andel eiere uten renter og avdrag	63	47	46	38
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	8	15	12	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	61	51	53	37
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende	..	8	5	7
noe tyngende	..	28	25	35
Antall svar fra leiere	79	91	106	1 149
Antall svar fra eiere	962	1 358	1 397	4 897
Antall svar	1 041	1 454	1 503	6 046

¹ Personer 50-66 år.

² Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Indikatorerne på den bygningsmessige standarden tyder på at seniorene bor omtrent som befolkningen som helhet. Nesten ingen mangler bad. Det er 7 prosent som bor i boliger med fukt og råte, det samme som i befolkningen. Utemiljøet skiller seg ikke fra utemiljøet for den voksne befolkningen som helhet.

Boligøkonomi

Boligutgiftene ser ikke ut til å tyngde husholdningsøkonomien til seniorene i gjennomsnitt. For de få leierne blant personer 50-66 år var husleiene i 2004 omtrent som gjennomsnittet for alle som leier, henholdsvis 39 000 og 41 000 kroner i året. Tallene kan tyde på at husleiene har steget litt siden 2003 som for hele befolkningen.

For eierne var de gjennomsnittlige renter og avdrag 30 000 kroner i 2004. Det er en økning fra 2001, men mindre enn i 2003. Det er vesentlig lavere enn for alle husholdninger. Det er blitt flere seniorer som har boliglån siden 2001. I 2004 var det 54 prosent som hadde boliglån, mens bare 37 prosent hadde boliglån i 2001.

Vi finner da også at det er flere av seniorhusholdningene som har høye boligutgifter sett i forhold til inntekt etter skatt i 2003 enn i 2001. Det gjaldt henholdsvis 15 og 8 prosent. Fra 2003 til 2004 gikk imidlertid andelen med høy boutgiftsbelastning litt ned, til 12 prosent. Selv om det har vært en økning i andelen med høy boutgiftsbelastning siden 2001, er andelen likevel bare halvparten av det en finner i hele befolkningen. Vel halvparten av seniorene hadde lav boutgiftsbelastning i 2004 sammenlignet med snaut 40 prosent av alle husholdningene.

Selv om bare 12 prosent av seniorhusholdningene hadde høy boutgiftsbelastning var det 30 prosent som opplevde boligutgiftene som tyngende, men bare 5 prosent som svært tyngende.

Det er betydelig forskjell på boligøkonomien til eiere og leiere blant seniorene. Mens 12 prosent av alle seniorhusholdninger har høy boutgiftsbelastning gjelder det 34 prosent av leierne, sammenlignet med 9 prosent av eierne. Det er litt mindre forskjell i den subjektive opplevelsen av boutgiftsbelastningen. Blant seniorhusholdninger som leier er det 49 prosent som opplever boligutgiftene som tyngende sammenlignet med 28 prosent blant eierne. Blant de siste er det bare 4 prosent som opplever boligutgiftene som svært tyngende, mens det gjelder 16 prosent av leierne.

Blant alle seniorhusholdningene fikk 4 prosent bostøtte i 2003. Igjen finner vi en markert forskjell på eiere og leiere. Mens bare 2 prosent av eierne fikk bostøtte gjaldt det 23 prosent av leierne.

Økonomiske vansker

Personer i alderen 50-66 år regnes gjerne som en av de gruppene som materielt sett har det best. De er etablert på boligmarkedet og ellers, de forsørger som regel ikke barn og har i gjennomsnitt bra inntekt. Men en må naturligvis vente at det også i denne gruppen er husholdninger som sliter tungt økonomisk.

Nesten ingen av seniorene oppgir at de har betalingsproblemer, dvs. at de ikke klarer å betale regninger ved forfall. Det er ett unntak, 4 prosent oppga i 2004 at de hadde problemer med å betale regninger for elektrisitet og kommunale avgifter. Dette er mindre enn i 2003 da 6 prosent oppga slike betalingsproblemer. Problemene i 2003 gjaldt med stor sannsynlighet elektrisitetsregninger og var antakelig spesielt for vinteren 2002/2003. Den store oppmerksomheten omkring elektrisitetsprisene gjorde det antakelig også mer legitimt å si at en hadde betalingsproblemer.

Når seniorene blir spurt om hvor lett eller vanskelig det er 'å få endene til å møtes' sa 7 prosent i 2004 at det var vanskelig eller svært vanskelig, mens om lag 50 prosent sa at det var lett eller svært lett. Det er litt færre seniorer som sier økonomien er vanskelig enn i den voksne befolkningen, men det er vesentlig flere som sier den er lett (henholdsvis om lag 50 og 40 prosent). Fra 2003 til 2004 ble det flere seniorhusholdninger med romslig økonomi, i 2003 oppga 42 prosent av disse at det var lett eller svært lett å 'få endene til å møtes'. Vi kan ikke påvise noen endringer i andelen som oppfattet økonomien som vanskelig.

Nesten alle seniorene har telefon, TV og vaskemaskin. Ni av ti disponerer privatbil, noe mer enn i befolkningen, og 65 prosent har PC, som i den voksne

befolkningen. Svært få av de som mangler PC eller bil sier at dette skyldes dårlig økonomi.

Det er en forholdsvis liten del av seniorene som sier at de ikke klarer utgiftene til en del ting som oppfattes som ganske grunnleggende, 8 prosent hadde i 2004 ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet, det er så vidt mindre enn i den voksne befolkningen. Det var svært få, som ikke hadde råd til å spise kjøtt- eller fiskemiddag annenhver dag eller ikke hadde råd til å holde boligen varm, omtrent som i befolkningen. I alt oppgav snaut en av ti seniorer at det var ett eller flere slike behov de ikke klarte å dekke.

Tabell 8.11. Indikatorer på betalingsvansker for seniorbefolkningen¹. 2003 og 2004. Prosent

	Personer 50-66 år			Alle
	2003	2004	2004	
Betalingsproblemer				
Husleie	1	2	5	
Boliglån	1	1	2	
Elektrisitet og kommunale avgifter	7	4	8	
Andre lån	2	1	4	
Økonomisk romslighet				
Svært vanskelig	3	3	3	
Vanskelig	4	4	6	
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	42	47	38	
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	1	1	3	
Antall svar	1 454	1 503	6 046	

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 8.12. Indikatorer på materiell situasjon for seniorbefolkningen¹. 2003 og 2004. Prosent

	Personer 50-66 år			Alle
	2003	2004	2004	
Materiell situasjon				
Andel som disponerer				
Telefon	99	99	99	
Farge TV	98	98	97	
PC	63	65	65	
Vaskemaskin	98	98	96	
Privatbil	87	86	76	
Disponerer ikke PC pga. økonomi	4	3	5	
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	3	3	8	
Har ikke råd til				
en ukes ferie	8	8	11	
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	4	3	4	
kjøre nye klær	8	
holde boligen varm	4	2	2	
Antall svar	1 454	1 503	6 046	

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

9. Sosiale indikatorer for trygdemottakere

Mads Ivar Kirkeberg, Arne Andersen og Siv Irene Pedersen

- de fleste trygdegruppene er fortsatt overrepresenterte blant dem med lavinntekt, men uførepensjonistene ligger nå omtrent på samme nivå som i befolkningen generelt.
- blant alderspensjonister har andelen med lavinntekt gått merkbart ned siden midten av 1990-tallet, i følge EUs lavinnteksdefinisjon.
- det er nær sammenheng mellom lavinntekt og mottak av supplerende stønader i mange trygdegrupper.
- blant aleneboende minstepensjonister, derimot, bidrar disse stønadene til å heve flere over lavinnteksgrensen.
- trygdemottakergruppene har generelt en jevnere inntektsfordeling enn den yrkesaktive befolkningen.
- pensjonister flest bor godt, men boligutgiftene er blitt mer tyngende for uførepensjonister.
- flere uførepensjonister med boliglån.
- halvparten av alderspensjonistene oppgir å ha romslig økonomi, mens om lag én av syv uførepensjonister og aleneboende minstepensjonister oppgir at økonomien er vanskelig.
- 7-10 prosent av uførepensjonister og aleneboende minstepensjonister har ikke råd til kjøtt- eller fiskemiddag annenhver dag.

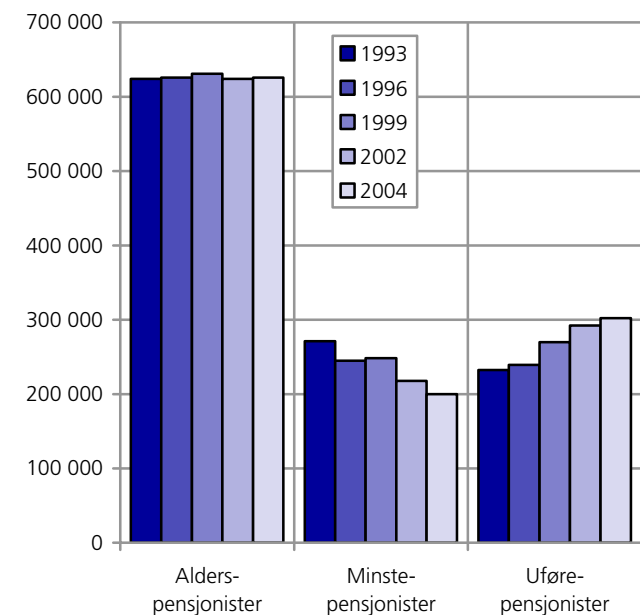
Innledning

Trygdesystemet er en sentral del av det norske velferds-samfunnet. Trygdene skal gi økonomisk trygghet til alle dem som av ulike årsaker ikke kan forsørge seg selv gjennom inntektsgivende arbeid. I tillegg skal trygdene bidra til å jevne ut inntekter og levekår gjennom livsløpet til den enkelte og mellom ulike grupper av befolkningen. Det er folketrygden som er grunnpilaren i det norske trygdesystemet. I 2003 mottok nesten 1,1 millioner mennesker en eller annen ytelse fra folketrygden (Statistisk sentralbyrå 2005g).

Folketrygden har som mål å gi den enkelte inntekts-sikring ved sykdom, uførhet, aleneomsorg for barn, tap av forsørger eller ved oppnådd pensjonsalder. Noen av folketrygdens ytelser er beregnet å være tidsbegrensede ytelser, dette gjelder for eksempel sykepenger, fødsels-penger, dagpenger ved arbeidsledighet og diverse ytelser til enslige forsørgere. Andre stønader regnes som langtidstyelser. Eksempler på dette er alders- og uførepensjon og pensjoner til etterlatte.

I dette kapitlet vil vi se nærmere på mottakere av ulike ytelser fra folketrygden: alders-, uføre- og etterlattepen-sjonister (gjenlevende ektefelle), aleneboende minstepensjonister, pensjonister med avtalefestet pensjon (AFP) samt langtidssyke og langtidsledige. Enslige forsørgere, som blant annet mottar overgangsstønad fra folketrygden, er nærmere omtalt under kapittel 4.

Figur 9.1. Antall personer etter pensjonsstatus. 1993-2004



Kilde: Rikstrygdeverket.

Alders-, minste- og etterlattepensjonister

Tall fra Rikstrygdeverket viser at det ved utgangen av 2004 var i underkant av 626 000 alderspensjonister i Norge (Rikstrygdeverket 2005). Om lag 40 prosent av disse er under 75 år. Antall alderspensjonister har ligget på samme nivå fra tidlig på 1990-tallet (620-

630 000 årlig). Det er fortsatt flere kvinner enn menn (nesten 6 av 10 er kvinner). Kjønnforskjellen øker med alderen, og kommer særlig tilsyne blant de som er 75 år eller eldre. Som en følge av at de store fødselskullene fra etterkrigstiden etter hvert vil nå pensjonsalderen, forventes det fra 2010 en kraftig økning i antall alderspensjonister. Halvparten av alle alderspensjonistene er gifte, og det er en klar forskjell mellom kvinner og menn. Andelen gifte er klart større blant menn. Blant kvinnene har halvparten mistet ektefellen.

Hver tredje alderspensjonist er minstepensjonist (mottaker av særtillegg). Andelen minstepensjonister har minket de senere årene, som resultat av at stadig flere opparbeider seg tilleggspensjoner. Fortsatt er kvinnene i klart flertall blant minstepensjonistene. Nesten halvparten (48 prosent) av de kvinnelige alderspensjonistene er minstepensjonister, mens blant mannlige alderspensjonister er det kun én av ti som har minstepensjon.

Knappt 25 000 personer mottok etterlattepensjon (pensjon for gjenlevende ektefelle) ved utgangen av 2004. Antallet har vært synkende de senere årene. Drøyt ni av ti etterlattepensjonister er kvinner. To av tre er 55 år eller eldre (Rikstrygdeverket 2005).

AFP-pensjonister

Avtalefestet pensjon (AFP) ble innført i 1989. Ordningen skulle gi eldre yrkesaktive mulighet til å gå av helt eller delvis med pensjon før de oppnådde folketrygdens pensjonsalder på 67 år. I perioden fra 1996 til 2004 økte antall AFP-pensjonister fra 10 600 til 35 600. I 2004 kom 17 300 av AFP-pensjonistene fra privat sektor og 18 300 fra offentlig sektor. Kvinneandelen blant AFP-pensjonistene har ligget stabil på 42-44 prosent fra midten av 1990-tallet. 68 prosent av de kvinnelige AFP-pensjonistene kommer fra offentlig sektor, mens tilsvarende andel blant mennene er 39 prosent (Rikstrygdeverket 2005).

Langtidssyke og uførepensjonister

Som langtidssyke regnes personer som mottar rehabiliterings- eller attføringspenger (attføringspenger under tiltak og ventetid). Ved utgangen av 2003 var 108 300 registrert som langtidssyke. Dette er en økning på 17 prosent fra 2002. Fra 2002 til 2003 skjedde det en stor utskiftning i gruppen langtidssyke. I 2003 er det 55 600 nye personer som ikke var langtidssyke det foregående året. Det vil med andre ord si at knapt halvparten av de langtidssyke i 2003 også var syke i 2002. Blant de langtidssyke i 2003 er 53 prosent kvinner, samme andel som året før. Andelen langtidssyke øker med alderen, men 59 prosent er yngre enn 45 år. For mange vil langvarig sykemelding være innledningen til uførepensjon.

Ved utgangen av 2004 var det 302 400 uførepensjonister i Norge. Om lag hver tiende person i alderen 18-67 år mottok uførepensjon i 2004. Nesten seks av ti er kvinner. Fire av ti uførepensjonister er yngre enn 55 år. På samme måte som for alderspensjonistene har andelen minstepensjonister også sunket blant uførepensjonistene. I 2004 hadde nesten hver femte uførepensjonist minstepensjon (Rikstrygdeverket 2005).

Langtidsledige

Som langtidsledige regnes personer som i 2003 hadde et registrert ledighetsforhold på mer enn 6 måneder bak seg. Personer som er registrert som langtidsledige i for eksempel januar 2003 vil derfor ha et ledighetsforhold som strekker seg minst 5 måneder tilbake i foregående år. I 2003 var 60 700 personer registrert som langtidsledige etter denne definisjonen. Dette er en økning på 31 prosent sammenlignet med 2002. I 2003 er nær 70 prosent av de langtidsledige under 45 år. Seks av ti er menn.

Når vi nå skal gå over til å presentere levekårene for disse ulike gruppene, vil de i dette kapitlet være definert etter hvorvidt den personen i husholdningen med høyest inntekt (hovedinntektstakeren), tilhører en av de nevnte trykdegruppene. På den måten belyses situasjonen til de husholdningene som vi antar er mest avhengige av ulike trykdeytelser.

Yrkestilknytning

Gjennom hele perioden 1996 til 2003 har andelen uten noen yrkestilknyttede i husholdningen ligget stabilt på om lag 23-24 prosent i befolkningen totalt (se tabell 9.1).

Når det gjelder yrkestilknytningen til trygdemottakere, vil vi se både på personer i husholdninger der hovedinntektstaker er trygdemottaker, og på personer i husholdninger der minst ett medlem er trygdemottaker.

Alderspensjonister

Når det gjelder tilknytning til arbeidslivet for medlemmer av en husholdning der hovedinntektstaker er alderspensjonist, viser tallene, ikke overraskende, ingen endring fra 1996 til 2003. Det bor så å si aldri noen yrkestilknyttede i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er alderspensjonist. På samme måte som for aleneboende minstepensjonister er disse over den yrkesaktive alderen. Bildet endrer seg heller ikke mye når en ser på husholdninger hvor minst ett medlem er alderspensjonist. Dette er ikke overraskende siden alderspensjonister i stor grad bor sammen med andre alderspensjonister, eller bor alene. Blant aleneboende minstepensjonister er det kun 2 prosent som er yrkestilknyttede.

Tabell 9.1. Trygdemottakere og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen				
Hele befolkningen	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	12	14
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>				
Alderspensjonister	94	95	95	95
Uførepensjonister	71	68	71	73
AFP-pensjonister	36	42	44	41
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	34	34	36	31
Aleneboende minstepensjonister	100	98	98	98
Langtidssyke	48	55	53	43
Langtidsledige	30	24	34	25
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>				
Alderspensjonister	89	91	91	92
Uførepensjonister	58	56	56	58
AFP-pensjonister	36	44	49	44
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	36	36	37	35
Aleneboende minstepensjonister	100	98	98	98
Langtidssyke	36	37	38	38
Langtidsledige	24	21	23	18
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt				
Hele befolkningen	74	75	76	73
Personer 25-65 år	84	86	85	82
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>				
Alderspensjonister	2	2	3	2
Uførepensjonister	16	20	17	15
AFP-pensjonister	44	34	36	40
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	53	58	56	57
Aleneboende minstepensjonister	0	3	2	2
Langtidssyke	37	36	35	46
Langtidsledige	27	44	26	28
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>				
Alderspensjonister	7	6	6	5
Uførepensjonister	33	36	37	34
AFP-pensjonister	40	37	36	40
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	54	61	59	60
Aleneboende minstepensjonister	0	3	2	2
Langtidssyke	53	57	55	54
Langtidsledige	47	56	51	49

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.² Vedkommende trygdemottaker trenger ikke nødvendigvis å være hovedinntektstaker i husholdningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Uførepensjonister

Yrkestilknytningen blant uførepensjonistene har også ligget relativt stabil i perioden 1996-2003. Andelen personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede, og hvor hovedinntektstaker er uføretrygdet, ligger rundt 70 prosent i perioden. For 15 prosent av personene i disse husholdningene var yrkesinntekt den viktigste husholdningsinntekten i 2003. Dette er en (signifikant) nedgang på fem prosentpoeng siden 1999. Mens 73 prosent av alle personer i en husholdning der hovedinntektstaker var uførepensjonist var uten noen yrkestilknyttede husholdningsmedlemmer, gjaldt dette for bare 58 prosent i husholdninger hvor minst ett medlem er uførepensjonist. Dette betyr at relativt mange uførepensjonister bor sammen med andre personer som er i arbeid.

Langtidssyke

I husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker har tilknytningen til arbeidsmarkedet økt siden midten av 1990-tallet. I 2003 var andelen uten yrkestilknyttede i disse husholdningene 43 prosent. Tendensten til en sterkere tilknytning til arbeidslivet for denne gruppen, bekreftes også ved at andelen personer med yrkesinntekt som største husholdningsinntekt økte betydelig fra 2001 til 2003. I 2003 hadde 46 prosent av personene i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker, yrkesinntekt som viktigste bidrag til husholdningens økonomi. Går vi over til å se på husholdninger med minst en langtidssyk person (uten at denne må være hovedinntektstaker), ser vi at 38 prosent tilhørte en husholdning uten noen yrkestilknyttede, med andre ord tilhører mer enn seks av ti langtidssyke en husholdning der andre medlemmer er yrkesaktive.

AFP-pensjonister

Blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er AFP-pensjonist, var det i 2003 om lag 40 prosent som bodde i en husholdning uten noen yrkestilknyttede. De to indikatorene for yrkestilknytning viser ingen signifikante endringer for denne gruppen pensjonister.

Etterlattepensjonister

For gruppen av personer hvor hovedinntektstakeren er etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle), har hver tredje person ingen yrkestilknyttede i husholdningen, mens seks av ti har yrkesinntekt som viktigste husholdningsinntekt. For denne lille gruppen av pensjonister er det vanskelig å måle signifikante endringer over tid.

Langtidsledige

En fjerdedel av alle personer i husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker var uten yrkestilknytning i 2003. Indikatoren viser en nedgang fra 2001, og er nå på samme nivå som på slutten av 1990-tallet. Hvis vi ser på husholdninger med minst en langtidsledig person, finner vi igjen at det er mer vanlig med yrkesaktive personer i husholdningen når den arbeidsledige ikke nødvendigvis er hovedinntektstaker. Halvparten (49 prosent) av personene i disse husholdningene har yrkesinntekt som den viktigste husholdningsinntekten. I husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker er tilsvarende andel kun tre av ti personer (28 prosent).

Utdanning

I perioden fra 1996 til 2003 har andelen personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker har lav utdanning, stadig blitt mindre (tabell 9.2). Dette gjelder enten vi ser på hele befolkningen eller om vi kun velger å se på personer som er 16 år eller eldre.

Med unntak av husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker, var utdanningsnivået i 2003 gjennomgående lavere for "trygdemottaker- husholdningene" enn hva det var for resten av befolkningen. Særlig stor er avstanden for de aleneboende minstepensjonistene, av disse har hele 60 prosent lavere utdanning. Men også blant alderspensjonister generelt er det fremdeles mange som tilhører en husholdning hvor hovedinntektstakeren har utdanning på kun grunnskolenivå. Om lag hver tredje person i husholdninger hvor hovedinntektstaker enten er uførel eller AFP-pensjonist, har en lavt utdannet hovedinntektstaker.

For trygdemottakere er indikatoren i perioden relativt stabil for alders- og AFP-pensjonister. Blant husholdninger med en uføretrygdet hovedinntektstaker er det en klar tendens til at stadig færre har lavere utdanning. Det samme gjelder for etterlattepensjonister.

Tabell 9.2. Trygdemottakere og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning				
Hele befolkningen	19	17	16	14
Alle personer 16 år og eldre	21	19	18	16
Alderspensjonister	48	45	45	42
Uførepensjonister	43	36	34	32
AFP-pensjonister	25	38	28	27
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	27	24	29	18
Aleneboende minstepensjonister	70	61	66	60
Langtidssyke	13	24	16	16
Langtidsledige	19	21	17	12

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidssyk skjedde det ingen endring i andelen med lavt utdannede hovedinntektstakere fra 2001 til 2003. Hos de langtidsledige er det imidlertid en tendens til at det blir færre med lav utdanning, og indikatoren ligger nå lavere for denne gruppen enn i befolkningen generelt. Dette kan skyldes økt langtidsledighet blant akademikere.

Økonomisk utsatthet

Med unntak av husholdninger hvor hovedinntektstaker er AFP-pensjonist eller etterlattepensjonist viser tallene i tabell 9.3 at trygdemottakerne er overrepresenterte som mottakere av bostøtte.

De trygdemottakerne hvor størst andel mottar bostøtte er uten tvil de aleneboende minstepensjonistene, blant disse mottok 4 av 10 bostøtte. Den store økningen fra 1996 må sees i sammenheng med omleggingen i administrasjonen av denne støtteordningen som skjedde i 1997 (nærmere omtalt i kapittel 2.5.).

Mens hver tiende person i husholdninger hvor hovedinntektstaker var langtidssyk mottar bostøtte, gjelder dette for dobbelt så mange blant uførepensjonistene. I hele befolkningen er det til sammenligning en stabil andel på 4-5 prosent som bor i husholdninger som mottar bostøtte.

Om lag 6 prosent av hele befolkningen bor i husholdninger som mottok sosialhjelp i 2003. Andelen har vært relativt stabil siden 1996. Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er enten uføretrygdet, langtidssyk eller langtidsledig er mest overrepresentert som sosialhjelpsmottakere. Dette gjelder for hele perioden 1996-2003. Blant de gruppene vi ser på har langtidsledige høyest andel. Blant disse er det fem ganger mer vanlig med sosialhjelp enn i befolkningen generelt, mens blant langtidssyke er mottak av sosialhjelp drøyt fire ganger mer vanlig enn i hele befolkningen. Utviklingen i denne indikatoren kan tyde på en nedgang i andelen mottakere av sosialhjelp blant langtidsledige fra midten av 1990-tallet til 2003, mens andelen blant langtidssyke har vært stabil. Også for uførepensjonistene har andelen med sosialhjelp vært stabil siden midten av 1990-tallet.

Tabell 9.3. Trygdemottakere og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte				
Hele befolkningen	3	4	4	5
Personer 25-65 år	2	3	3	3
Alderspensionister	5	8	9	9
Uførepensionister	9	17	21	18
AFP-pensionister	0	0	0	1
Etterlattepensionister(gjenlevende ektefelle)	1	4	4	5
Aleneboende minstepensionister	16	36	37	40
Langtidssyke	5	12	7	11
Langtidsledige	10	11	18	16
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp				
Hele befolkningen	7	5	5	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6
Alderspensionister	2	2	1	1
Uførepensionister	15	17	14	14
AFP-pensionister	2	0	0	1
Etterlattepensionister(gjenlevende ektefelle)	3	6	2	5
Aleneboende minstepensionister	6	4	6	5
Langtidssyke	27	25	22	25
Langtidsledige	43	35	38	32
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp				
Hele befolkningen	1	1	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	1
Alderspensionister	1	1	1	1
Uførepensionister	4	8	7	7
AFP-pensionister	0	0	0	0
Etterlattepensionister(gjenlevende ektefelle)	0	1	0	3
Aleneboende minstepensionister	2	4	5	5
Langtidssyke	4	11	4	6
Langtidsledige	9	7	14	10

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Når det gjelder de som mottar både bostøtte og sosialhjelp, har andelen i perioden 1996 til 2003 ligget rundt 1-2 prosent i hele befolkningen.

I 2003 var det tre ganger mer vanlig blant husholdninger med en uføretrygdet eller langtidssyk hovedinntektstaker å motta både bostøtte og sosialhjelp, sammenlignet med hele befolkningen. Høyest andel med begge disse overføringene finner vi likevel blant de langtidsledige, med 10 prosent i 2003.

Rente- og gjeldsbelastning

I overkant av hver syvende person tilhørte i 2003 en husholdning hvor gjeldsrentene utgjorde mer enn 15 prosent av husholdningens samlede inntekt (tabell 9.4). Siden midten av 1990-tallet til 2002 har gjeldsrentebelastningen vist en jevn økning. Fra 2002 til 2003 er tendensen en fallende rentebelastning i takt med rentenedgangen som begynte i 2003.

Blant alders- og AFP-pensionistene og de aleneboende minstepensionistene er, ikke uventet, andelen med høy gjeldsrentebelastning svært lav sammenlignet med hele befolkningen. Dette må selvfølgelig sees i sammenheng med at disse gruppene befinner seg i en fase av livet hvor det meste av gjelden er nedbetalt. Andelen med høy gjeldsrentebelastning er høyere for uføre- og etterlattepensionister, men også for disse to gruppene er nivået noe lavere sammenlignet med hele befolkningen. Blant etterlattepensionistene ser det ut til å ha skjedd en

merkbar økning i andelen med høy gjeldsrentebelastning, med en tredobling i perioden 1996-2003. Dette sammenfaller også med økningen i andelen med høy gjeldsbelastning for denne gruppen pensjonister.

Tabell 9.4. Trygdemottakere og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning				
Hele befolkningen	10	13	17	14
Personer 25-65 år	12	14	19	15
Alderspensionister	2	3	4	3
Uførepensionister	10	11	16	12
AFP-pensionister	2	5	4	2
Etterlattepensionister(gjenlevende ektefelle)	4	9	11	12
Aleneboende minstepensionister	4	4	6	4
Langtidssyke	22	14	24	21
Langtidsledige	8	16	20	16
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning				
Hele befolkningen	6	6	6	8
Personer 25-65 år	6	6	7	9
Alderspensionister	1	2	2	2
Uførepensionister	6	5	7	9
AFP-pensionister	0	0	2	1
Etterlattepensionister(gjenlevende ektefelle)	3	2	6	8
Aleneboende minstepensionister	3	2	3	3
Langtidssyke	18	8	14	14
Langtidsledige	8	9	11	8

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

En gruppe der det også ser ut til å ha blitt flere med høy gjeldsbelastning, er uførepensjonistene, men på grunn av rentenedgangen er rentebelastningen ikke særlig høyere i 2003, enn den var på slutten av 1990-tallet.

Om lag hver sjettede person i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er langtidsledig opplevde høy gjeldsrentebelastning i 2003, mens dette gjelder for hver femte person i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker. Langtidssyke peker seg ut som en gruppe med både høy gjeldsrentebelastning og høy gjeldsbelastning sammenlignet med både befolkningen generelt, og andre trykdegrupper. Det er vanskelig å peke på noen konkrete årsaker til dette, siden denne gruppen i stor grad endrer sammensetning hvert år.

Som for gjeldsrentebelastningen er også andelen med høy gjeldsbelastning lav blant alders- og AFP-pensjonister samt for de aleneboende minstepensjonistene. Mellom to og fire prosent av personene i disse husholdningene har høy gjeldsbelastning.

Store sykdomsutgifter

For gruppen av trygdemottakere er det særlig for personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er uførepensjonist at mange mottar grunnstønad. I denne gruppen mottar nesten en fjerdedel grunnstønad, en andel som har ligget stabil i perioden 1996-2003 (tabell 9.5). At gruppen hvor hovedinntektstaker er uførepensjonist er overrepresentert blant mottakerne av grunnstønad, er selvfølgelig ikke uventet da disse mottar pensjon fordi inntektsevnen er varig nedsatt på grunn av sykdom eller skade, og at det ikke finnes utsikt til bedring av inntektsevnen/arbeidsevnen. For mange uførepensjonister vil samtidig utgiftene i forbindelse med sykdom være store.

Tabell 9.5 viser også at blant personer i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker, er det i 2003 en overrepresentasjon i mottak av grunnstønad, sammenlignet med befolkningen generelt. I likhet med uførepensjonistene vil mange i denne gruppen ha så store utgifter i forbindelse med sykdom at de er berettiget til denne stønaden.

Tabell 9.5. Trygdemottakere og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2003. Prosent

	1996	1999	2001	2003
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad				
Hele befolkningen	7	7	7	7
Personer 25-65 år	7	7	7	6
Alderspensjonister	10	10	9	9
Uførepensjonister	27	23	24	22
AFP-pensjonister	6	4	6	6
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	2	3	5	3
Aleneboende minstepensjonister	10	10	8	9
Langtidssyke	14	10	8	11
Langtidsledige	3	6	4	5

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Økte helseproblemer og større sykdomsutgifter henger også sammen med økende alder. Derfor er det også for personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er alderspensjonist, en større andel som mottar grunnstønad enn i hele befolkningen. Andelen mottakere av grunnstønad ligger i underkant av 10 prosent, det samme som for aleneboende minstepensjonister.

Det er en stor grad av stabilitet i mottak av grunnstønad for de ulike gruppene av trygdemottakere i perioden 1996-2003.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Som vist i kapittel 3 er de fleste av trygdemottakergruppene i 2003 fortsatt overrepresenterte i lavinntektsgruppen. Over tid har andelen som har lavinntekt vært relativt stabil innenfor de fleste av trygdemottakergruppene, men blant alderspensjonister, herunder minstepensjonister, har andelen i lavinntektsgruppen gått merkbart ned siden midten av 1990-tallet (EU-definisjon).

Tabellene 9.6-9.8 presenterer de ulike indikatorene vi hittil har studert, men nå fordelt etter om trygdemottakerne har lavinntekt eller ikke. Lavinntektsgruppen er her beregnet ut fra EUs definisjon.

Den gruppen av trygdemottakere som skiller seg ut med klart størst andel med lavinntekt, er aleneboende minstepensjonister. Syv av ti aleneboende minstepensjonister befant seg i 2003 i lavinntektsgruppen. Men også alderspensjonister generelt er klart overrepresentert blant de med lavinntekt når det sammenlignes med hele befolkningen. Drøyt én av fem alderspensjonister havner i lavinntektsgruppen, men dette er en klar nedgang siden 1996. Andelen med lavinntekt blant uførepensjonistene ligger bare litt høyere enn i befolkningen generelt sett, men ser ut til å ha blitt noe redusert.

Blant de langtidssyke har andelen i lavinntektsgruppen gått noe ned de siste tre årene, men dette er noe statistisk usikkert. I 2003 er det slik at hver syvende person i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker befinner seg under lavinntektsgrensen. Langtidsledige er enda mer overrepresenterte blant de med lavinntekt. Sannsynligheten for å tilhøre lavinntektsgruppen er tre ganger så høy for personer i husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker, sammenlignet med hele befolkningen.

Blant personene i husholdninger hvor hovedinntektstaker er AFP-pensjonist var andelen som havnet i lavinntektsgruppen kun 2 prosent i 2003. På grunn av få observasjoner kan ikke de ulike indikatorene fordeles etter om AFP-pensjonistene har lavinntekt eller ikke. Det samme gjelder også for etterlattepensjonistene som i 2003 også hadde en lavere sannsynlighet, enn befolkningen generelt, for å tilhøre lavinntektsgruppen (7 prosent).

Tabell 9.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Trygdemottakere. 2003. Prosent

	Hele befolkningen		Alderspensjonister		Aleneboende minstepensjonister		Etterlattepensjonister		AFP-pensjonister	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning										
<i>Hvor hovedinntektstaker er trygdet:</i>										
Uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	73	18	100	94	100	93	:	26	:	40
Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt	41	78	0	2	0	7	:	61	:	40
Utdanning										
Hovedinntektstaker med lav utdanning	26	13	64	36	64	49	:	19	:	25
Økonomisk utsatthet										
Mottar bostøtte	13	3	20	6	33	55	:	5	:	1
Mottar sosialhjelp	17	4	1	1	2	14	:	6	:	1
Mottar bostøtte og sosialhjelp	6	1	1	1	2	13	:	3	:	0
Gjeldsbelastning										
Høy gjeldsrentebelastning	14	14	2	3	3	8	:	12	:	2
Høy gjeldsbelastning	17	7	2	2	1	6	:	8	:	1
Store sykdomsutgifter										
Mottar grunnstønad	2	7	4	11	4	20	:	2	:	6
Andel personer	11	89	22	78	69	31	7	93	2	98
Antall observasjoner	3 545	40 561	587	2 826	263	125	20	238	5	318

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 9.7. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Trygdemottakere. 2003. Prosent

	Hele befolkningen		Uførepensjonister		Langtidssyke	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning						
<i>Hvor hovedinntektstaker er trygdet:</i>						
Uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	73	18	96	70	83	36
Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt	41	78	3	17	20	50
Utdanning						
Hovedinntektstaker med lav utdanning	26	13	46	31	20	15
Økonomisk utsatthet						
Mottar bostøtte	13	3	34	16	13	10
Mottar sosialhjelp	17	4	23	12	53	20
Mottar bostøtte og sosialhjelp	6	1	13	6	10	5
Gjeldsbelastning						
Høy gjeldsrentebelastning	14	14	10	12	28	20
Høy gjeldsbelastning	17	7	10	8	20	12
Store sykdomsutgifter						
Mottar grunnstønad	2	7	7	24	4	12
Andel personer	11	89	12	88	14	86
Antall observasjoner	3 545	40 561	250	1 897	163	1 038

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 9.8. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Trygdemottakere. 2003. Prosent

	Hele befolkningen		Langtidsledige	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning				
<i>Hvor hovedinntektstaker er trygdet:</i>				
Uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	73	18	53	11
Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt	41	78	8	38
Utdanning				
Hovedinntektstaker med lav utdanning	26	13	14	11
Økonomisk utsatthet				
Mottar bostøtte	13	3	20	14
Mottar sosialhjelp	17	4	45	26
Mottar bostøtte og sosialhjelp	6	1	11	9
Gjeldsbelastning				
Høy gjeldsrentebelastning	14	14	11	19
Høy gjeldsbelastning	17	7	11	6
Store sykdomsutgifter				
Mottar grunnstønad	2	7	0	7
Andel personer	11	89	32	68
Antall observasjoner	3 545	40 561	170	369

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Flere analyser har vist at det er sterk sammenheng mellom manglende tilknytning til arbeidslivet og det å havne i lavinntektsgruppen. Dette viser også tallene for 2003. For grupper over yrkesaktiv alder slik som alderspensjonister og aleneboende minstepensjonister, er det som forventet liten forskjell på lavinntekt eller ikke når det gjelder hvorvidt det er noen yrkestilknyttede i husholdningen. Ved å se på trygdemottakere som er i yrkesaktiv alder avtegnes imidlertid et annet bilde. Blant langtidsledige var det for eksempel 5 ganger flere i lavinntektsgruppen som var uten noen yrkestilknyttede i husholdningen sammenlignet med de uten lavinntekt. Også blant langtidssyke og uførepensjonister er det slik at andelen uten noen yrkestilknyttede var klart størst i lavinntektsgruppen.

Et tilsvarende bilde fås ved å se på personer i husholdninger hvor yrkesinntekt er den største husholdningsinntekten. For alderspensjonister og aleneboende minstepensjonister er det, ikke overraskende, heller ikke noe vesentlig skille hvorvidt de er i lavinntektsgruppen eller ikke. For langtidssyke, uførepensjonister og langtidsledige er det derimot slik at andelen personer som har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt, var langt lavere i lavinntektsgruppene.

Det er gjennomgående en langt større andel med lav utdanning i lavinntektsgruppen.

Personer i lavinntektsgruppen er overrepresenterte som mottakere av bostøtte og sosialhjelp. En gruppe som derimot avviker fra dette mønsteret er aleneboende minstepensjonister. Blant disse er det klart flere som mottar disse støtteordningene samtidig som de ikke befinner seg i lavinntektsgruppen. En trolig forklaring på dette er at den tilleggsinntekten som disse over-

føringene utgjør, sammen med minstepensjonen, gir de aleneboende minstepensjonistene inntekt over lavinntektsgrensen.

Indikatorene gjeldsrente- og gjeldsbelastning gir ikke noe entydig bilde på forskjellene mellom de med lavinntekt og de uten lavinntekt. For noen av gruppene, slik som alders- og uførepensjonister, er andelen med høy gjeldsrentebelastning og høy gjeldsbelastning, omtrent den samme uansett om det er snakk om lavinntektsgruppen eller ikke. I gruppen langtidssyke viser disse indikatorene høyere andeler blant de med lavinntekt. Blant langtidsledige er det på sin side slik at rentebelastningen er størst blant dem som ikke tilhører lavinntektsgruppen, mens det motsatte er tilfellet når det gjelder gjeldsbelastning. Dette kan skyldes at flere langtidsledige i lavinntektsgruppen er nyutdannede med høye studielån uten at renter er begynt å påløpe ennå.

Blant alle grupper av trygdemottakere er det gjennomgående slik at andelen som mottar grunnstønad er høyere blant de uten lavinntekt.

Inntektssammensetning

De klare forskjellene mellom de ulike gruppene som vi studerer i dette kapitlet kommer klart til syne når vi ser på deres inntektssammensetning. Gruppene varierer med hensyn til for eksempel alder, forsørgeransvar for barn, tilknytning til arbeidslivet osv. Ulikhetene mellom gruppene kommer også til uttrykk ved at inntektsnivået varierer klart. Dersom det tas hensyn til husholdningsstørrelse, og vi ser på inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala), viser tallene store forskjeller. Inntektsnivået varierer fra 125 000 kroner for de aleneboende minstepensjonistene til nesten 265 000 kroner i gjennomsnitt for AFP-pensjonistene.

Alderspensjonister

For alderspensjonistene er det ytelses fra folketrygden (alderspensjon) og tilleggspensjon (tjenestepensjon) som utgjør storparten av den samlede inntekten. Disse står i gjennomsnitt for henholdsvis 63 og 17 prosent av den samlede inntekten for alle alderspensjonistene. I gjennomsnitt utgjør alderspensjon 87 prosent av den samlede inntekten for alderspensjonister i lavinntektsgruppen, mens tjenestepensjonen utgjør 4 prosent. Alderspensjonister over lavinntektsgrensen får i gjennomsnitt en femdel av sin samlede inntekt som tjenestepensjon, mens tre femdel kommer fra folketrygden. Et annet klart skille er at for de som befinner seg over lavinntektsgrensen er kapitalinntektens andel dobbelt så stor, henholdsvis 13 og 6 prosent. Det har ikke skjedd store endringer i inntektssammensetningen blant alderspensjonistene i de siste årene.

Aleneboende minstepensjonister

De aleneboende minstepensjonistene, som altså er en undergruppe av alderspensjonistene, har i liten grad opparbeidet seg tilleggspensjoner. For disse utgjør tilleggspensjonene kun 10 prosent av den samlede inntekten i 2003, mens drøyt 70 prosent av inntekten kommer som pensjon fra folketrygden. Skillet mellom de som befinner seg over og under lavinntektsgrensen er tydelig. For lavinntektsgruppen utgjør ytelses fra folketrygden 85 prosent av den samlede inntekten, mens for de over lavinntektsgrensen er tilsvarende andel 54 prosent. Tilleggspensjonene er i gjennomsnitt seks ganger større for de som befinner seg over lavinntektsgrensen enn den er for lavinntektsgruppen. Det er også verdt å merke seg at aleneboende minstepensjonister uten lavinntekt mottar en tiendedel av den samlede inntekten i form av yrkesinntekt. Blant de i lavinntektsgruppen har yrkesinntekten en svært liten gjennomsnittlig betydning.

Tabell 9.9. Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er trygdemottaker. Ulike grupper¹. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2003. Prosent og kroner

	Hele befolkningen			Alderspensjonister			Aleneboende minstepensjonister			Etterlattepensjonister			AFP-pensjonist		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt
Yrkesinntekt	36	71	69	0	6	5	1	10	4	:	51	50	:	39	38
Kapitalinntekter ³	3	9	9	6	13	12	6	7	6	:	9	9	:	15	15
Overføringer	61	20	22	94	80	82	93	84	89	:	39	41	:	47	47
Herav :															
Ytelses fra folketrygden	39	12	13	87	59	63	85	54	72	:	24	26	:	8	8
Tjenestepensjon	2	4	4	4	19	17	3	19	10	:	11	11	:	37	37
Bostøtte	1	0	0	2	0	1	3	7	5	:	0	0	:	0	0
Sosialhjelp	5	0	1	0	0	0	0	2	1	:	0	0	:	0	0
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	1	1	1	1	2	1	:	0	0	:	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	:	100	100	:	100	100
Samlet inntekt	125 300	528 100	460 000	129 800	313 900	264 000	115 700	180 500	135 800		361 900	348 700		489 200	482 500
Inntekt etter skatt	111 000	395 700	347 500	120 600	253 700	217 600	109 800	158 800	125 000		276 800	267 900		378 600	373 800
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	87 800	252 800	224 900	112 500	197 700	174 600	109 800	158 800	125 000		230 100	221 400		266 800	263 700
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,1	1,1	1,5	1,4	1,0	1,0	1,0	:	1,5	1,5	:	1,8	1,8
Antall observasjoner	1 977	14 953	16 930	480	1 673	2 153	263	125	388		11	136	147	3	165

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 9.10. Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er trygdemottaker. Ulike grupper¹. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2003. Prosent og kroner

	Uførepensjonist			Langtidssyk		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle
Yrkesinntekt	5	23	22	20	48	46
Kapitalinntekter ³	1	5	5	1	5	4
Overføringer	94	72	73	79	47	50
Herav :						
Ytelser fra folketrygden	81	57	58	57	36	38
Tjenestepensjon	4	9	8	2	3	3
Bidrag o.l.	0	1	1	1	1	1
Barnetrygd	2	1	1	4	2	2
Bostøtte	3	1	1	2	0	1
Sosialhjelp	2	1	1	9	3	3
Grunn- og hjelpestønad	1	1	1	1	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet Inntekt	148 200	302 400	283 000	160 100	357 800	321 400
Inntekt etter skatt	138 900	254 200	239 800	136 700	284 200	257 000
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	109 200	195 200	184 400	100 600	198 800	180 700
Antall personer i husholdningen	1,5	1,6	1,6	1,7	2,0	1,9
Antall observasjoner	120	966	1 086	79	428	507

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 9.11. Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidsledig¹. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2003. Prosent og kroner

	Langtidsledig		I alt
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	
Yrkesinntekt	17	44	39
Kapitalinntekter ³	1	2	2
Overføringer	82	55	60
Herav :			
Ytelser fra folketrygden	6	10	9
Tjenestepensjon	0	2	2
Arbeidsledighetstrygd	47	33	36
Bidrag o.l.	1	1	1
Barnetrygd	5	3	3
Bostøtte	1	1	1
Sosialhjelp	17	3	6
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0
Samlet inntekt	100	100	100
Samlet Inntekt	145 000	307 600	251 900
Inntekt etter skatt	126 700	243 200	203 300
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)	88 400	180 400	148 900
Antall personer i husholdningen	1,8	1,9	1,8
Antall observasjoner	77	160	237

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Etterlatte- og AFP-pensjonister

Etterlatte- og AFP-pensjonister avviker fra de andre gruppene ved at yrkesinntekten utgjør en langt større andel av den samlede inntekten. De offentlige overføringene er følgelig tilsvarende mindre. For disse to gruppene er det imidlertid for få observasjoner i lavinntektsgruppen til at vi kan si noe om forskjellene mellom de som havner over og under lavinntektsgrensen.

Uførepensjonister

Husholdninger hvor hovedinntektstakeren er uførepensjonist mottar i gjennomsnitt nesten 60 prosent av sin samlede inntekt som ytelser fra folketrygden, mens tilleggspensjonene utgjør under 10 prosent. Yrkesinntekten utgjør i gjennomsnitt drøyt 20 prosent. Forskjellen mellom de som er over og under lavinntektsgrensen er også for denne gruppen tydelig. For husholdningene i lavinntektsgruppen er betydningen av ytelser fra folketrygden markant med en andel på over

80 prosent av husholdningens samlede inntekt. For denne gruppen er tilleggspensjonene mer beskjedne (4 prosent), det samme gjelder også yrkesinntekten (5 prosent). Hvis vi derimot ser på husholdningene over lavinntektsgrensen har ytelse fra folketrygden en langt mindre inntektsmessig betydning, 57 prosent av samlet inntekt. Men tjenstepensjoner er viktigere (9 prosent). Tilknytningen til arbeidslivet er også klart sterkere for husholdningene til uførepensjonister over lavinntektsgrensen. Nesten hver fjerde krone som disse husholdningene har i inntekt, kommer fra inntektsgivende arbeid.

Langtidssyke

Dersom husholdningens hovedinntektstaker er langtidssyk står yrkesinntekt og samlede overføringer hver for om lag halvparten av den samlede inntekten. I underkant av 40 prosent av overføringene kommer som ytelse fra folketrygden. Inntektene til langtidsyke som befinner seg over lavinntektsgrensen, har samme sammensetning som for gruppen totalt. Husholdningene i lavinntektsgruppen skiller seg derimot ut ved at ytelsene fra folketrygden står for mer enn halvparten (57 prosent) av gjennomsnittlig samlet inntekt. Manglende tilknytning til arbeidslivet vises ved at yrkesinntekt står for knapt en femdel av disse husholdningenes samlede inntekt i 2003.

Langtidsledige

Med en langtidsledig hovedinntektstaker i husholdningen er det som forventet arbeidsledighetstrygden som skiller seg ut når inntektssammensetningen skal studeres. For gruppen som helhet utgjør dagpenger ved arbeidsledighet i overkant av en tredel av samlet inntekt (36 prosent), mens nær 40 prosent av husholdningenes inntekter kommer som yrkesinntekt. Tallene underbygger også, som tidligere omtalt, at denne gruppen er overrepresentert som mottakere av sosialhjelp. For alle husholdningene til langtidsledige utgjør sosialhjelpens andel i gjennomsnitt 6 prosent. For de som befinner seg i lavinntektsgruppen har sosialhjelpen tre ganger så høy inntektsmessig betydning (17 prosent). Av de trygdegruppene vi ser på i dette kapitlet er det ingen andre hvor sosialhjelpen har en så stor betydning for de i lavinntektsgruppen.

Inntektsfordeling

De ulike indikatorene for måling av inntektsfordeling i tabell 9.12, viser at det gjennomgående er liten inntektsulikhet blant de ulike trygdemottakerne sammenlignet med befolkningen generelt. For de fleste gruppene av trygdemottakere har i tillegg inntektsfordelingen vært relativt stabil over tid.

Tabell 9.12. Trygdemottakere og fordeling av ekvivalent-inntekt 1996-2003

	1996	1999	2001	2003
S80/S20¹				
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,3	4,0
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,1	3,8
Alderspensjonister	2,9	2,8	2,8	3,0
Uførepensjonister	3,1	2,4	2,5	2,6
AFP-pensjonister ⁴	1,9	2,4	2,4	2,3
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	2,5	3,3	2,6	2,7
Aleneboende minstepensjonister	1,7	1,8	1,7	1,7
Langtidssyke	2,8	2,4	2,8	2,9
Langtidsledige	3,4	3,1	3,6	3,1
P90/P10²				
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,6	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,4	2,6
Alderspensjonister	2,4	2,2	2,2	2,2
Uførepensjonister	2,2	2,1	2,1	2,0
AFP-pensjonister ⁴	1,9	2,5	2,2	2,2
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	2,4	2,2	2,3	2,3
Aleneboende minstepensjonister	1,5	1,6	1,6	1,6
Langtidssyke	2,2	2,1	2,1	2,2
Langtidsledige	2,6	2,8	2,7	2,5
Gini-koeffisient³				
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,232	0,276
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,222	0,269
Alderspensjonister	0,223	0,219	0,207	0,235
Uførepensjonister	0,242	0,181	0,187	0,195
AFP-pensjonister ⁴	0,140	0,177	0,175	0,177
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	0,182	0,231	0,179	0,200
Aleneboende minstepensjonister	0,109	0,127	0,113	0,120
Langtidssyke	0,209	0,175	0,196	0,210
Langtidsledige	0,222	0,222	0,248	0,213

¹ S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

² P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

³ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

⁴ Blant AFP-pensjonistene er én ekstremobservasjon utelatt i 2003.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Hvis vi først ser på forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen med aller høyest ekvivalent-inntekt og gjennomsnittsinntektene til den femdelen som har lavest inntekt (S80/S20), ser vi at inntektsulikheten, ikke overraskende, er lavest blant de aleneboende minstepensjonistene. De 20 prosentene med høyest inntekt i denne gruppen har en gjennomsnittsinntekt som er 1,7 ganger høyere enn for de 20 prosentene med lavest inntekt. Dette forholdet har vært stabilt siden 1996. For alderspensjonister generelt er derimot inntektsulikheten klart større ved at den "rikeste" femdelen har tre ganger så høy inntekt som den "fattigste femdelen. Dette skyldes at stadig flere alderspensjonister har opparbeidet seg tilleggspensjoner, og at mange også i tillegg har store kapitalinntekter.

Indikatoren P90/P10 i tabell 9.12 viser forholdstallet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent av alle andre, og

inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle andre. Fordelen med dette målet i forhold til S80/S20 er at det i mindre grad blir påvirket av observasjoner med svært høye (eller lave) beløp. Også her har aleneboende minstepensjonister minst inntektsforskjeller. Med denne indikatoren er det langtidsledige som har størst inntektsulikhet blant trygdemottakere. Dette har vært tilfellet gjennom hele perioden 1996-2003, og indikerer at denne gruppen er mindre homogen enn de andre trygdegruppene.

Den tredje metoden for måling av inntektsulikhet i tabell 9.12, Gini-koeffisienten, viser at de fleste trygdemottakergruppene er relativt homogene, og har en jevnere inntektsfordeling enn både befolkningen generelt og personer i yrkesaktiv alder (25-65 år).

Boforhold og økonomiske vansker

Boligstandard og eierforhold

Alderspensjonister

Utviklingen i alderspensjonistenes boforhold vil først og fremst avspeile at gruppen av alderspensjonister endrer sammensetning, nye og yngre alderspensjonister kommer til og gamle dør ut. Det er en ganske liten del av alderspensjonistene som skifter bolig hvert år. Det er også viktig å være oppmerksom på at boforholdene til eldre kohorter har vært og er dårligere enn boforholdene for de yngre kohortene. Det har blitt flere av de eldste pensjonistene i perioden fra 1987 til 2004. Mens alderspensjonister over 79 år utgjorde 19 prosent av alle alderspensjonistene i 1987 var andelen steget til 26 prosent i 2004. Dette må en anta trekker i retning av at forbedringen i boforhold for gruppen av alderspensjonister skjer noe langsommere enn om aldersfordelingen hadde vært uendret.

I 2004 bodde 83 prosent av alderspensjonistene i bolig som husholdningen eier (dvs. enten som selveier eller som andels- eller aksjeeier). Det er litt flere enn i den voksne befolkningen. Andelen eiere har økt litt siden 1991 da andelen eiere blant alderspensjonistene var lavere enn i befolkningen, henholdsvis 76 og 82 prosent. Tallene for 1997 og 2001 kan tyde på at økningen i eierandel har flatet ut. Vel to av tre alderspensjonister var selveiere i 2004.

I hele perioden begynnelsen av 1990-tallet har om lag fire av fem alderspensjonister bodd i småhus, om lag en av fem har bodd i leiligheter i blokk eller bygård. Dette er omtrent det samme bildet vi finner for alle voksne. Det har imidlertid skjedd en dreining mot enebolig og våningshus og bort fra andre småhus. I 2003 bodde to av tre alderspensjonister i enebolig eller våningshus, mens en av syv bodde i andre småhus.

I gjennomsnitt har alderspensjonistene bra boligstandard. De bor romslig. Nesten ingen bor trangt og mer enn fire av ti bor svært romslig. Alderspensjonistene bor omtrent like romslig som seniorenne (personer 50-66 år). Det bekreftes også av boligarealet per

person. Boligene til alderspensjonistene er i gjennomsnitt vel 100 kvadratmeter. Men regnet per person disponerer alderspensjonistene 73 kvadratmeter, omtrent det samme som seniorenne.

Når det gjelder andre mål på boligstandard er bildet ikke entydig. Alderspensjonistene bodde i 2004 oftere i bolig med fukt- og råteproblemer (11 prosent). De er imidlertid mindre utsatt for støy og bor sjeldnere i områder preget av kriminalitet, vold og hærverk.

Uførepensjonister

I vurderingen av opplysningene om boligforhold er det viktig å ta hensyn til at gjennomsnittsalderen blant uførepensjonistene er forholdsvis høy. En tredel er 50-59 år og 40 prosent er 60-67 år. Det er svært få som er i etableringsfasen.

Andelen eiere blant uførepensjonistene har i alle årene fra 1991 vært ganske nær det en finner for befolkningen i samme alder, om lag 80 prosent bor i husholdning som eier boligen. Tallene kan tyde på en svak økning i andelen eiere midt i perioden, og deretter en reduksjon i andelen eiere, men endringene er ikke statistisk sikre.

Andelen uførepensjonister som bor i enebolig økte fra 1991 til 1995, men har siden vært uendret på om lag 65 prosent.

Boligstandarden til uførepensjonistene avviker stort sett lite fra den en finner i befolkningen 16-66 år. Svært få uførepensjonister bor trangt. Det gjaldt 4 prosent i 2004 sammenlignet med 8 prosent av befolkningen i samme alder (forskjellen er statistisk sikker). Vel en tredel bor svært romslig. Uførepensjonistene bor vurdert ut fra boligarealet per person forholdsvis romslig, hver person hadde 62 kvadratmeter sammenlignet med 51 kvadratmeter i hele befolkningen 16-66 år. Ganske visst er boligarealet for boligen litt mindre (108 og 118 kvadratmeter), men husholdningene til uførepensjonistene er også noe mindre enn gjennomsnittet i befolkningen. Boligstandarden er den samme som i befolkningen 16-66 år når det gjelder fukt- og råteproblemer, en av tolv har slike problemer. Derimot synes bomiljøet å være dårligere. Uførepensjonistene er mer utsatt for støy og forurensninger og de bor i områder med mer kriminalitet, vold og hærverk.

Minstepensjonister

Med unntak for boligareal per person bor minstepensjonister som ikke bor alene like godt eller bedre enn pensjonister generelt.

For aleneboende minstepensjonister er imidlertid situasjonen en annen. Blant disse er det en vesentlig mindre andel som eier boligen enn i befolkningen og blant andre trygdede. Vel halvparten av minstepen-

sjonister som bor alene eide sin egen bolig i 2004 (55 prosent). Det er også litt færre som bor i småhus. Når det gjelder boligstandard er det ikke mulig å påvise forskjeller mellom minstepensjonister som bor alene og

andre trygdede, verken når det gjelder romslighet, fuktige boliger og utemiljø. Det er ett unntak. Minstepensjonister som bor alene har større boligareal per person enn andre trygdede.

Tabell 9.13. Boligtype og -standard for alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 200, 2003 og 2004

	Alderspensjonister						Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	2004	2004
Andel personer som							
bor i enebolig, våningshus	62	63	64	67	61	64	64
bor i småhus ellers	21	21	12	12	14	14	15
bor i husholdning som eier	76	77	85	81	82	83	80
bor i husholdning som er selveier	62	63	72	67	68	71	69
bor alene	41	41	40	47	47	47	25
bor trangt	3	1	2	1	1	1	7
bor svært romslig	38	42	44	44	40	43	31
mangler bad eller WC ¹	6	3	3	1	1	0	0
Bor i bolig							
med råte eller fukt					6	11	7
som er utsatt for støy					13	9	13
som er utsatt for forurensning					10	9	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk					4	2	6
Boligareal per husholdning. Kvm	97	..	102	101	103	101	115
Boligareal per person. Kvm	66	..	69	73	74	73	54
Antall svar	573	572	463	483	793	756	6 046

¹ I 2001 er tallet andel som mangler bad

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 9.14. Boligtype og -standard for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 200, 2003 og 2004

	Uførepensjonister						Alle 16-66 år
	1991	1995	1997	2001	2003	2004	2004
Andel personer som							
bor i enebolig, våningshus	54	64	68	65	63	63	64
bor i småhus ellers	30	16	16	18	17	17	15
bor i husholdning som eier	79	84	86	83	83	81	80
bor i husholdning som er selveier	61	68	73	70	71	66	69
bor alene	26	23	25	35	29	32	20
bor trangt	6	4	6	2	2	4	8
bor svært romslig	29	39	36	33	34	37	29
mangler bad eller WC ¹	3	2	2	0	1	1	0
Bor i bolig							
med råte eller fukt					8	8	8
som er utsatt for støy					16	18	13
som er utsatt for forurensning					14	12	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk					7	10	6
Boligareal per husholdning. Kvm	95	..	108	106	107	108	118
Boligareal per person. Kvm	53	..	65	63	62	62	51
Antall svar	197	211	193	195	416	435	5274

¹ I 2001 er tallet andel som mangler bad

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 9.15. Boligtype og -standard for minstepensjonister. 2003 og 2004

	2003		2004		Alle
	Aleneboende minstepensjonister	Annen minstepensjonist	Aleneboende minstepensjonister	Annen minstepensjonist	
Andel personer som					
bor i enebolig, våningshus	49	73	53	78	64
bor i småhus ellers	22	16	19	13	15
bor i husholdning som eier	56	84	55	87	80
bor i husholdning som er selveier	38	79	40	81	69
bor alene
bor trangt	1	0	3	1	7
bor svært romslig	33	35	34	37	31
mangler bad eller WC	2	2	1	1	0
Bor i bolig					
med råte eller fukt	10	5	5	6	7
som er utsatt for støy	13	15	9	11	13
som er utsatt for forurensning	11	10	13	10	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	6	5	6	3	6
Boligareal per husholdning. Kvm	78	116	82	116	115
Boligareal per person. Kvm	78	56	82	54	54
Antall svar	108	202	105	171	6 046

Kilde: EU-SILC.

Boligøkonomi

Alderspensjonister

Flesteparten av alderspensjonistene er selveiere. Derfor er renter og avdrag på boliglån mer enn husleie avgjørende for boutgiftene. Det er imidlertid en forholdsvis liten andel av alderspensjonistene som har boliglån, det gjaldt en av åtte i 2004. Denne andelen har holdt seg omtrent uendret siden midten av 1990-tallet, men var høyere i 1991. Andelen med boliglån er betydelig redusert siden 1991 da om lag 25 prosent hadde boliglån. Siden det er forholdsvis få alderspensjonister som har boliglån blir de gjennomsnittlige utgifter til renter og avdrag for eierne lave. I gjennomsnitt for alle eiere betalte alderspensjonistene i 2004 bare 4 000 kroner i renter og avdrag. Renter og avdrag var høyest i 1991 da rentene var høye. Imidlertid betyr rentendringer svært lite for gruppen av eiere som helhet.

Husleiene for alderspensjonister som leier er i gjennomsnitt lavere enn for alle leiehusholdninger, i 2004 om lag 25 000 kroner i årlig husleie. Dette er en økning fra om lag 20 000 kroner i 1991 (2004 -kroner). (De lave husleiene skyldes til dels at kårboliger er regnet som leieboliger, noe som en kan diskutere relevansen av. De fleste som bor i kårbolig betaler ikke husleie).

Summerer en renter og avdrag på boliglån og husleie og ser denne summen i forhold til husholdningens inntekt etter skatt finner en at denne "boutgiftsbelastningen" er forholdsvis lav for alderspensjonister. I 2004 hadde 12 prosent av alderspensjonistene boligutgifter i form av husleie, renter og avdrag som utgjorde minst 25 prosent av inntekt etter skatt, mens 24 prosent av husholdninger totalt sett hadde så høye boligutgifter. I 1997 hadde 8 prosent av alderspensjonistene høy boutgiftsbelastning (forskjellen 1997-2004 er statistisk sikker).

Andelen med lav boutgiftsbelastning, dvs. at boligutgiftene utgjør mindre enn 10 prosent av inntekten har vært forholdsvis stabil i perioden. Om lag 70 prosent har hatt så lave boligutgifter relativt sett, litt mer i 1995 og 1997.

Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at utgifter til vedlikehold, lys og brensel, forsikringer og kommunale avgifter ikke er inkludert her (med mindre de er inkludert i husleien). Med såpass lave beløp til husleie og renter og avdrag vil slike utgifter kunne gi et relativt sett betydelig bidrag til boutgiftene, og med de forholdsvis lave inntektene til alderspensjonistene vil dette kunne endre 'boutgiftsbelastningen' vesentlig.

Tallet for lav boutgiftsbelastning stemmer overens med at 26 prosent av alderspensjonistene opplever boligutgiftene som tyngende, herav 4 prosentpoeng som svært tyngende. Tallene kan tyde på at det har blitt færre alderspensjonister som oppfatter boligutgiftene som tyngende enn i 2003 (men endringen er ikke statistisk sikker). Dette er vesentlig lavere enn blant alle husholdninger der vel 40 prosent opplever boligutgiftene som tyngende.

Det var 11 prosent av alderspensjonistene som mottok bostøtte i 2003, om lag dobbelt så stor andel som i befolkningen. Det er først og fremst leierne som mottar bostøtte, det gjaldt 23 prosent.

Uførepensjonister

Om lag en av fem uførepensjonister er leiere. Det betyr at utgiftene til renter og avdrag og utviklingen i disse er mest avgjørende for uførepensjonistene. Renter og avdrag for eierne utgjorde i gjennomsnitt 22 000 kroner i året i 2004. Dette er betydelig mer enn for alderspensjonistene, men likevel vesentlig mindre enn i

befolkningen i yrkesaktiv alder (52 000 kroner). Fra 1991 gikk renter og avdrag først ned (regnet i faste priser), men etter 1997 har de igjen økt og var i 2003 60 prosent høyere enn i 1997 (i faste priser). Deretter gikk de litt ned. Økningen har vært særlig sterk etter 2001. Vi ser også at andelen uførepensjonister uten boliglån har gått kraftig ned, fra 66 prosent i 1997 til om lag 50 prosent i 2003 og 2004. Tar en i betraktning endringene i rentene på boliglån tyder dette på en kraftig økning i boliglån blant uførepensjonistene.

Gjennomsnittlig husleie for uførepensjonister som leier (dvs. uten andels- og aksjeeiere) var i 2004 42 000 kroner i året, nesten det samme som i befolkningen i yrkesaktiv alder (44 000 kroner). Gjennomsnittlig husleie var i 1991 nesten 33 000 2004-kroner for uførepensjonister som leier. Det betyr at husleiene har

økt betydelig, nesten 30 prosent, selv om økningen er noe mindre enn økningen i renter og avdrag.

Når en ser summen av utgiftene til renter og avdrag og husleie i forhold til husholdningens inntekt etter skatt finner en at uførepensjonistene har litt lavere 'bøtgiftsbelastning' enn befolkningen i yrkesaktiv alder, 21 prosent har høye relative boligutgifter mens 43 prosent har lave utgifter. De tilsvarende tallene for alle sammenligningshusholdninger var henholdsvis 27 og 29 prosent. Andelen uførepensjonister med høye relative boligutgifter ser ut til å ha gått ned på første halvdel av 1990-tallet, men fra 1997 har det blitt flere uførepensjonister med høy bøtgiftsbelastning. Tilsvarende har det vært en klar nedgang i andelen med lave relative boligutgifter, fra vel 50 prosent i de fleste av årene 1991-1997 til vel 40 prosent i 2003 og 2004.

Tabell 9.16. Boligøkonomi for alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2004

	Alderspensjonister						Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	2004	2004
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner ¹	15 000	146 00	18 500	21 100	25 100	25 700	41 200
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	16	23	23	25	36	40	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	4 400	3 000	3 400	2 300	4 400	4 100	41 500
Andel eiere uten renter og avdrag	74	83	85	90	86	87	38
Andel husholdninger med høy bøtgiftsbelastning	11	9	8	15	13	12	24
Andel husholdninger med lav bøtgiftsbelastning	70	76	77	68	68	72	37
Oppfatter bøtgiftene som svært tyngende. Prosent					6	4	7
noe tyngende. Prosent					24	22	35
Antall svar fra leiere	138	134	398	80	129	117	1 149
Antall svar fra eiere	431	438	65	403	657	639	4 897
Antall svar	573	572	463	483	793	756	6 046

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 9.17. Boligøkonomi for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003 og 2004

	Uførepensjonister						Alle 16-66 år
	1991	1995	1997	2001	2003	2004	2004
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner ¹	25 000	29 800	27 600	32 000	40 000	42 100	44 000
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	4	2	11	12	6	10	7
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	13 700	13 600	13 300	18 800	24 700	22 200	51 700
Andel eiere uten renter og avdrag	49	59	66	57	51	49	25
Andel husholdninger med høy bøtgiftsbelastning	21	23	14	19	24	21	27
Andel husholdninger med lav bøtgiftsbelastning	47	54	57	38	43	43	29
Oppfatter bøtgiftene som svært tyngende. Prosent					13	12	8
noe tyngende. Prosent					33	31	38
Antall svar fra leiere	41	33	26	31	64	81	1031
Antall svar fra eiere	156	178	166	164	348	354	4243
Antall svar	197	211	193	195	416	435	5274

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 9.18. Boligøkonomi for minstepensjonister. 2003 og 2004

	Aleneboende minstepensjonister		Andre minstepensjonister		Alle
	2003	2004	2003	2004	2004
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner ¹	20 400	23 000	24 700	:	41 200
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	32	36	35	:	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	1 400	1 900	9 800	10 000	41 500
Andel eiere uten renter og avdrag	94	91	76	78	38
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	28	24	8	5	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	51	54	78	78	37
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende. Prosent	12	8	7	6	7
noe tyngende. Prosent	25	22	23	24	35
Antall svar fra leiere	47	48	32	22	1 149
Antall svar fra eiere	61	57	170	149	4 897
Antall svar	108	105	202	171	6 046

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig

Kilde: EU-SILC.

Det er en større andel av uførepensjonistene i 2004 enn av alderspensjonistene som mottok bostøtte i 2003, det gjaldt 14 prosent. Igjen er det leierne som først og fremst mottar bostøtte, hele 32 prosent av uførepensjonistene som leier mottok bostøtte.

Minstepensjonister

Når det gjelder boligøkonomi har minstepensjonistene liksom alderspensjonistene forholdsvis lav husleie og renter og avdrag, det gjelder særlig aleneboende minstepensjonister. Mindre enn 10 prosent av aleneboende minstepensjonister som eier boligen sin har boliglån. Husleien for aleneboende minstepensjonister som leier er også lavere enn for hele befolkningen, henholdsvis 23 000 og 41 000 kroner i året i 2004.

Boligutgiftene sett i forhold til inntekt etter skatt er imidlertid høyere for minstepensjonister som bor alene enn for alderspensjonistene, 24 prosent har høy boutgiftsbelastning (det samme som for alle husholdninger) sammenlignet med 12 prosent blant alderspensjonistene. Det er også færre av de aleneboende minstepensjonistene som har lav boutgiftsbelastning enn blant alderspensjonistene, men flere enn i befolkningen, henholdsvis 54, 72 og 37 prosent.

Minstepensjonister som ikke bor alene har samme husleie og litt høyere renter og avdrag sammenlignet med alderspensjonistene. Imidlertid er boligutgiftene lavere sett i forhold til inntekten, både sammenlignet med aleneboende minstepensjonister og med alderspensjonister generelt. I 2004 hadde bare 5 prosent av minstepensjonister som bor i flerpersonhusholdninger høy boutgiftsbelastning.

Når det gjelder den subjektive oppfatningen av hvor tyngende boligutgiftene er det lite som skiller de to grupper av minstepensjonister og alderspensjonistene (tallene tyder på at en litt større del av minstepensjonister enn av alderspensjonister oppfatter bout-

giftene som svært tyngende, men forskjellen er ikke statistisk sikker).

Minstepensjonister i flerpersonhusholdninger mottok bostøtte i samme omfang som alle husholdninger (5 prosent). Aleneboende minstepensjonister derimot mottok ofte bostøtte, hele 37 prosent mottok bostøtte i 2003. Igjen gjelder det i særlig grad leierne, men også blant eierne var det en betydelig del som mottok bostøtte, det gjaldt henholdsvis 46 og 30 prosent.

Økonomiske vansker

Alderspensjonister

Alderspensjonister flest har en ganske stabil økonomi, de fleste har en stabil inntekt, relativt få er leiere som kan bli utsatt for plutselige husleieendringer, få har boliglån. Selv om økonomien kan være stram er den ganske forutsigbar. Det er antakelig noe av grunnen til at nesten ingen alderspensjonister sier at de har betalingsproblemer (holdninger til det å 'gjøre opp for seg' kan også spille en rolle). Betaling av strømregninger er det eneste betalingsproblem som blir oppgitt av noen få, 2 prosent oppgir dette. Halvparten av alderspensjonistene oppgir at økonomien er romslig, at det er lett eller svært lett å 'få endene til å møtes'. Det er den største andelen blant de gruppene vi har undersøkt. I hele den voksne befolkningen oppgir 38 prosent at økonomien er romslig. Bare 5 prosent av alderspensjonistene oppgir at det er vanskelig eller svært vanskelig å 'få endene til å møtes'. Det er færre enn i befolkningen.

De mest vanlige materielle goder som telefon, TV og vaskemaskin har nesten alle alderspensjonister, og de skiller seg ikke fra befolkningen. Det er forholdsvis få som har PC, bare en av fem og det er færre som disponerer bil enn i befolkningen. Det er imidlertid svært få som sier at økonomien er grunnen til at de ikke har PC og bil.

Tabell 9.19. Indikatorer på betalingsvansker for pensjonister. 2003 og 2004. Prosent

	Alle	Alderspen- sjonister		Uføre- pensjonister		Aleneboende minstepensjonist		Annen minste- pensjonist		Alle 16- 66 år
	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2004
Betalingsproblemer										
Husleie	5	0	0	3	5	1	2	1	1	6
Boliglån	2	0	0	2	2	1	1	1	2	3
El og kommunale avgifter	8	3	2	14	8	7	7	8	6	9
Andre lån	4	0	0	2	3	1	1	1	2	5
Økonomisk romslighet										
Svært vanskelig	3	2	1	9	7	7	5	1	2	4
Vanskelig	6	5	4	7	8	12	9	5	1	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	38	47	51	29	27	33	31	46	50	35
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	3	0	0	2	2	0	0	1	1	3
Antall svar	6 046	793	756	416	435	108	105	202	171	5 291

Kilde: EU-SILC.

Tabell 9.20. Indikatorer på materiell situasjon for pensjonister. 2003 og 2004. Prosent

	Alle	Alderspen- sjonister		Uføre- pensjonister		Aleneboende minstepensjonist		Annen minste- pensjonist		Alle 16- 66 år
	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2004
Materiell situasjon										
Andel som disponerer										
Telefon	99	99	99	99	97	97	99	100	99	99
TV	97	98	99	97	95	94	97	98	99	96
PC	65	18	19	50	49	6	7	37	37	76
Vaskemaskin	96	95	95	96	96	91	94	99	99	96
Privatbil	76	56	55	75	74	20	22	82	84	81
Disponerer ikke PC pga. økonomi	5	3	2	6	8	4	6	3	3	5
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	8	3	3	7	7	9	6	2	3	9
Har ikke råd til										
en ukes ferie	11	11	8	18	21	24	20	9	11	11
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	4	3	3	7	7	7	10	1	4	4
kjøpe nye klær	..	8	..	17	..	23	..	6
holde boligen varm	2	2	1	8	3	7	5	1	2	2
Antall svar	6 046	793	756	416	435	108	105	202	171	5 291

Kilde: EU-SILC.

I overensstemmelse med at 5 prosent av alderspensjonistene sier at økonomien er vanskelig, finner vi at 8 prosent oppgir at de ikke har råd til en ukes ferie borte fra hjemmet. Det er litt mindre enn i den voksne befolkningen. Svært få sier at de ikke har råd til å dekke de mest grunnleggende behov som kjøtt og fisk til middag og varm bolig. Det gjelder henholdsvis 3 og 1 prosent, om lag det samme som i befolkningen. Alt i alt er det 8 prosent som oppgir at de ikke har råd til å dekke ett eller flere av de grunnleggende behov (mat, varme, ferie). Det er få av de andre gruppene som er undersøkt her der andelen er så lav.

Uførepensjonister

Uførepensjonister oppfatter økonomien sin klart dårligere enn alderspensjonistene, 15 prosent av uførepensjonistene mener at det er vanskelig eller svært vanskelig å 'få endene til å møtes', mens 27 prosent mener det er lett eller svært lett. I den voksne befolkningen er tallene henholdsvis 9 og 38 prosent (forskjellene er statistisk sikre). Som for pensjonistene er det svært få uførepensjonister som oppgir betalingsproblemer. Det er ett unntak, 14 prosent

oppgå i 2003 at de har hatt problemer med å betale regninger for elektrisitet og kommunale avgifter. Dette er som tidligere nevnt antakelig et problem som var spesielt for vinteren 2002/2003. Likevel er det i 2004 fortsatt 8 prosent av uførepensjonistene som oppgir problemer med å betale for elektrisitet mv.

Uførepensjonistene skiller seg ikke fra befolkningen når det gjelder hvor mange som disponerer ulike materielle goder, bortsett fra at litt færre har PC (49 prosent sammenlignet med 65 prosent i befolkningen). Det er om lag 7 prosent som sier at manglende bil og PC skyldes dårlig økonomi.

Derimot skiller de seg fra befolkningen når det gjelder dekningen av en del grunnleggende behov. Det er 7 prosent som ikke har råd til kjøtt eller fisk til middag annenhver dag og 3 prosent som ikke har råd til å holde boligen varm. Vel en av fem har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet. Alt i alt har bortimot hver fjerde uførepensjonist ikke råd til å dekke ett eller flere av behovene for varm bolig, kjøtt/fiskemiddager eller

ferie. Til sammenligning gjelder det 12 prosent av alle husholdninger.

Minstepensjonister

Indikatorerne på økonomisk situasjon for minstepensjonister som ikke bor alene har omtrent samme verdier som for alderspensjonister. Det er noe flere som har PC og bil, noe som antagelig har sammenheng med at minstepensjonistene som bor i flerpersonshusholdninger er litt yngre, og at de ikke er aleneboende. Aleneboende minstepensjonister derimot, skiller seg klart ut i sine oppfatninger av husholdningens økonomi. Som for alderspensjonister er det ganske visst nesten ingen som oppgir å ha hatt betalingsproblemer, med unntak for strømreregninger der 7 prosent oppgir betalingsproblemer. Årsaken er antakelig den samme som for alderspensjonistene, minstepensjonistene har en liten, men forutsigbar økonomi. Det er imidlertid 14 prosent som oppgir at det er vanskelig eller svært vanskelig å 'få endene til å møtes', som er mer enn blant alderspensjonistene (5 prosent). Det er 31 prosent som mener at økonomien er romslig, litt mindre enn i befolkningen.

Minstepensjonistene skiller seg først og fremst fra andre pensjonister og fra befolkningen når det gjelder andel som har PC og bil. Svært få har PC (7 prosent), men for svært få skyldes det økonomi. Det er også få som har bil, det gjelder vel en av fem. Dette er svært lavt i forhold til de andre gruppene vi har undersøkt (for sosialhjelpsmottakere gjaldt det 54 prosent). Det er imidlertid også her relativt få (6 prosent) som sier at manglende bil skyldes dårlig økonomi.

Alt i alt har to av ti aleneboende minstepensjonister ikke råd til å dekke ett eller flere av behovene for varm bolig, kjøtt/fiskemiddager eller ferie. Dette er på nivå med det vi fant for uførepensjonister. Det er 5 prosent som ikke har råd til å holde boligen varm og hele 10 prosent har ikke råd til kjøtt-/fiskemiddag annenhver dag. En av fem har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet, om lag det samme som for uførepensjonister.

Helse og funksjonsevne

Alderspensjonister er eldre enn befolkningen og uførepensjonister har i utgangspunktet helseproblemer. En må derfor vente at helsetilstanden for disse grupper er dårligere enn i befolkningen. Resultatene er basert på EU-SILC, der spørsmålene om helse er langt mindre detaljerte enn i helseundersøkelsene. Det betyr at vi ikke får med en del sykdommer eller plager som betraktes som forholdsvis bagatellmessige, og heller ikke helseproblemer som av mange ikke oppfattes som sykdom. Vi finner da også at andelen i den voksne befolkningen som oppgir kronisk sykdom 'bare' er 32 prosent, mens helseundersøkelsene viser nesten dobbelt så stor andel. Dette er ikke nødvendigvis en ulempe. Det er helt klart vanskelig å akseptere at seks av ti i befolkningen er 'syke'. Slik sett er allerede 32

prosent med kronisk sykdom et høyt tall. Det er likevel viktig å ta hensyn til registreringsmåten når en tolker en del utslag i tabellene som kan virke overraskende.

Halvparten av alderspensjonistene har ifølge denne målemetoden kronisk sykdom, sammenlignet med en tredel i den voksne befolkningen. Litt over halvparten av alderspensjonistene vurderer helsen som god eller svært god, mens 16 prosent betrakter helsen som dårlig eller svært dårlig, sammenlignet med 8 prosent i befolkningen. Det er imidlertid en betydelig del av pensjonistene som etter egen vurdering har nedsatt funksjonsevne, det gjelder 35 prosent, og 16 prosent poeng av disse sier at funksjonsevnen er sterkt nedsatt. I befolkningen sier 8 prosent at de har sterkt nedsatt funksjonsevne.

Det er svært få av alderspensjonistene som mener at de ikke får dekket sitt behov for medisinsk hjelp eller tannlegehjelp. Det er 4 prosent som oppgir at de har et udekket behov for tannlegehjelp. Det er imidlertid i svært liten grad økonomiske grunner til dette.

Uførepensjonistene har i utgangspunkt et helseproblem som begrenser deres arbeidsevne. Det er da også vel 80 prosent som oppgir at de har kronisk sykdom. Det kan virke forbausende at nesten en av fem uførepensjonister ikke oppgir kronisk sykdom. En mulig forklaring er at det helseproblemet som er grunnen til uførepensjoneringen, av en eller annen grunn ikke oppfattes som en sykdom. I vurderingen av egen helse sier nesten en tredel av uførepensjonistene at helsen er dårlig eller svært dårlig, mens tre av ti sier den er god eller svært god. Igjen kan det virke overraskende at såpass stor del av uførepensjonistene oppfatter helsen som god. Forklaringen kan være at det helseproblem de har som hindrer yrkesaktivitet, ikke oppfattes som et problem i den hverdagen de har som uførepensjonister. To av tre uførepensjonister sier at funksjonsevnen er nedsatt, herav 34 prosent som sier at den er sterkt nedsatt. Dette er fire ganger andelen i den voksne befolkningen som har sterkt nedsatt funksjonsevne. Når en skal forklare at en av tre uførepensjonister ikke har nedsatt funksjonsevne, er det igjen tydelig at det er viktig hvilken referanseramme folk har når de vurderer funksjonsevnen. Funksjonsevnen i yrkeslivet vil ikke alltid være utgangspunktet for vurderingen.

Blant uførepensjonister synes det å være et visst udekket behov eller misnøye med helsetjenestene. Det er 7 prosent som oppgir at de har et udekket behov for medisinsk behandling. Enda flere oppgir et udekket behov for tannlegehjelp (15 prosent) og det er i betydelig grad økonomiske grunner til dette, 11 prosent synes ikke å ha råd til tannlegehjelp. I den voksne befolkningen gjelder det 5 prosent.

Blant minstepensjonistene er det flest med kronisk sykdom blant aleneboende minstepensjonister, to av tre oppgir kronisk sykdom, mens det gjelder vel halvparten av andre minstepensjonister, omtrent det samme som for alderspensjonister. Denne forskjellen skyldes at aleneboende minstepensjonister er eldre og at det er en betydelig overvekt av kvinner. Det er litt overraskende at minstepensjonister i flerpersonghusholdninger vurderer helsen som litt dårligere enn aleneboende minstepensjonister. Andelen som vurderer helsen som god eller svært god er omtrent den samme, vel 40 prosent. Tallene tyder imidlertid på at det er færre aleneboende minstepensjonister enn andre minstepensjonister som har dårlig helse, det gjelder henholdsvis 20 og 28 prosent (forskjellen er ikke statistisk sikker). Dette skyldes antakelig at det er dobbelt så stor andel uførepensjonister blant minste-

pensjonister i flerpersonghusholdninger (30 prosent) som blant aleneboende minstepensjonister. Likevel er det flest med nedsatt funksjonsevne blant de aleneboende minstepensjonistene, 57 prosent, mens 45 prosent av andre minstepensjonister har nedsatt funksjonsevne.

For aleneboende minstepensjonister er det bare udekket behov for tannlegjetjenester som synes å være av betydning, 12 prosent nevner dette. For halvparten av disse har dette sammenheng med dårlig økonomi. Blant minstepensjonister i flerpersonghusholdninger derimot, er det først og fremst udekket behov for medisinsk behandling som blir nevnt, det er 5 prosent som nevner dette, nesten like mange som blant uførepensjonister.

Tabell 9.21. Helsetilstand og funksjonsevne for trygdede. 2004. Prosent

	Alle personer 16 år og over	Alders- pensjonister	Uføre- pensjonister	Aleneboende minstepensjonist	Annen minstepensjonist
Egenvurdering av helse					
andel med svært god eller god helse	74	56	30	42	44
andel med dårlig eller svært dårlig helse	8	16	31	20	28
Andel med kronisk sykdom	32	50	81	67	55
Nedsatt funksjonsevne					
andel med sterkt nedsatt funksjonsevne	8	16	34	26	19
andel med noe nedsatt funksjonsevne	12	19	34	31	26
Andel med udekket behov for medisinsk hjelp	2	2	7	1	5
Andel med udekket behov for tannlegehjelp	9	4	15	12	6
Andel med økonomiske grunner til udekket behov for tannlegehjelp	5	1	11	6	0
Antall svar	6 046	756	435	105	171

Kilde: EU-SILC

10. Vedvarende lavinntekt

Jon Epland og Arne Andersen

Vi har så langt presentert utviklingen i lavinntekt og andre sosiale indikatorer basert på tverrsnittsdata, det vil si slik situasjonen var på ett bestemt tidspunkt (år). Selv om dette gir nyttig informasjon om utviklingen i lavinntekt og andre levekårsindikatorer, gir dette begrenset informasjon om hvor lenge en tilstand varer - om for eksempel det å ha lav inntekt er et kronisk eller forbigående fenomen. Tidligere undersøkelser har for eksempel vist at det kan være betydelige forskjeller med hensyn til hvilke grupper av befolkningen som har størst sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt (se for eksempel Andersen mfl. 2003). Noen grupper vil bare kortvarig ha lavinntekt, mens andre grupper vil ha større vansker med å forbedre sin økonomiske situasjon.

I dette kapitlet skal vi ved hjelp av paneledata følge utviklingen til de samme individer over flere år. Vi vil da få informasjon om hvor mange som har vedvarende lavinntekt, sammenlignet med hvor mange som bare årlig befinner seg i lavinntektsgruppen. Vi skal i tillegg se på hvilke grupper som har stor sannsynlighet for å ha vedvarende lav inntekt, og om noen grupper har fått bedre eller verre økonomiske levekår de siste årene.

10.1. Nærmere om datagrunnlaget

Datagrunnlaget for de fleste av resultatene i dette kapitlet er paneledelen til den årlige inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger. Datagrunnlaget for resultatene i 10.7 om boforhold og økonomiske problemer er levekårsundersøkelsens panel.

Paneledelen til den årlige inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger er et tilfeldig trukket panel av personer som opphavelig var 16 år og eldre (intervjuobjekter). Disse personene følges deretter over tid. Panelet oppdateres årlig med et representativt utvalg nye 16-åringer og innvandrere. For hver årgang inkluderes så de personene som inngår i intervjuobjektets husholdning. Dersom intervjuobjektet skifter husholdning, vil altså de andre personene i husholdningen skiftes ut. Når panelet benyttes til å gi tall for vedvarende lavinntekt, for eksempel i periode på tre eller fire år, omfatter datagrunnlaget bare personer

som har tilhørt befolkningen i samme periode. Det vil si at personer som enten er avganger fra panelet (det vil si døde eller utvandrede) eller tilganger (det vil si nye årskull av 16-åringer eller innvandrere) i denne perioden, ikke vil være med.

Opplysningen om hvem som inngår i hovedpersonens husholdning er delvis innhentet direkte gjennom intervju og delvis indirekte ved å bruke ulike registeropplysninger om familiesammensetning. For å sikre at panelutvalget er representativt for hele populasjonen, er det regnet ut vekter som tar hensyn til hvordan utvalget er trukket og som sikrer en representativ aldersfordeling i panelet for hvert enkelt år. Vektene blir regnet ut for hver årgang av panelet i forhold til hele befolkningen samme år. I tabellene er vektene i det siste året i referanseperioden benyttet. En nærmere omtale av inntektsundersøkelsens panelutvalg er gitt i Epland og Haugen (2004).

Panelet i levekårsundersøkelsen består av personer som ved utgangen av 1996 var 16-79 år, supplert med 16-åringer og nyinnvandrede hvert år. Siden resultatene er basert på personlig intervju med ett husholdningsmedlem, vil resultatene for personer som hadde vedvarende lavinntekt i undersøkelsene fra årene 2002-2004 (svarende til lavinntekt i årene 2001-2003) gjelde personer i alderen 16-84 år ved utgangen av 2001, eller 18-86 år ved utgangen av 2003. I motsetning til resultater som baserer seg på panelet til inntekts- og formuesundersøkelsen, omfatter gruppen med vedvarende lavinntekt basert på levekårspanelet ikke barna og de eldste. Det betyr at resultatene i kapittel 10.7 vil avvike noe fra resultatene basert på inntekts- og formuesundersøkelsens panel. For eksempel viser levekårsundersøkelsens panel at andelen av personer 18-86 år (2004) med vedvarende lavinntekt var 9,8 prosent for årene 2002-2004, og ikke 8,9 prosent som inntektsundersøkelsens panel viser for årene 2001-2003 (60 prosent av medianinntekt og med EUs ekvivalensskala). De ulike estimatene ligger imidlertid innenfor feilmarginen ved bruk av et 95 % konfidensintervall, og skyldes derfor i tillegg til ulik populasjon mest sannsynlig skjjevheter i frafallet som en ikke har klart å korrigere for gjennom frafallsvekter.

Tabell 10.1. Årlig median ekvivalentinntekt og gjennomsnittlig median ekvivalentinntekt for ulike treårsperioder 1996-2003. Løpende og faste priser. To ulike ekvivalensskalaer

	OECD-skala		EU-skala	
	Løpende priser	2003-priser	Løpende priser	2003-priser
1996	123 000	145 000	148 000	175 000
1997	129 000	149 000	155 000	179 000
1998	139 000	156 000	167 000	188 000
1999	148 000	163 000	179 000	197 000
2000	155 000	165 000	187 000	200 000
2001	164 000	171 000	198 000	205 000
2002	173 000	177 000	208 000	213 000
2003	178 000	178 000	213 000	213 000
Gjennomsnitt				
1996-1998		150 000		181 000
1997-1999		156 000		188 000
1998-2000		161 000		195 000
1999-2001		166 000		201 000
2000-2002		171 000		206 000
2001-2003		175 000		210 000

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

10.2. Definisjon av vedvarende lavinntekt

Det er flere måter å tilnærme seg en definisjon på det å ha permanent eller vedvarende lavinntekt. En kan for eksempel ta utgangspunkt i hvor mange ganger en person har hatt inntekt under de årlige lavinntektsgrensene, eller en kan ta utgangspunkt i gjennomsnittsinntekten over en periode på flere år. De personene som har en inntekt per forbruksenhet som er lavere enn den gjennomsnittlige lavinntektsgrensen for de samme årene, kan regnes som personer med kronisk lave inntekter.

I dette kapitlet presenterer vi tall for begge disse tilnærmingene. Vi vil likevel bare benytte den siste tilnærmingen, det vil si definere vedvarende lavinntekt ut i fra gjennomsnittsinntekten i en treårsperiode, når vi skal se på forekomsten av vedvarende lavinntekt innen ulike grupper av befolkningen.

10.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt

Vi skal innledningsvis se på omfanget av vedvarende lavinntekt i perioden 1996 til 2003, for hele befolkningen. Vi definerer vedvarende eller kronisk lavinntekt med å ta utgangspunkt i det beløpet som utgjør den gjennomsnittlige medianinntekten i ulike treårsperioder. Tabell 10.1. viser for eksempel at i treårsperioden 2001 til 2003 var mediangjennomsnittet for inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) 210 000 kroner for hele befolkningen. Dette betyr at ut i fra EUs lavinnteksdefinisjon (60 prosent av medianen), så vil lavinntektsgrensen (gjennomsnittet for treårsperioden) være på 126 000 kroner. Alle personer som i gjennomsnitt hadde en så lav årlig inntekt per forbruksenhet i årene 2001 til 2003, vil etter denne definisjonen ha vedvarende lavinntekt. For OECDs definisjon vil tilsvarende lavinntektsgrense (50

Tabell 10.2. Utviklingen i vedvarende lavinntekt. 1996-2003. Andel personer med ekvivalentinntekt under henholdsvis 50 % og 60 % av mediangjennomsnittet i perioden. To ulike ekvivalensskalaer

Periode	OECD-skala		EU-skala		Antall observasjoner
	50 %	60 %	50 %	60 %	
Alle personer					
1996-1998	2,4	7,5	4,0	9,7	17 351
1997-1999	2,3	6,8	3,7	9,0	17 334
1998-2000	2,1	6,1	3,4	8,8	17 214
1999-2001	2,2	6,1	3,3	8,5	17 162
2000-2002	2,7	6,6	3,7	9,0	17 259
2001-2003	2,9	6,5	4,0	8,9	17 339
Alle personer eksklusive studenter ¹					
1996-1998	2,0	6,8	3,5	8,9	17 204
1997-1999	1,9	6,2	3,1	8,1	17 187
1998-2000	1,7	5,6	2,9	8,2	17 089
1999-2001	1,8	5,5	2,8	7,8	16 999
2000-2002	2,1	5,9	3,0	8,1	17 073
2001-2003	2,4	5,8	3,3	7,9	17 110

¹ Personer som bor alene siste året i perioden og som mottar studielån.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

prosent av mediangjennomsnittet) være på om lag 88 000 kroner.

Tabell 10.2 viser hvor mange personer som har hatt vedvarende lavinntekt i ulike treårsperioder mellom 1996 og 2003, for både OECD og EU-definisjonen. For bedre å få fram spredningen i fordelingen viser vi i tillegg andelen personer med inntekt under både 50 og 60 prosent av mediangjennomsnittet for de to ekvivalensskalaene. Vi har allerede sett at om lag 11 prosent av befolkningen hadde årlig lavinntekt (EU definisjon) i 2003, mens det ifølge OECD sin noe strengere definisjon var vel 5 prosent av befolkningen i lavinntektsgruppen (se kapittel 3). Når vi nå går over til å se på hvor mange som har permanent eller "vedvarende" lavinntekt i en periode på minst tre år, faller andelen personer i lavinntektsgruppen. Ifølge EUs definisjon var andelen med vedvarende lavinntekt 9 prosent i perioden 2001-2003, mens tilsvarende tall var 3 prosent ifølge OECDs definisjon. Det synes dermed klart at flere personer av ulike årsaker bare har forbigående lave inntekter.

Som allerede påpekt i kapittel 3 vil personer under utdanning i noen grad kunne påvirke andelen personer med svært lave inntekter. Dette fordi inntektsundersøkelsen ikke definerer studielån som inntekt og at studenter, som hovedsakelig lever av studielån, dermed i stor grad blir å finne i lavinntektsgruppen. Som et forsøk på å korrigere for betydningen av økningen i studentmassen viser tabell 10.2 også hvor mange som har vedvarende lavinntekt når vi utelater studenter. Studenter er her definert som personer som bodde alene siste året i treårsperioden og som var mottakere av studielån.

Tabellen viser som forventet at andelen personer med lavinntekt noe lavere når studentene er utelatt. For OECDs lavinnteksdefinisjon faller andelen med lavinntekt (under 50 prosent av mediangjennomsnittet) fra 2,9 til 2,4 prosent, mens andelen faller med ett prosentpoeng fra 8,9 til 7,9 prosent ved bruk av EUs definisjon (under 60 prosent av mediangjennomsnittet). Dette betyr igjen at det i følge OECDs definisjon var om lag 95 000 personer som hadde "vedvarende lavinntekt" i treårsperioden 2001-2003. Til sammenligning gir EUs lavinnteksdefinisjon et antall på hele 312 000 personer med vedvarende lavinntekt, når lavinnteksgrensen øker til under 60 prosent av mediangjennomsnittet. Vi minner igjen om at den store variasjonen i tallfastingen av personer med lav inntekt både skyldes ulik lavinnteksgrense (hhv. 50 og 60 prosent av medianen), men også ulik antakelser om husholdningenes stordriftsfordeler (ekvivalensskala).

Utviklingen i lavinntekt i perioden, er imidlertid nokså lik for de ulike definisjonene av lavinntekt. Når en benytter en lavinnteksgrense på 50 prosent av mediangjennomsnittet viser både EUs og OECDs lavinnteksdefinisjon at det ble noen færre med vedvarende lavinntekt fra perioden 1996-1998 og fram til om lag 1999-2001, men at en i neste treårsperiode (2001-2003) på nytt finner en økning i andelen med vedvarende lavinntekt. Settes derimot lavinnteksgrensen høyere, til 60 prosent av mediangjennomsnittet, finner vi ingen tilsvarende økning i lavinntekt de siste årene, men derimot stor grad av stabilitet. En mulig forklaring på hvorfor vi får ulik utvikling for de to lavinnteksgrensene er at en lavinnteksgrense på 60 prosent av mediangjennomsnittet vil ligge noe høyere enn det som var gjeldende minstepensjon de ulike årene. Dermed vil mange minstepensjonister med små tilleggssinntekter utover pensjonen havne i lavinnteksgruppen. Imidlertid så blir det stadig færre minstepensjonister i befolkningen, mens de nye pensjonistene har et klart bedre inntektsgrunnlag enn de eldre slik at stadig færre pensjonister er å finne i lavinnteksgruppen.

Som tidligere nevnt finnes det alternative definisjoner på kronisk eller vedvarende lavinntekt. En slik definisjon ser, for eksempel, på hvor mange personer som befinner seg under de årlige lavinnteksgrensene over flere år. Dette er en definisjon av vedvarende lavinntekt som i dag benyttes av Eurostat. Ifølge denne definisjonen vil alle personer som var under den årlige lavinnteksgrensen siste året, og som samtidig hadde vært under lavinnteksgrensen i minst to av de tre foregående årene (det vil si at en hadde lavinntekt i minst tre av fire år), ha vedvarende "risiko" for å være inntektsfattige (Eurostat, 2003b).

Tabell 10.3 viser hvor mange personer som var under lavinnteksgrensen i 2003 og som samtidig hadde vært under lavinnteksgrensen i minst 2 av de 3 foregående

årene, det vil si i perioden 2000 til 2002. Vi avgrensner oss her til kun å benytte EUs ekvivalensskala.

Som tabellen viser så hadde 6,3 prosent av befolkningen (det vil si de som tilhørte befolkningen i alle årene mellom 2000 og 2003) kronisk lave inntekter, ifølge denne definisjonen. Vi får altså et noe lavere tall på vedvarende lavinntekt ved denne metoden, enn når vi definerer lavinntekt på bakgrunn av gjennomsnittsinntektene for en treårsperiode (tabell 10.2). En av årsakene er rimeligvis at observasjonsperioden nå er ett år lengre (fire år), og at flere personer derfor har fått anledning til å forlate lavinnteksgruppen. Men det vil også ha betydning at denne definisjonen er noe "strengere" enn den som definerer lavinntekt i forhold til gjennomsnittsinntektene over en treårsperiode. Flere personer som ett år befinner seg i lavinnteksgruppen, kan neste år ha en inntekt like over lavinnteksgrensen. Disse vil da ikke lenger bli definert som kronisk fattige ifølge denne definisjonen. Men de samme personene kan likevel ha en gjennomsnittsinntekt over flere år som er så lav, at de ved bruk av den andre definisjonen på vedvarende lavinntekt likevel havner i lavinnteksgruppen. (Teoretisk sett så kan en selvsagt ha hatt en betydelig inntekt det ene året en ikke var i lavinnteksgruppen, men i praksis vil dette neppe være tilfelle for mange husholdninger).

Derimot så er det stor grad av samstemmighet mellom de to definisjonene av vedvarende lavinntekt, når det gjelder beskrivelse av utviklingen de siste årene. Også når vi definerer vedvarende lavinntekt ut ifra antall ganger under lavinnteksgrensen finner vi en svak nedgang i tallet på personer med vedvarende lavinntekt i perioden fram til 2001, og deretter en stor grad av stabilitet. Denne konklusjonen gjelder selv om vi utelater studentene fra datagrunnlaget, men andelen personer med kronisk lave inntekter er nå noe lavere i de ulike årene.

Tabell 10.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt. Andel personer med ekvivalentinntekt (EU-skala) under den årlige lavinnteksgrensen og som var under lavinnteksgrensen i minst 2 av de 3 foregående årene

	50 %	60 %	Antall observasjoner
Alle personer			
1999	2,4	6,8	16 285
2000	2,2	6,4	16 120
2001	2,0	6,2	16 239
2002	2,4	6,7	16 036
2003	2,3	6,3	16 268
Alle personer eksklusive studenter ¹			
1999	1,9	6,3	16 139
2000	1,9	6,0	16 002
2001	1,7	5,7	16 077
2002	1,9	6,1	15 852
2003	1,8	5,7	16 043

¹ Personer som bor alene siste året i perioden og som mottar studielån.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 10.4. Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt. Gjennomsnittlige andeler (prosent) for årene 2001-2003. To ulike lavinnteksdefinisjoner

	OECD- definisjon	EU- definisjon	Andel av (treårs)- befolkningen i 2003
Enslige under 45 år	38	27	10
Enslige 45-64 år	4	5	5
Enslige 65 år og eldre	1	29	7
Par uten barn under 45 år	4	2	3
Par uten barn 45-64 år	0	2	10
Par uten barn 65 år og eldre	2	5	9
Par med barn, yngste barns alder 0-6 år	27	13	21
Par med barn, yngste barns alder 7-17 år	10	5	18
Enslige forsørgere	10	7	7
Andre husholdninger	4	4	10
Alle personer	100	100	100

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

10.4. Sammensetning av lavinntektsgruppen

Sammensetning av gruppen med vedvarende lav inntekt varierer i stor grad med hvilken lavinnteksdefinisjon som benyttes, slik tilfelle også var for årlig lavinntekt. Ved bruk av EUs definisjon domineres gruppen med vedvarende lavinntekt av enslige eldre og enslige under 45 år. Til sammen utgjør disse to gruppene 56 prosent av alle med vedvarende lavinntekt, men bare 17 prosent i befolkningen som helhet. En annen stor gruppe er par med barn, der yngste barn er under 7 år, med en andel på 13 prosent. Småbarnsfamiliene er likevel ikke overrepresentert i gruppen med vedvarende lavinntekt, når en benytter EUs lavinnteksdefinisjon. I befolkningen som helhet utgjør denne husholdstypen om lag 21 prosent.

Når en benytter OECDs lavinnteksdefinisjon, som altså har en mye lavere lavinnteksgrense, så domineres gruppen med vedvarende lavinntekt av aleneboende under 45 år. Nesten 4 av 10 med vedvarende lavinntekt tilhørte denne husholdningstypen i 2003. I tillegg utgjør nå par med småbarn en betydelig andel av de med vedvarende lavinntekt, med en andel på 27 prosent. Derimot så finner vi nå svært få enslige eldre i lavinntektsgruppen. Dette skyldes det forholdet som vi har omtalt flere ganger tidligere, at lavinnteksgrensen ifølge OECDs definisjon vil ligge klart lavere enn det som var gjennomsnittlig minstepensjon til enslige i samme periode, og at det dermed vil være få alderspensjonister blant de med lavinntekt.

10.5. Yrkestilknytning og utdanning

For personer i yrkesaktiv alder er det nær sammenheng med det å stå utenfor arbeidslivet over flere år, og det å ha vedvarende lavinntekt. Blant alle personer som var 25-64 år og som hadde tilhørt en husholdning uten noen yrkestilknyttede i en treårsperiode, hadde så

mange som 35 prosent vedvarende lavinntekt i 2003. Siden andelen med vedvarende lavinntekt (EU-definisjon) blant alle personer i samme aldersgruppe bare var på 6 prosent, betyr dette at de uten yrkestilknyttede i husholdningen nesten hadde 6 ganger større risiko for å ha vedvarende lavinntekt, sammenlignet med alle i denne aldersgruppen. Men vi merker oss samtidig at personer i husholdninger med en mer sporadisk tilknytning til arbeidslivet, også har stor sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt. Blant de personene som i treårsperioden hadde tilhørt en husholdning der minst ett medlem var yrkestilknyttet i minst ett av årene, hadde så mange som 22 prosent vedvarende lavinntekt. Det er først når en tilhører en husholdning der minst ett medlem har en stabil tilknytning til arbeidslivet at sannsynligheten for å ha vedvarende lavinntekt blir drastisk redusert. Blant de personene i en husholdning med ett yrkestilknyttet medlem alle tre årene i perioden, hadde bare fire prosent vedvarende lavinntekt i 2003.

Vi ser for øvrig at andelen personer med vedvarende lavinntekt er betydelig lavere blant personer i yrkesaktiv alder (25-65 år), sammenlignet med befolkningen i alt (EU-definisjon). Dette skyldes, som tidligere påpekt, den høye andelen eldre i lavinntektsgruppen ved denne definisjonen.

Selv om vi går over til å benytte OECDs lavinnteksdefinisjon rokker ikke dette ved den betydningen yrkestilknytning har på forekomsten av lavinntekt over tid. Det er igjen klare forskjeller i forekomsten av lavinntekt mellom de helt uten og de med en svak tilknytning til arbeidsmarkedet.

Flere tidligere studier har pekt på at det er en sammenheng mellom hvilket utdanningsnivå en har, og forekomsten av lavinntekt (se for eksempel Aaberge, Andersen og Wennemo 1999, Fløtten 2003, Lyngstad og Epland 2003). Dette ser også ut til å gjelde for personer som har lav inntekt over flere år. Tabell 10.6 viser at personer med lav formell utdanning har klart større risiko for å ha vedvarende lavinntekt, sammenlignet med befolkningen generelt. Ved bruk av EUs lavinnteksdefinisjon viser det seg at så mange som hver femte voksne person med høyeste fullførte utdanning på grunnskolenivå, hadde vedvarende lavinntekt. Dette var mer enn dobbelt så hyppig som blant de som hadde fullført videregående skole og mer enn tre ganger større sannsynlighet enn for de med utdanning på høyskolenivå. Men vi legger samtidig merke til at det er gruppen av personer der vi mangler opplysninger om utdanningsnivået, som har den aller høyeste forekomsten av vedvarende lavinntekt (26 prosent). Det er først og fremst innen innvandrerbefolkningen man mangler opplysninger om høyeste fullførte utdanning.

Tabell 10.5. Personer 25-65 år etter tallet på yrkestilknyttede i husholdningen. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon				EU-definisjon			
	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003
Personer (25-65 år) i hushold uten yrkestilknyttede	14	11	14	19	34	29	34	35
Personer (25-65 år) i hushold med ett yrkestilknyttet medlem i minst ett av årene	8	11	8	8	22	28	20	22
Personer (25-65 år) i hushold med ett yrkestilknyttet medlem i alle årene	1	1	1	1	3	3	4	4
Alle personer 25-65 år	2	2	2	2	5	5	5	6

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 10.6. Personer 16 år og over etter utdanningsnivå. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon				EU-definisjon			
	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003
Personer 16 år og over med utdanning på grunnskolenivå	2	2	2	2	21	21	21	19
Personer 16 år og over med utdanning på videregående nivå	2	2	3	3	8	8	8	8
Personer 16 år og over med utdanning på universitet/høgskole nivå	3	2	3	3	6	5	5	6
Uoppgitt utdanning	19	17	19	16	27	26	33	26
Alle personer 16 år og eldre	2	2	3	3	10	10	10	10

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabellen viser også sammenhengen mellom lavinntekt og utdanningsnivå basert på den gamle OECD-skalaen og med 50 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense. Med unntak for de med uoppgitt utdanning, har utdanningsnivået nesten ingen ting å si for forekomsten av vedvarende lavinntekt ved bruk av denne definisjonen. Dette kan virke overraskende, men forklaringen er igjen å finne i den ulike sammensetningen i lavinntektsgruppen som de to definisjonene gir. Det er i dag først og fremst blant de aller eldste vi finner mange med lav formell utdanning. Siden alderspensjonistene fremdeles utgjør en stor del av gruppen med lavinntekt ved bruk av EUs definisjon, men svært få ved bruk av OECDs lavinntektsdefinisjon, påvirker dette også sammenhengen mellom (lav) utdanning og forekomsten av vedvarende lavinntekt. Det vil derfor være en relativt høy andel unge personer i lavinntektsgruppen ved bruk av OECDs lavinntektsdefinisjon, og blant de unge er det i dag svært få som avslutter utdanningen ved fullført ungdomsskole.

10.6. Økonomiske kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Bruk av sosialhjelp og bostøtte

Vi skal nå se nærmere på sammenhengen mellom ulike økonomiske indikatorer og forekomsten av vedvarende lavinntekt. Det er for eksempel en rimelig antakelse at personer med vedvarende lavinntekt vil være hyppigere mottakere av supplerende ytelser som for eksempel bostøtte og sosialhjelp, enn andre personer. Ifølge tabell 10.7 viser det seg at dette også er tilfelle. Vi ser at så mange som 34 prosent av alle som tilhørte et hushold som mottok bostøtte i alle årene i treårsperioden, også hadde vedvarende lavinntekt (EU-definisjonen). Vi finner en enda høyere andel med

lavinntekt (39 prosent) blant de i husholdninger som fikk økonomisk sosialhjelp i hvert av årene i treårsperioden. Det er videre en meget sterk sammenheng mellom det å motta sosialhjelp i kombinasjon med bostøtte, og det å tilhøre gruppen av personer med kronisk lave inntekter. Når halvparten (49 prosent) av alle som i en treårsperiode mottok både bostøtte og sosialhjelp, var også å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt. Det går også fram av tabellen at samsvaret mellom det å motta supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte og det å tilhøre lavinntektsgruppen, har blitt sterkere de siste årene.

Det kan være flere mulige årsaker til denne utviklingen. Blant annet kan noe av forklaringen skyldes at det ble flere innvandrere i lavinntektsgruppen i denne perioden. Det viser seg at det er svært mange innvandrere i gruppen som mottar sosialhjelp i (minst) tre påfølgende år og som samtidig hadde vedvarende lavinntekt, og andelen innvandrere i denne gruppen har økt betydelig de siste årene.⁶ I tillegg så kan den sterke sammenhengen mellom sosialhjelp og kronisk lavinntekt skyldes at satsene for sosialhjelp, som ifølge de statlige retningslinjene hovedsakelig bare skal oppjusteres med konsumprisindeksen, ikke helt har holdt trinn med den generelle inntektsveksten i samfunnet. Det kan dermed bli et økt misforhold mellom utviklingen i lavinntektsgrensen, som basere seg på utviklingen i medianinntekten til husholdningene, og sosialhjelpssatsene.

⁶ I tillegg vil det ikke være mulig i 2003 å skille ut den nye introduksjonsstøtten til flyktninger fra sosialhjelp. Dette kan føre til at noen av støtten som registreres som sosialhjelp for denne gruppen, i praksis vil være introduksjonsstønad.

Det er likevel nødvendig å gjøre oppmerksom på at det ikke nødvendigvis er de samme personene som mottar for eksempel både sosialhjelp og bostøtte. Av alle personer som tilhørte en husholdning som fikk sosialhjelp i en treårsperiode, var det bare om lag en fjerdedel som også fikk bostøtte de samme årene. Det går likevel klart fram at jo viktigere sosialhjelp og bostøtte er som inntektskilde, desto mer sannsynlig er det at en er å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt. Vi ser for eksempel at andelen i lavinnteksgruppen er lavere for de som bare har mottatt sosialhjelp eller bostøtte mer sporadisk i løpet av treårsperioden, enn for de som har mottatt slike ytelser i hvert av de tre årene. Vi ser også at for de "tunge" brukerne av sosialhjelp, det vil si de som tilhører en husholdning der sosialhjelpen var største inntektskilde i treårsperioden, hadde så mange som 8 av 10 vedvarende lavinntekt.

Ved bruk av OECDs lavinnteksdefinisjon endres bildet noe. Det er særlig sammenhengen mellom det å motta bostøtte og det å ha vedvarende lavinntekt som blir svakere. Årsaken til dette er nok først og fremst at bostøtten i stor grad går til pensjonister, men på grunn av at det er svært få pensjonister i lavinnteksgruppen ved bruk av OECDs definisjon, blir det også få mottakere av bostøtte i denne gruppen.

Rentebelastning

En av de største utgiftspostene til husholdningene er gjeldsrenter. Selv om det tradisjonelt har vært slik at det er de husholdningene som har de høyeste inntektene som også har mest gjeld, kan det likevel tenkes at renteutgiftene tynger mest for dem med de laveste husholdningsinntektene. I tabell 10.7 definerer vi alle som i en treårsperiode hadde renteutgifter som oversteg 15 prosent av samlet husholdningsinntekt i samme

treårsperiode, som en gruppe med høy gjeldsrentebelastning. Som tabellen viser hadde om lag 8 prosent av de med høy gjeldsrentebelastning vedvarende lavinntekt, ifølge EU sin lavinnteksdefinisjon. Siden andelen med vedvarende lavinntekt i hele befolkningen var på om lag 9 prosent, tyder dette ikke på at de med høy rentebelastning er overrepresentert blant dem med vedvarende lavinntekt. Igjen så er det trolig alderssammensetningen til lavinnteksgruppen ved bruk av EUs definisjon, som forklarer mye av dette. Siden eldre i liten grad har gjeld og renteutgifter, samtidig som de er overrepresentert i lavinnteksgruppen ved EU-definisjonen, fører dette til at relativt få har mye gjeld og renter i forhold til inntekten.

Men også dette bildet endrer seg når vi går over til å benytte OECD sin lavinnteksdefinisjon. Vi ser nå at 4 prosent av de med høy rentebelastning er å finne blant de med vedvarende lavinntekt, det vil si en noe høyere andel enn i befolkningen totalt (3 prosent). Vi kan derfor ikke se bort fra at det er noen i den yngre delen av befolkningen som sliter med lave inntekter over lang tid, og relativt høye renteutgifter sett i forhold til inntekten. Det skal likevel også nevnes at ved bruk av OECD sin lavinnteksdefinisjon øker også den relative andelen av personlige næringsdrivende i lavinnteksgruppen, en gruppe der mange har store renteutgifter mens inntektene - ofte på grunn av regnskapsmessige forhold - kan være små. En kunne videre forvente at rentebelastningen ville gå noe ned, sett i lys av den kraftige rentenedsettelsen i 2003. Men det er viktig å huske på at inntektsbegrepet omfatter en periode på tre år. I tillegg har økt låneopptak blant husholdningene modifisert noe av virkningen av rentenedgangen.

Tabell 10.7. Personer i hushold med ulike inntektsindikatorer. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon				EU-definisjon			
	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003
Økonomisk utsatthet								
Personer i hushold med bostøtte i minst tre påfølgende år	6	7	11	9	35	32	40	34
Personer i hushold med bostøtte i minst ett av tre påfølgende år	5	6	9	10	28	27	30	30
Personer i hushold med sosialhjelp i minst tre påfølgende år	10	15	21	18	29	32	42	39
her av personer der sosialhjelp utgjør minst 50 % av samlet inntekt	18	42	42	45	60	75	81	78
Personer i hushold med sosialhjelp i minst ett av tre påfølgende år	9	9	11	12	22	21	24	25
Personer i hushold med både bostøtte og sosialhjelp i minst tre påfølgende år	13	24	33	33	36	32	47	49
Personer i hushold med både bostøtte og sosialhjelp i minst ett av tre påfølgende år	8	12	17	19	26	22	28	33
Høy rentebelastning								
Personer i husholdninger med høy rentebelastning	5	4	3	4	7	7	7	8
Store sykdomsutgifter								
Personer i hushold med grunnstønad i minst tre påfølgende år	0	0	0	0	3	3	4	3
Personer i hushold med grunnstønad i minst ett av tre påfølgende år	1	0	0	1	3	3	4	5
Alle personer	2,3	2,2	2,7	2,9	9,0	8,5	9,0	8,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Store sykdomsutgifter

En annen utgiftpost som en kan anta at de med lave inntekter har større problemer å hanske med enn andre, er store sykdomsutgifter. Ifølge levekårsundersøkelsene er det for eksempel særlig blant de eldre i lavinntektsgruppen at mange oppgir at de har dårlig helse (se også lenger bak i dette kapitlet), og som dermed også kan ha store utgifter som følge av dette. I datagrunnlaget som benyttes her har en ikke gode nok opplysninger om hvordan en skal definere hva som er store sykdomsutgifter, men en tilnærming kan være å benytte opplysninger om mottatt grunnstønad fra Folketrygden for å identifisere personer som har betydelige utgifter som følge av sykdom eller funksjonshemming.

Det synes likevel klart at husholdninger som mottar grunnstønad i liten grad er å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt. Både ved bruk av EU sin lavinntektsdefinisjon og OECD sin definisjon, er det klart færre med vedvarende lavinntekt blant de som mottar grunnstønad, enn blant resten av befolkningen.

10.7. Boforhold og økonomiske vansker

Hvem har vedvarende lav inntekt?

I analysen av boforhold og økonomiske problemer, der levekårsundersøkelsens panel er datagrunnlaget, er gruppen med vedvarende lavinntekt som tidligere nevnt ikke helt sammenlignbar med lavinntektsgruppen i inntektsdelen fordi det mangler opplysninger om de eldste og barn under 16 år. Selve avgrensningen er foretatt på samme måten, det er brukt samme inntektsbegrep, samme ekvivalensskala og lavinntektsgrensen som er brukt er den samme (126 000 2003-kroner).

I vurderingen av boforhold og økonomi er blant annet aldersforskjellene mellom lavinntektsgruppen og befolkningen viktig. Vi skal derfor kort gjennomgå noen viktige trekk ved sammensetningen av lavinntektsgruppen slik den er avgrenset her.

Gruppen med vedvarende lav inntekt (EU-definisjon) domineres fortsatt av unge og eldre. Unge under 25 år utgjør en firedel av gruppen, de eldre over 66 år en tredel. I hele befolkningen 18-86 år utgjør de to gruppene om lag en firedel.

Det er eldre kvinner som er overrepresentert i lavinntektsgruppen. Eldre menn utgjør 6 prosent av gruppen, det samme som i befolkningen 18-86 år i 2004. Eldre kvinner derimot utgjør 27 prosent av lavinntektsgruppen sammenlignet med 9 prosent av befolkningen 18-86 år. Middeldrende kvinner (45-66 år) er også noe sterkere representert i lavinntektsgruppen enn menn (henholdsvis 10 og 3 prosent). Men likevel utgjør både menn og kvinner 45-66 år en vesentlig mindre del av gruppen med vedvarende lavinntekt enn av befolkningen.

Et annet viktig trekk ved lavinntektsgruppen er at enslige utgjør en stor del av gruppen. Yngre enslige under 45 år utgjør 33 prosent, og eldre enslige 27 prosent, sammenlignet med henholdsvis 13 og 8 prosent blant 18-86 åringer.

En betydelig del av personer med vedvarende lavinntekt er studerende, 24 prosent er skoleelever eller studenter, sammenlignet med 8 prosent i hele befolkningen 18-86 år. Det betyr ikke at disse nødvendigvis er hovedinntektstakere i husholdningen, men det tyder likevel på at studenter utgjør en betydelig del av lavinntektsgruppen. I alt 14 prosent i lavinntektsgruppen er aleneboende studenter. I tillegg til dette kommer det en del studentpar.

Vi har presentert tall både for de med vedvarende lavinntekt i 2001-2003 og 2002-2004 selv om det er et kort tidsrom og selv om utvalgene av lavinntektspersoner er så små at det er vanskelig å få statistisk sikre resultater. Likevel vil resultater fra to årganger kunne gi en noe mer presis oppfatning av nivået på de ulike indikatorene.

Boligtype og -standard

Befolkningens boforhold er i ganske stor grad livsfasebestemt. Dels varierer boligbehovet med livsfase. Dels er bolig i et så markedsdominert system som det norske boligmarkedet, en betydelig investering som vanligvis blir gjort i forholdsvis ung alder ved opptak av lån som nedskrives over livsløpet. Boligsituasjonen for eldre avspeiler derfor ikke bare deres nåværende situasjon, men vil avhenge sterkt av blant annet deres familie- og yrkeskarrierer over et langt tidsrom.

Som vi har sett er gruppen med vedvarende lavinntekt dominert av unge og eldre. En må vente at lavinntektsituasjonen har mer umiddelbar virkning for unge enn for eldre. Det er derfor vanskelig å tolke tall for lavinntektsgruppen under ett, det er nødvendig å dele den opp etter alder. Små utvalg gir bare mulighet for en grov aldersoppdeling.

Få eiere blant yngre med vedvarende lavinntekt...

Lav inntekt over flere år for husholdninger der en stor del er i etableringsfasen, betyr at mulighetene for å eie sin egen bolig blir små. Bare om lag 30 prosent av yngre med vedvarende lavinntekt eier boligen, sammenlignet med tre av fire yngre i befolkningen 16-84 år. Dette skyldes i noen grad at det er en betydelig større andel helt unge i lavinntektsgruppen enn blant alle i alderen 16-44 år. I lavinntektsgruppen er om lag en av fire under 25 år, sammenlignet med 6 prosent i befolkningen 16-83 år. Holder vi studenter utenfor lavinntektsgruppen, øker andelen eiere blant de yngre til 42 prosent.

Likevel er det fortsatt en langt lavere andel eiere i lavinntektsgruppen enn i befolkningen. Den lavere andelen eiere i lavinntektsgruppen har antakelig også

sammenheng med at en mye større andel i lavinntektsgruppen bor alene. Blant yngre under 45 år i lavinntektsgruppen bor 55 prosent alene, sammenlignet med 25 prosent blant alle yngre. Vi vet at pardannelse påvirker eierforholdet til boligen sterkt. Utvalget av personer i lavinntektsgruppen er imidlertid så lite at det er vanskelig å undersøke betydningen av dette forholdet.

Lavinntektsgruppen skiller seg forholdsvis lite fra befolkningen, når det gjelder hvilken type hus de bor i. Det er ingen forskjell på hvordan personer 45-84 år bor. Yngre bor litt sjeldnere i enebolig.

Boligstandarden til personer med vedvarende lavinntekt skiller seg klart fra boligstandarden i befolkningen

blant yngre under 45 år. Bildet er imidlertid ikke helt entydig. Om lag dobbelt så mange i lavinntektsgruppen bor trangt (henholdsvis 24 og 12 prosent), og omtrent halvparten så mange bor svært romslig (henholdsvis 9 og 19 prosent). Litt flere bor i bolig som er utsatt for støy og forurensning. Forskjellene er imidlertid ikke statistisk sikre. Yngre personer i lavinntektsgruppen har imidlertid ikke mindre plass enn alle yngre. Boligareal per person er for begge grupper om lag 45 kvadratmeter. Selv om boligene til yngre med vedvarende lavinntekt er betydelig mindre enn boligene til alle yngre, er husholdningene til de første mindre, hele 55 prosent bor alene sammenlignet med 25 prosent blant alle yngre.

Tabell 10.8. Boligtype og boligstandard for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003 og 2002-2004

	16-44 år			45 - 84 år			16-84 år			Vedvarende lavinntekt uten studenter 2002-2004
	Alle 2002-2004	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2002-2004	Alle 2002-2004	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2002-2004	Alle 2002-2004	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2002-2004	
Andel personer som bor i enebolig, våningshus	58	43	44	68	68	70	66	55	56	64
bor i småhus ellers	16	18	11	15	16	15	16	17	13	14
bor i husholdning som eier	75	27	31	90	69	68	84	47	48	57
bor i husholdning som er selveier	63	18	23	78	60	62	72	38	41	50
bor alene	25	65	55	29	68	75	24	66	64	65
bor trangt	12	27	24	2	1	1	6	15	13	6
bor svært romslig	19	9	9	43	39	44	32	23	25	31
mangler bad eller WC	0	3	0	0	3	2	1	3	1	1
Bor i bolig med råte eller fukt	10	11	7	7	8	5	7	9	8	5
som er utsatt for støy	14	26	19	11	12	12	13	19	16	13
som er utsatt for forurensning	8	9	13	8	13	7	8	11	10	11
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	9	8	12	4	6	4	5	7	8	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	110	65	65	121	92	92	115	78	77	87
Boligareal per person. Kvm.	46	47	44	68	75	76	56	59	57	62
Antall svar i alt	1 121	119	115	1 272	95	80	2 909	214	195	141

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 10.9. Boligøkonomi for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003 og 2002-2004

	16-44 år			45 - 84 år			16-84 år			Vedvarende lavinntekt uten studenter 2002-2004
	Alle 2004	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2002-2004	Alle 2004	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2002-2004	Alle 2004	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2002-2004	
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner	39 200	35 500	40 200	30 300	21 300	21 400	36 600	31 800	39 200	32 600
Andel leierhusholdninger som ikke betaler husleie	6	4	4	30	39	47	13	14	6	26
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	72 300	38 200	35 300	24 500	2 200	3 700	42 700	11 100	72 300	11 200
Andel eiere uten renter og avdrag	12	29	36	60	92	91	42	76	12	79
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende	8	11	4	7	7	8	7	9	8	6
Oppfatter boutgiftene som noe tyngende	48	46	48	29	28	21	38	38	48	30
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	41	73	68	16	18	16	27	47	41	32
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	16	8	13	58	66	70	39	36	16	52
Antall svar fra leiere	268	88	79	112	29	26	380	119	268	61
Antall svar fra eiere	852	29	36	1 169	65	54	2 011	95	852	80
Antall svar i alt	1 120	119	115	1 272	95	80	2 391	214	1 120	141

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

... mens middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt opprettholder sin boligstandard

Blant middelaldrende og eldre er det mindre forskjell i andelen eiere mellom personer med vedvarende lavinntekt og hele aldersgruppen enn blant de yngre, henholdsvis 68 og 90 prosent eier boligen. Her kan høyere alder blant personer i lavinntektsgruppen også forklare litt av forskjellen, generelt er andelen eiere i befolkningen litt lavere blant de eldste enn blant middelaldrende og yngre eldre.

Forskjellene i boligsituasjon er også vesentlig mindre mellom personer med vedvarende lavinntekt og alle i alderen 45-84 år. Det er ingen forskjell i type bolig. Det er svært få som bor trangt også i lavinntektsgruppen og omtrent samme andel bor svært romslig. Det er ingen forskjell i andelen som bor i fuktig bolig, dette gjelder for om lag 7 prosent. På samme måte som for de yngre finner vi at selv om boligene til middelaldrende og eldre i lavinntektsgruppen er noe mindre, er boligarealet per person minst like stort som for alle middelaldrende og eldre.

For middelaldrende og eldre er tilknytningen til bolig forholdsvis stabil, det er forholdsvis få som flytter. Det finnes støtteordninger som skal hjelpe folk med dårlig økonomi til å bli boende. Tallene kan tyde på at dette har ført til at personer med vedvarende lavinntekt klarer å opprettholde den boligstandard de har opparbeidet tidligere i livet.

Boligøkonomi

Samme husleie men mindre utgifter til boliglån blant yngre med lavinntekt

Gjennomsnittlig husleie er omtrent den samme for leiere i lavinntektsgruppen som for alle som leier. Blant yngre leiere er husleien omtrent den samme for lavinntektsgruppen og alle yngre. Gjennomsnittlig husleie for leiere med vedvarende lav inntekt var 40 000 kroner i 2004, sammenlignet med 39 000 kroner for alle yngre leiere. Ser en bort fra studenter øker leiene til 44 000 i lavinntektsgruppen. Yngre i lavinntektsgruppen betaler altså omtrent det samme som alle yngre, til tross for at det er flere som bor i Oslo og Akershus der husleiene er størst, og til tross for at leilighetene til yngre leiere i lavinntektsgruppen er mindre enn for alle leiere (henholdsvis 65 og 110 kvadratmeter).

Blant de noe eldre leietakere har lavinntektsgruppen snaut 10 000 kroner mindre i husleie, enn alle eldre. Denne forskjellen må, som for de yngre, ses i lys av at leietakere i lavinntektsgruppen har mindre leiligheter enn alle i alderen 45-84 år (henholdsvis 92 og 121 kvadratmeter), selv om naturligvis også andre faktorer kan bidra.

Husleien per kvadratmeter er ganske lik for middelaldrende og eldre personer i lavinntektsgruppen og for

alle i denne alderen, mens husleien per kvadratmeter blant yngre er betydelig høyere i lavinntektsgruppen. Mens årlig husleie per kvadratmeter for eldre er vel 400 kroner, er den for yngre med vedvarende lavinntekt ca 750 kroner, og for alle yngre vel 600 kroner.

Utgiftene til boliglån er små blant de 70 prosent av middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt som eier boligen, snaut 4 000 kroner i året (2004). Det er vesentlig mindre enn blant alle i aldersgruppen. Det skyldes først og fremst at svært få har boliglån, det gjelder mindre enn 10 prosent. Blant de yngre er det bare om lag 30 prosent som eier boligen. De yngre eierne med vedvarende lavinntekt betalte 35 000 kroner i avdrag og renter på boliglån i 2004, bare halvparten av gjennomsnittet for alle yngre eiere. Det er flere av de yngre eierne i lavinntektsgruppen enn av alle yngre eiere som ikke har boliglån, det gjelder 36 prosent av eierne i lavinntektsgruppen og 12 prosent av alle yngre.

Boutgiftene mest belastende for yngre med lavinntekt, men ingen forskjell blant eldre

Både yngre og eldre i lavinntektsgruppen har altså lavere boligutgifter enn det en finner i befolkningen. Men på grunn av lave inntekter vil vi likevel vente at boligutgiftene er en større belastning. Ser vi boligutgiftene i forhold til inntekt etter skatt er det da også tilfellet for yngre med vedvarende lavinntekt. Om lag to av tre i denne gruppen har boligutgifter som utgjør minst 25 prosent av inntekten, for én av åtte utgjør boligutgiftene under 10 prosent. Andelen med relativt sett høye boligutgifter blant yngre med lavinntekt er langt større enn i befolkningen (27 prosent), men også større enn blant alle yngre (41 prosent).

Blant eldre derimot kan vi ikke påvise noen forskjell mellom de med vedvarende lavinntekt og alle i aldersgruppen, en av seks har høy boutgiftsbelastning, mens 70 prosent av eldre i lavinntektsgruppen har boligutgifter som utgjør mindre enn 10 prosent av inntekt etter skatt, sammenlignet med snaut 60 prosent blant alle eldre.

Den subjektive vurderingen av hvor tyngende boligutgiftene er gir til dels andre resultater. Blant middelaldrende og eldre gir den subjektive vurderingen samme resultat som det mer objektive målet på boutgiftsbelastning, personer med vedvarende lavinntekt skiller seg lite fra aldersgruppen, om lag en tredel vurderer boligutgiftene som tyngende (om lag 7 prosent svært tyngende). Blant yngre derimot viser tallene litt overraskende at det er omtrent like mange blant personer med vedvarende lavinntekt og blant alle yngre som vurderer boligutgiftene som tyngende, i begge grupper gjelder det 50 - 60 prosent. Det er vanskelig å forklare dette. Skyldes det at personer med vedvarende lavinntekt har en annen referanse for

vurdering av boligutgifter enn andre unge? Eller betyr det at inntektene ikke gir et godt bilde av økonomien til husholdninger med vedvarende lav inntekt, det kan f.eks. ha betydning at studielån for studenter ikke regnes som inntekt.

Bostøtten fra Husbanken er bare delvis rettet mot lavinntektsgruppen. Det er klart flere i de eldre aldersgruppene som mottar bostøtte enn blant de yngre. Blant personer under 45 år mottar 2 prosent bostøtte, det samme i lavinntektsgruppen som blant alle. I de eldre aldersgruppene mottar derimot 7 prosent av alle bostøtte, og her er det nesten en av fire i lavinntektsgruppen som mottar bostøtte.

Økonomiske vansker

En av tre middelaldrende og eldre med lavinntekt oppgir at økonomien er romslig

Det er forbausende liten forskjell på vurderingen av økonomisk romslighet mellom personer med vedvarende lavinntekt og hele befolkningen 16-84 år. Henholdsvis 12 og 8 prosent sier av det er svært vanskelig eller vanskelig å 'få endene til å møtes' (forskjellen er ikke statistisk sikker). En forskjell av denne størrelsen finner vi både blant yngre og eldre. Derimot er det en sikker forskjell i andelen som svarer at økonomien er romslig (henholdsvis 27 og 40 prosent sier at det er lett eller svært lett å 'få endene til å møtes'). Blant de yngre med vedvarende lavinntekt er det 19 prosent som sier at økonomien er romslig (30 prosent for alle yngre), mens blant de eldre er det hele 37 prosent som anser økonomien for romslig (49 prosent for alle eldre). Det er vanskelig å forklare hvorfor såpass mange 'fattige' sier at økonomien er romslig. For de eldre er det mulig at en stabil økonomi og små krav

kan være noe av forklaringen. En annen mulig forklaring er at utgiftene i lavinntektsgruppen er mindre enn i befolkningen slik at balansen mellom inntekter og utgifter ikke er svært forskjellig. Eller er det slik at inntektene ikke gir et godt bilde av økonomien for en del i lavinntektsgruppen?

Mindre enn en av ti med lavinntekt oppgir betalingsvansker

Når det gjelder betalingsvansker vil vi ikke på forhånd vente at lavinntektsgruppen nødvendigvis skiller seg ut. Betalingsproblemer avspeiler i stor grad balansen mellom inntekter og utgifter og i mindre grad inntekten alene. Vi finner da også langt på vei samme bildet som for økonomisk romslighet. Det er relativt liten forskjell mellom lavinntektsgruppen og befolkningen i omfanget av betalingsproblemer. Svært få middelaldrende og eldre oppgir betalingsproblemer, bare strømgninger ser ut til å ha skapt problemer, 7 prosent oppgir å ha hatt problemer med disse. Ellers oppgir nesten ingen betalingsproblemer. Blant yngre er omfanget av betalingsproblemer noe større. Opp til vel 10 prosent av lavinntektsgruppen oppgir betalingsproblemer, noe flere om en holder studenter utenfor. Tallene kan tyde på at det er blitt færre med betalingsproblemer blant de yngre, men igjen er utvalgene for små til at endringen er statistisk sikker. Også i denne gruppen har flest problemer med strømgninger (12 prosent) og omtrent like mange med husleie (11 prosent). Færrest har betalingsproblemer i forhold til boliglån (2 prosent) hvilket skyldes at forholdsvis få har boliglån. Tallene tyder på at betalingsproblemer er noe mindre utbredt i befolkningen enn i lavinntektsgruppen, men ingen av forskjellene er statistisk sikre.

Tabell 10.10. Indikatorer på betalingsvansker for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003 og 2002-2004. Prosent

	16-44 år			45 - 84 år			16-84 år			
	Alle 2004	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2002-2004	Alle 2004	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2002-2004	Alle 2004	Vedvarende lavinntekt 2001-2003	Vedvarende lavinntekt 2002-2004	Vedvarende lavinntekt uten studenter 2002-2004
Betalingsproblemer										
Husleie	5	16	11	2	1	5	4	9	9	9
Boliglån	3	3	2	2	1	1	3	2	2	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	9	19	12	4	5	7	7	13	9	11
Andre lån	5	6	4	1	1	2	4	3	3	4
Økonomisk romslighet										
Svært vanskelig	3	6	7	2	1	2	3	3	5	6
Vanskelig	4	12	6	3	5	8	5	8	7	7
Let eller svært lett å få endene til å møtes	30	19	19	49	30	37	40	25	27	29
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	4	11	7	1	1	2	2	7	5	3
Antall svar	1 121	119	115	1 272	95	80	6 046	214	195	141

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 10.11. Indikatorer på materiell situasjon for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003 og 2002-2004. Prosent

	16-44 år			45 - 84 år			16-84 år			Vedvarende lavinntekt uten studenter 2002-2004
	Ved- varende lavinntekt Alle 2004	Ved- varende lavinntekt 2001- 2003	Ved- varende lavinntekt 2002- 2004	Ved- varende lavinntekt Alle 2004	Ved- varende lavinntekt 2001- 2003	Ved- varende lavinntekt 2002- 2004	Ved- varende lavinntekt Alle 2004	Ved- varende lavinntekt 2001- 2003	Ved- varende lavinntekt 2002- 2004	
Materiell situasjon										
Andel som disponerer										
Telefon	100	100	100	99	98	99	99	99	100	99
Farge TV	98	94	96	99	99	99	98	96	98	99
PC	87	67	78	60	11	13	72	41	48	37
Vaskemaskin	97	89	91	98	97	98	97	93	94	98
Privatbil	85	43	51	83	41	35	83	42	43	46
Disponerer ikke PC pga. økonomi	4	9	9	3	2	10	4	6	9	11
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	7	37	29	2	6	4	6	22	18	10
Har ikke råd til										
en ukes ferie	8	19	16	7	20	15	9	19	16	19
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	2	9	4	2	8	5	3	8	4	5
kjøpe nye klær		19			15		..	17
holde boligen varm	1	6	1	1	6	1	2	6	1	1
Antall svar	1 121	119	115	1 272	95	80	6 046	214	195	141

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

For yngre med lavinntekt er økonomien en viktig grunn til ikke å ha bil, men ikke for eldre

Det er liten eller ingen forskjell mellom lavinntektsgruppen og befolkningen når det gjelder telefon, farge-TV og vaskemaskin, - nesten alle disponerer disse. Derimot er det klare forskjeller i tilgangen til bil og PC. Blant yngre og eldre i lavinntektsgruppen disponerer henholdsvis 50 og 35 prosent bil, sammenlignet med nesten det dobbelte i befolkningen. Blant middelaldrende og eldre er det imidlertid få som sier at det er økonomiske grunner til at de ikke har bil. Blant alle yngre derimot, sier 29 prosent at dette er tilfellet, altså over halvparten av de 49 prosent som ikke disponerer bil. I motsetning til bil synes det å være behovet mer enn økonomien som styrer om husholdningen har PC. Det er riktignok færre i lavinntektsgruppen enn i befolkningen som har PC, men blant yngre er forskjellen beskjeden (henholdsvis 78 og 87 prosent) og bare 9 prosent i lavinntektsgruppen sier det er økonomiske grunner til ikke å ha PC. Blant middelaldrende og eldre er det bare en av ti som har PC (sammenlignet med 60 prosent i befolkningen i samme alder), men bare 10 prosent skylder på økonomien.

En av seks med lavinntekt har ikke råd til ferie borte fra hjemmet

Det er ikke forskjeller av betydning mellom yngre og eldre i lavinntektsgruppen når det gjelder dekning av grunnleggende behov som middagsmat, klær, varm bolig og ferie. Det er flere i lavinntektsgruppen som ikke har råd til en ukes ferie. Det er imidlertid ikke flere som ikke har råd til å spise kjøtt/fisk til middag eller til å holde boligen varm. Det er flest som ikke har råd til en ukes borteferie, det gjelder en av seks, sammenlignet med om lag det halve i befolkningen. Ser en bort fra studentene er det om lag en av fire som

ikke har råd til borteferie. Det er 4 prosent i lavinntektsgruppen som ikke har råd til å spise kjøtt/fisk til middag annenhver dag og nesten ingen som ikke har råd til å holde boligen varm. I 2003 var det 6 prosent i lavinntektsgruppen som ikke hadde råd til dette. Selv om forskjellen mellom 2003 og 2004 ikke er statistisk sikker er det grunn til å tro at forskjellen i strømpriser kan forklare endringen fra 2003 til 2004.

Få i lavinntektsgruppen får støtte fra andre husholdninger

Økonomiske overføringer fra andre husholdninger (med unntak for underholdsbidrag) blir ikke regnet med i husholdningsinntekten til personer med vedvarende lavinntekt. Dersom slike overføringer er utbredt, vil det naturligvis påvirke vurderingen av lavinntektssituasjonen. Det er flere i lavinntektsgruppen enn i befolkningen 16-84 år som helhet som regelmessig mottar overføringer fra andre husholdninger, 5 prosent av personer med vedvarende lav inntekt sammenlignet med 2 prosent i befolkningen 16-84 år.

Det er nesten bare yngre (under 45 år) som mottar økonomiske overføringer fra andre husholdninger. Blant yngre i lavinntektsgruppen mottok 7 prosent slike overføringer, sammenlignet med 4 prosent av alle yngre. Blant middelaldrende og eldre er det så godt som ingen som mottar regelmessig økonomisk støtte, heller ikke i lavinntektsgruppen.

Er det bare studenter som mottar overføringer? Det er det ikke, selv om overføringer er særlig utbredt blant studenter i lavinntektsgruppen. Ser en bort fra studenter og elever mottok 5 prosent regelmessige overføringer fra andre husholdninger i 2004, sammenlignet med 3 prosent blant alle yngre som ikke er studenter.

Tabell 10.12. Helseforhold for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2002-2004. Prosent

	16-44 år		45 - 84 år		16-84 år	
	Alle 2004	Vedvarende lavinntekt 2002-2004	Alle 2004	Vedvarende lavinntekt 2002-2004	Alle 2004	Vedvarende lavinntekt 2002-2004
Egenvurdering av helse						
andel med svært god eller god helse	79	77	63	35	71	57
andel med dårlig eller svært dårlig helse	5	5	11	22	8	13
Andel med kronisk sykdom	24	22	42	60	33	40
Nedsatt funksjonsevne						
andel med sterkt nedsatt funksjonsevne	4	8	10	13	7	10
andel med noe nedsatt funksjonsevne	9	3	17	38	13	20
Andel med udekket behov for medisinsk hjelp	2	3	2	4	2	3
Andel med udekket behov for tannlegehjelp	10	16	5	7	8	12
Andel med økonomiske grunner til udekket behov for tannlegehjelp	7	13	3	6	5	10
Antall svar	1 121	115	1 272	80	2 393	195

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Helseforhold

Personer i lavinntektsgruppen har dårligere helse enn befolkningen. Dette skyldes imidlertid til dels at det er flere eldre. Blant yngre oppgir snaut 80 prosent at de har god eller svært god helse og 5 prosent at de har dårlig eller svært dårlig helse, både blant alle yngre og i lavinntektsgruppen. Blant personer over 44 år er det imidlertid store forskjeller i vurderingen av helse. I lavinntektsgruppen vurderer bare en av tre sin helse som svært god eller god, sammenlignet med nesten det dobbelte blant alle i aldersgruppen, og vel en av fem vurderer helsen som dårlig eller svært dårlig, sammenlignet med vel 10 prosent blant alle. Også innen gruppen 45-84 år er det flere av de eldre i lavinntektsgruppen. Dette kan være noe av forklaringen på de store forskjellene. Utvalget er imidlertid for lite til at vi kan undersøke betydningen av dette.

I hele befolkningen oppgir 33 prosent at de har en kronisk sykdom. Dette er lavt sammenlignet med hva en finner i helseundersøkelser, der om lag 60 prosent oppgir dette. Det skyldes at helseundersøkelsene bruker en langt mer omfattende registreringsmåte der det stilles flere spørsmål for å fange inn kronisk sykdom. Selv om det totale omfanget av kronisk sykdom ikke blir fanget opp her antar vi at resultatene kan brukes til sammenligning av gruppene. Forekomsten av kronisk sykdom viser langt på vei det samme bildet som egenvurdering av helsen. Blant yngre skiller lavinntektsgruppen seg ikke ut, blant yngre er det 20-25 prosent som oppgir kronisk sykdom. Blant personer 45-84 er det vel 40 prosent som oppgir kronisk sykdom, mens det i lavinntektsgruppen er 60 prosent.

Lavinntektsgruppen blant yngre skiller seg heller ikke ut når det gjelder nedsatt funksjonsevne. Sterkt eller noe nedsatt funksjonsevne forekommer blant vel 10 prosent av gruppene. Blant personer over 44 år er det 25 prosent som har nedsatt funksjonsevne, mens det i lavinntektsgruppen gjelder 50 prosent. Det er først og fremst forskjellen i moderat redusert funksjonsevne som bidrar.

Det er svært få som siste 12 måneder ikke har fått den medisinske hjelpen de har behov for, bare et par prosent oppgir dette. Vi kan ikke påvise noen forskjell mellom lavinntektsgruppen og befolkningen. Derimot er det et udekket behov for tannlegehjelp. Bortimot 10 prosent oppgir dette. Tallene tyder på at det gjelder flere i lavinntektsgruppen, først og fremst blant de yngre (forskjellene er imidlertid ikke statistisk sikre). Det er i betydelig grad økonomiske grunner til at det er et udekket behov for tannlegehjelp. Særlig i lavinntektsgruppen sier de aller fleste av de som oppgir at det er et udekket behov, at det skyldes økonomien.

10.8. Lavinntekt innen ulike grupper

I kapitlene 4 – 9 ble det presentert en rekke ulike økonomiske indikatorer for ulike grupper av befolkningen. I dette avsnittet ser vi nærmere på forekomsten av vedvarende lavinntekt innen flere av de samme gruppene.

Barn og barnefamilier

Ifølge siste Folke- og bolig telling bodde om lag halvparten av befolkningen i en husholdning der det var barn under 18 år (Statistisk sentralbyrå 2002). Ut i fra tabell 10.13 ser det likevel ikke ut som at barn eller barnefamilier er særlig mer utsatt for å ha vedvarende lavinntekt, enn befolkningen generelt. Det er imidlertid klare forskjeller i forekomsten av lavinntekt innen ulike typer av barnefamilier. For eksempel har par med tre eller flere barn nesten fire ganger større sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen enn det par med bare 2 barn har.

Tabellen viser også utviklingen i vedvarende lavinntekt de siste årene. Selv om altså andelen barn med vedvarende lavinntekt er mindre enn for mange andre grupper, har utviklingen de siste årene gått i retning av økt lavinntektsrisiko for barn og barnefamilier. For eksempel økte andelen barn med vedvarende lavinntekt i følge EUs definisjon, fra 3 prosent i perioden 1999-2001 til 6 prosent i perioden 2001-2003. Det ser videre ut til at det særlig er de store barnefamiliene som har fått økt risiko

for lavinntekt. I følge OECDs lavinntektsdefinisjon hadde vel 3 prosent av alle barn vedvarende lavinntekt i perioden 2001-2003. Dette gir et antall i befolkningen på om lag 30 000 barn. Tilsvarende tall basert på EUs lavinntektsdefinisjon var 48 000 barn.

Blant de ulike barnefamiliene med lavinntekt står innvandrerbarn i en særstilling. Nærmere 1/3 av alle barn med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn hadde vedvarende lavinntekt i 2001-2003. Andelen har i tillegg økt noe de siste årene.

Unge enslige

Vi har allerede omtalt unge som bor alene som en av de gruppene som er klart overrepresentert blant de med årlig lavinntekt. Dette er et inntrykk som i stor grad blir befestet når en benytter paneldata for å studere omfanget av vedvarende lavinntekt. Blant unge som bor alene er det likevel et meget høyt innslag av

studenter som er med på å påvirke andelen med lavinntekt. Dersom vi utelater studentene, faller andelen aleneboende (i minst tre år) i lavinntektsgruppen fra 33 prosent til 19 prosent.

Blant aleneboende har det stor betydning hvor lenge en har vært aleneboende. Av alle enslige ikke-studenter som var under 35 år i 2003, og som hadde bodd alene de tre siste årene, hadde altså så mange som 1 av 5 vedvarende lavinntekt. Men andelen med lavinntekt faller raskt når vi ser på de som bare i en kortere periode har bodd alene. For de som hadde vært aleneboende i bare ett av de tre siste årene, var andelen med vedvarende lavinntekt bare 9 prosent, det vil si samme andel som i befolkningen generelt. Dette tyder igjen på at det å kunne inngå i en husholdning med andre, for eksempel foreldre eller en samboer, har en positiv effekt på husholdningsøkonomien til de unge.

Tabell 10.13. Personer i ulike husholdninger. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon				EU-definisjon			
	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003
Kvinner og menn								
Kvinner	2	2	2	3	11	10	10	10
Menn	3	3	3	3	7	7	8	8
Kvinner og menn (uten aleneboende studenter)								
Kvinner (uten studenter)	2	2	2	2	10	9	9	9
Menn (uten studenter)	2	2	3	3	6	6	7	7
Barn og barnefamilier								
Personer som har tilhørt enslig forsørgerhushold i minst tre påfølgende år	3	2	3	4	9	4	7	10
Personer som har tilhørt enslig forsørgerhushold i minst ett av tre påfølgende år	4	3	4	4	8	6	9	9
Personer i enslig forsørgerhushold på referansetidspunktet	4	2	4	4	8	4	8	8
Personer i husholdningstypen par med barn, yngste barn 0-17 år	2	2	2	3	3	3	3	4
Personer i husholdningstypen par med barn, yngste barn 0-6 år	2	2	3	3	3	3	4	5
Personer i husholdningstypen par med barn, 1 barn under 18 år	1	1	1	2	2	2	2	4
Personer i husholdningstypen par med barn, 2 barn under 18 år	1	1	1	1	2	2	2	2
Personer i husholdningstypen par med barn, 3 eller flere barn under 18 år	3	3	4	5	4	5	6	7
Unge enslige								
Personer under 35 år som har vært aleneboende i minst tre påfølgende år	16	16	16	16	29	33	35	33
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 2 av 3 påfølgende år	11	8	11	13	27	20	23	26
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 1 av 3 påfølgende år	3	5	4	7	11	10	11	13
Unge enslige (uten studenter)¹								
Personer under 35 år som har vært aleneboende i minst tre påfølgende år	8	8	8	8	17	22	21	19
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 2 av 3 påfølgende år	6	5	6	9	14	12	11	17
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 1 av 3 påfølgende år	2	3	2	4	8	7	9	9
Innvandrerbefolkningen								
Innvandrere i alt	12	11	16	16	23	19	25	25
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	15	16	21	22	28	23	31	30
Folketrygdpensjonister								
Alderspensjonister (alle år)	1	1	1	1	28	26	25	22
Alderspensjonister (minst ett år)	1	1	1	1	26	25	24	21
Uførepensjonister (alle år)	1	0	0	0	10	7	9	6
Uførepensjonister (minst ett år)	1	1	0	1	10	7	8	7
Alle personer	2,3	2,2	2,7	2,9	9,0	8,5	9,0	8,9

¹ Personer som var aleneboende siste året i referanseperioden og som mottok studielån.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Innvandrere

Ifølge tabell 10.13 hadde nesten hver fjerde innvandrер vedvarende lavinntekt i treårsperioden 2001-2003 (EU-definisjon). Den høyeste andelen med 3-årsinntekter under lavinntektsgrensen finner vi blant innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn, med en andel på 30 prosent (EU-definisjon). Etter en periode der andelen innvandrere i lavinnteksgruppen gikk noe ned, ser vi fra og med 2002 en økning i andelen med lavinntekt i denne gruppen. Denne økningen er mest markant når OECDs lavinnteksdefinisjon benyttes. Det kan være flere forklaringer på denne utviklingen, men endringer i arbeidsmarkedet er trolig en viktig faktor. Innvandrerne er trolig en av de gruppene som først fikk merke konjunkturomslaget i 2002, da etterspørselen etter arbeidskraft avtok. Ifølge arbeidsmarkedsstatistikken økte for eksempel den registrerte ledigheten blant innvandrere med afrikansk bakgrunn fra 13,5 prosent ved utgangen av i 2001, til 17,4 prosent høsten 2003. I tillegg til arbeidsmarkedet kan også demografiske forhold spille inn, særlig når vi ser på befolkningen i en treårsperiode. Blant annet så økte andelen innvandrere fra den 3. verden fra den ene treårsperioden til den neste, blant annet som følge av flere nyankomne flyktninger og asylsøkere fra land som Irak og Somalia. Erfaringsmessig vil nyankomne flyktninger ha større vansker med å få innpass i arbeidsmarkedet enn innvandrere med lengre botid.

Trygdemottakere

Innen de store trygdegruppene som alders- og uførepensjonistene, har det vært en gunstig utvikling når det gjelder forekomsten av vedvarende lavinntekt. Alderspensjonistene er fremdeles en gruppe som er klart overrepresentert blant de med kronisk lave inntekter, når en benytter EU sin lavinnteksdefinisjon. Dette er et forhold som vi har omtalt flere ganger tidligere og som skyldes at lavinntektsgrensen ved denne definisjonen ligger klart høyere enn minsteytelene i folketrygden. Det er likevel en klar og entydig tendens til at andelen eldre i lavinnteksgruppen faller. I perioden 2001-2003 hadde 22 prosent av alderspensjonister vedvarende lavinntekt. Dette var en nedgang fra 28 prosent i perioden 1997-1999.

Det er en klart lavere andel uførepensjonister med vedvarende lavinntekt enn blant alderspensjonister, 6 prosent i perioden 2001-2003. Dette betyr at uførepensjonister hadde en noe lavere sannsynlighet for å ha kronisk lave inntekter enn befolkningen generelt.

10.9. Inntektssammensetning

Vi har tidligere vist at lavinnteksgruppen ikke er noen homogen gruppe. Dette gjenspeiler seg også i inntektssammensetningen til husholdninger med vedvarende lavinntekt. I tabell 10.14 ser vi på hvor stor andel ulike typer av inntekter utgjør av den samlede husholdningsinntekten til personer i lavinnteksgruppen. Tabellen viser også endringer som har funnet sted i inntekts-

sammensetningen mellom 1996 og 2003. Merk at vi i tabellene over inntektssammensetning har utelatt aleneboende studenter.

Når vi benytter EUs lavinnteksdefinisjon går det fram at overføringer utgjør den dominerende inntektskilden til de kronisk inntektsfattige, med en andel på 62 prosent i treårsperioden 2001-2003. Arbeidsinntektene utgjør 34 prosent, mens renter og andre kapitalinntekter utgjør 4 prosent. Den høye overføringsandelen skyldes, som vi har omtalt flere ganger tidligere, den høye andelen alderspensjonister i lavinnteksgruppen når EUs lavinnteksdefinisjon benyttes. Dette blir bekreftet når vi ser på hvilke type av overføringer som betyr mest. Det viser seg at pensjoner fra folketrygden utgjør den klart største typen av overføring blant dem med lave inntekter, med en andel på 43 prosent av samlet inntekt. Sosialhjelp og bostøtte utgjør på sin side om lag 7 prosent av samlet inntekt, mens typiske familiestønader som barnetrygd og kontantstøtte utgjør 5 prosent.

Utviklingen de siste årene går likevel i retning av at overføringer utgjør en synkende andel av samlet inntekt, mens yrkesinntektene har blitt viktigere. Den viktigste forklaringen på dette er, slik vi allerede har omtalt, at alderspensjonistene gradvis er i ferd med å forlate lavinnteksgruppen ved bruk av EUs lavinnteksdefinisjon. De som blir igjen eller som rekrutteres til lavinnteksgruppen er personer som har en viss tilknytning til arbeidsmarkedet - selv om den for mange trolig er marginal.

Går vi over til å se på lavinnteksgruppen definert på bakgrunn av OECDs definisjon, ser vi at inntektssammensetningen nå mer bærer preg av en todeling: Den ene halvparten består av yrkesinntekt, den andre av stønader. Vi ser videre at ved denne definisjonen så er det ingen enkel stønadstype som er dominerende. I stedet så ser vi at både sosialhjelp og bostøtte, pensjoner fra folketrygden og barnetrygd hver for seg utgjør en andel av samlet inntekt på om lag 10-12 prosent.

Det har ikke funnet sted betydelige endringer i forholdet mellom yrkesinntekt og overføringer mellom 1996 og 2003, når en benytter OECDs lavinnteksdefinisjon. Men vi merker oss at barnetrygden ser ut til å ha blitt noe viktigere de siste årene, mens pensjoner fra folketrygden har fått noe redusert betydning. Dette skyldes ikke det at realverdien på barnetrygden har økt i perioden, - snarere tvert imot. Forklaringen er trolig at andelen barn i lavinnteksgruppen har økt noe de siste årene.

Tabell 10.14. Inntektssammensetning (treårsinntekter per forbruksenhet) for personer¹ med vedvarende lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner

	1996-1998	1997-1999	1998-2000	1999-2001	2000-2002	2001-2003
EU-60						
Yrkesinntekt	24	25	25	26	27	34
Kapitalinntekt ²	4	4	6	5	5	4
Overføringer	72	71	70	69	69	62
her av						
folketrygd	52	53	53	52	50	43
barnetrygd mv. ³	5	4	4	3	4	5
sosialhjelp mv. ⁴	7	7	6	6	7	7
andre overføringer	8	8	7	8	8	8
Samlet inntekt ⁵	100	100	100	100	100	100
Inntekt etter skatt ⁵	90	90	89	89	89	88
OECD-50						
Yrkesinntekt	45	52	44	50	47	53
Kapitalinntekt ²	5	3	12	4	3	2
Overføringer	50	45	44	46	50	44
her av						
folketrygd	16	14	15	14	15	12
barnetrygd mv. ³	11	10	8	8	9	10
sosialhjelp mv. ⁴	10	10	11	12	15	11
andre overføringer	13	10	10	12	11	10
Samlet inntekt ⁵	100	100	100	100	100	100
Inntekt etter skatt ⁵	87	86	87	86	87	87

¹ Studenter er utelatt.

² Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

³ Omfatter barnetrygd, kontantstøtte og forsørgerfradrag.

⁴ Omfatter sosialhjelp og bostøtte.

⁵ Omfatter ikke negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Vi skal avslutningsvis se på i hvilken grad inntektssammensetningen endrer seg med stigende inntektsnivå. Dette kan indirekte gi en pekepinn på hvilke typer inntekter som medvirker til å "løfte" de kronisk inntektsfattige ut av lavinnteksgruppen.

I tabell 10.15 viser inntektssammensetningen for de personene som har treårsinntekter lavere enn hhv. 50 prosent av mediangjennomsnittet, mellom 50 og 60 prosent, mellom 60 og 70 prosent og de med inntekter som er høyere enn 70 prosent av mediangjennomsnittet. Tabellen viser fordelingen både basert på OECDs ekvivalensskala og EU-skalaen.

Ut i fra tabellen kan det synes som at det er yrkesinntektene som er den viktigste faktoren som "løfter" de inntektsfattige ut av lavinnteksgruppen når en benytter EUs lavinnteksdefinisjon, mens pensjoner fra folketrygden har tilsvarende funksjon ved bruk av OECDs definisjon. Ved bruk av EUs ekvivalensskala ser vi at for de som har så lave inntekter at de befinner seg i de laveste inntektsklassene, det vil si med en inntekt lavere enn 50 prosent eller mellom 50 og 60 prosent av mediangjennomsnittet, utgjør yrkesinntekten en beskjeden andel av samlet inntekt, mens overføringene dominerer. For den gruppen som har inntekter straks over lavinntektsgrensen, det vil si at inntektene er høyere enn 60 prosent av mediangjennomsnittet (men lavere enn 70 prosent), ser vi at yrkesinntekten nå har blitt viktigere med en andel på nesten 40 prosent, mens overføringene har blitt tilsvarende redusert.

Tabell 10.15. Inntektssammensetning (inntekt per forbruksenhet) for personer¹ i ulike inntektsklasser. Treårsinntekter for perioden 2001-2003. Prosent

	Prosent av mediangjennomsnittet				Alle
	Under 50 prosent	Minst 50 prosent, men under 60 prosent	Minst 60 prosent, men under 70 prosent	Over 70 prosent	
EU-skala					
Yrkesinntekt	43	29	37	76	73
Kapitalinntekt ²	3	4	4	7	7
Overføringer	54	67	59	17	20
her av					
folketrygd	29	51	42	9	11
barnetrygd mv. ³	6	4	4	2	2
sosialhjelp mv. ⁴	11	4	3	0	1
andre overføringer	8	8	9	5	6
Samlet inntekt ⁵	100	100	100	100	100
Inntekt etter skatt ⁵	88	88	84	74	74
Andel personer	3,3	4,6	7,2	84,9	100
OECD-skala					
Yrkesinntekt	53	47	43	74	73
Kapitalinntekt ²	2	3	4	7	7
Overføringer	44	51	53	18	20
her av					
folketrygd	12	31	37	10	12
barnetrygd mv. ³	10	6	5	2	2
sosialhjelp mv. ⁴	11	5	3	0	1
andre overføringer	10	8	7	6	6
Samlet inntekt ⁵	100	100	100	100	100
Inntekt etter skatt ⁵	87	86	85	74	74
Andel personer	2,4	3,4	7,5	86,8	100

¹ Studenter er utelatt.

² Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

³ Omfatter barnetrygd, kontantstøtte og forsørgerfradrag.

⁴ Omfatter sosialhjelp og bostøtte.

⁵ Omfatter ikke negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Ser vi på tilsvarende fordeling basert på OECDs ekvivalensskala, ser vi et annet mønster. De personene som har inntekter straks over lavinntektsgrensen på 50 prosent av mediangjennomsnittet har ikke noe høyere innslag av arbeidsinntekt i sin husholdningsinntekt enn de som ligger under lavinntektsgrensen, snarere tvert om. Det er i stedet overføringene som har blitt enda viktigere. Det viser seg at det særlig er pensjoner fra folketrygden som nå medvirker til å "løfte" personer over lavinntektsgrensen. Den andelen som folketrygden utgjør av samlet inntekt øker fra om lag 12 prosent for de med kronisk lave inntekter (under 50 prosent av mediangjennomsnittet) til henholdsvis 31 og 37 prosent for de med inntekter mellom 50 og 60 prosent og mellom 60 og 70 prosent av mediangjennomsnittet. Denne utviklingen er likevel ikke overraskende sett i lys av at minstepensjonen vil ligge noe høyere enn lavinntektsgrensen på 50 prosent av mediangjennomsnittet, ved bruk av OECDs ekvivalensskala.

11. Internasjonal sammenligning av lavinntekt

Mads Ivar Kirkeberg og Jon Epland

I de siste årene har fattigdom og sosial eksklusjon stått høyt på den politiske dagsorden i EU. Rådsmøtet til EU i Lisboa i 2000 representerer et viktig tidsskille i europeisk sosialpolitikk. Under dette møtet ble det blant annet utformet en målsetting om å sterkt bekjempe fattigdom og sosial eksklusjon fram mot år 2010. Et viktig instrument i denne politikken er å utarbeide ulike sammenlignbare strukturindikatorer for sosiale forhold i de europeiske landene. Dette har blant annet medført at Eurostat nå årlig publiserer indikatorer for måling av både årlig og vedvarende lavinntekt i medlemslandene. Også andre land, deriblant Norge, leverer tall til disse strukturindikatorerne.

Det å lage sammenlignbare indikatorer på det sosiale området er en meget vanskelig oppgave. Dette skyldes dels at statistikkgrunnlagene er mindre harmoniserte på dette området enn på mange andre områder. Det sosiale systemet varierer sterkt mellom de ulike landene siden sosialpolitikken i hovedsak har vært et nasjonalt anliggende. Det er også et problem at tallene er relativt gamle og det er vanskelig å lage sammenlignbare tidsserier (Byfuglien og Stensrud 2002).

Det er også andre store metodiske problemer med å sammenligne fattighedsrater på tvers av land. Tallene påvirkes sterkt av både definisjoner og hvilke målemetoder som benyttes. Hvor lavinntektsgrensen settes og hvilke antagelser som gjøres om husholdningenes stordriftsfordeler gir store utslag på fattigdommens omfang. Ulikheter i blant annet de enkelte lands skatte- og trygdesystemer, inntektsfordeling, husholdningssammensetning og familie og konsummønstre påvirker slike sammenligninger (Hagen og Lødemel 2003). Rene inntektsmål er trolig heller ikke noen fullgod indikator når en skal sammenligne mellom land. Omfang og prising av offentlige tjenester, som er særlig viktig for blant annet eldre og barnefamilier, varierer for eksempel mye fra et land til et annet (Epland 2000). Noen støtteordninger kan for eksempel framkomme som en kontantoverføring i et land, men som en offentlig tjeneste i et annet. Det er likevel bare kontantoverføringer som inngår i inntektsbegrepet, og som dermed påvirker fattigdomstallene. De offentlige tjenestene - som kan ha like stor verdi for

mottakerne som en kontantoverføring - blir derimot usynlige ved slike sammenligninger mellom land.

En annen ting å være oppmerksom på ved sammenligning av inntekt mellom ulike land, er forskjeller i metoder for datainnsamling. I de nordiske landene og i noen få land på kontinentet hentes tallene fra ulike administrative registre hos myndighetene. I mange andre europeiske land er inntektstallene basert på personlig intervju av et utvalg personer. Studier viser at disse to innsamlingsmetodene kan gi forskjellige resultater. Blant annet er det en tendens til at de med lav inntekt overrapporterer sin egen og sin husholdnings inntekt ved intervju, samtidig som de med høy inntekt tenderer til å underrapportere inntekten (Nordberg, Penttilä og Sandström 2001; Epland og Kirkeberg 2002).

Årlig lavinntekt

I tabell 11.1 er det vist tall for årlig lavinntekt for en rekke europeiske land i årene 1999, 2001 og 2003. Tallene er hentet fra Eurostat sin database New Cronos. Inntektsbegrepet som er benyttet er såkalt disponibel inntekt og dette inntektsmålet er forsøkt harmonisert så langt det lar seg gjøre. Blant annet så utelater Eurostat realisasjonsgevinster i sitt inntektsbegrep, mens denne komponenten inngår i den norske inntektsstatistikken sitt inntektsbegrep. Det kan derfor være avvik mellom de tallene over lavinntekt for Norge som presenteres her, og de som er presentert lenger frem i rapporten, blant annet i kapittel 3.

Forskjeller i husholdningsstørrelse er tatt hensyn til ved å benytte EU sin ekvivalensskala (se nærmere om denne skalaen i kapittel 2). I tabellen er lavinntektsgrensen satt til 60 prosent av median ekvivalentinntekt.

Tabell 11.1. Andelen personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa. Andelen personer med en disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten. EU-skala. 1999, 2001 og 2003

	1999	2001	2003
Tsjekkia	:	:	8
Norge	11	10	10
Slovenia	11	:	10
Luxembourg	13	12	10
Ungarn	:	:	10
Sverige	9	9	11
Finland	11	11	11
Danmark	11	10	12
Nederland	11	11	12
Frankrike	15	15	12
Østerrike	12	12	13
Bulgaria	15	16	13
Tyskland	11	11	15
Belgia	13	13	15
Malta	:	:	15
Kypros	:	:	15
Latvia	16	:	16
Polen	15	15	17
Litauen	17	17	17
Romania	16	17	18
Storbritannia	19	17	18
Estland	17	18	18
Kroatia	:	:	18
Italia	18	19	19
Spania	19	19	19
Portugal	21	20	19
Hellas	21	20	21
Irland	18	21	21
Slovakia	:	:	21
Tyrkia	:	:	25

Kilde: Eurostat.

Hvis vi studerer tabell 11.1 nærmere er det noen hovedtrekk som kan leses direkte. Ikke noe land har klart å uttrykke fenomenet lavinntekt. Selv de landene med lavest andel personer med lavinntekt, har et betydelig nivå. Det fremtrer også relativt klart at land med geografisk nærhet samt store likheter i hvordan velferdssystemet er bygd opp, for eksempel med hensyn til sosiale overføringer, har omtrent det samme nivået på andelen personer med lavinntekt.

Sammenlignet med mange andre europeiske land, har Norge en liten andel av befolkningen med årlig lavinntekt. Tall fra Eurostat viser at den laveste andelen med lavinntekt i Europa finnes i de nordiske land sammen med Tsjekkia, Slovenia, Ungarn, Luxembourg og Nederland. I disse landene er om lag 10 prosent av befolkningen i lavinntektsgruppen. Den høyeste andelen med lavinntekt innen EU finner en i Hellas, Irland og Slovakia, der mer enn hver femte innbygger befant seg under lavinntektsgrensen. For øvrige EU-land ligger andelen med lavinntekt rundt gjennomsnittet for hele EU på 16 prosent i 2003. Den aller høyeste andelen med lavinntekt i tabell 11.1 finner en i søkerlandet Tyrkia, der hver fjerde innbygger var under lavinntektsgrensen dette året.

Det må påpekes at en slik relativ definisjon av årlig lavinntekt skjuler det faktum at lavinntektsgrensen vil variere betydelig mellom ulike land. For eksempel var

den årlige lavinntektsgrensen i Norge i 2003, etter justering for ulikt prisnivå, mer enn dobbelt så høy som i for eksempel Tsjekkia og Ungarn, mens tabell 11.1 altså viser at andelen med lavinntekt var om lag den samme i disse tre landene. Tall fra Eurostat viser for øvrig at land som har den laveste andelen av befolkningen under lavinntektsgrensen, også har en tendens til å ha de høyeste lavinntektsgrensene. Dette gjelder spesielt for de 15 eldste medlemslandene i EU (Eurostat 2005).

Det er også viktig å være klar over at det er en nær sammenheng mellom inntektsfordelingen og andelen fattige i et land. Desto jevnere inntektsfordelingen er i et land, jo lavere er andelen med lav inntekt. Dette har en klar definisjonsmessig sammenheng siden en jevn inntektsfordeling indikerer at det er relativt få personer med svært lav (eller svært høy) inntekt i landet (Hagen og Lødemel 2003). De skandinaviske landene er nettopp preget av å være egalitære samfunn, mens fordelingen av inntekt er langt mer ulik for eksempel lenger sør i Europa.

Lavinntekt i Norden

Vi har alt har sett at forekomsten av lavinntekt er relativt liten i de nordiske land, sammenlignet med de fleste andre land i Europa. Det er derfor mer som forener enn som skiller de nordiske landene når det gjelder graden av inntektsulikhet og økonomisk utsatthet i befolkningen. Det kan likevel være av interesse å se nærmere på om det er de samme gruppene i befolkningen som er henholdsvis over- eller underrepresentert i lavinntektsgruppen i de ulike landene.

Tabell 11.2 viser andelen personer med årlig lavinntekt under 50 og 60 prosent av medianinntekten i Norge, Sverige, Danmark og Finland i 2002, innen ulike husholdningstyper. Tabellen bekrefter at det er små forskjeller mellom landene når det gjelder andelen av den total befolkningen som har lavinntekt. Selv om datakilden er forskjellig fra den som vi benyttet tidligere i dette avsnittet (Eurostat), viser tallene om lag den samme fordelingen. Om lag 10 prosent av befolkningen i de nordiske landene hadde årlig lavinntekt i 2002, når en benytter EU sin lavinntektsdefinisjon. Det er imidlertid klare forskjeller landene imellom når det gjelder hvilke grupper som har størst risiko for å tilhøre lavinntektsgruppen. Norge skiller seg for eksempel ut ved å ha den klart høyeste andelen enslige eldre i lavinntektsgruppen. Det var for eksempel en dobbelt så høy andel enslige over 65 år i lavinntektsgruppen i Norge (41 prosent) sammenlignet med Sverige (20 prosent), og også en klart høyere andel enn både i Finland og Danmark. På den annen side så ser den relative situasjonen til par uten barn ut til å være bedre i Norge enn i nabolandene. Det er i alle fall en noe lavere andel med lavinntekt blant norske par uten barn og der hovedpersonen er under 67 år, enn i Sverige og Finland (de danske tallene er ikke helt sammenlignbare med de andre landene).

Tabell 11.2. Andel av befolkningen som lever i husholdninger med en inntekt lavere enn henholdsvis 50 og 60 prosent av disponibel ekvivalentinntekt (EU-skala). 2002

	Danmark ¹		Finland		Norge		Sverige	
	50 %	60 %	50 %	60 %	50 %	60 %	50 %	60 %
Enslige under 65/67 år uten barn	18	26	16	26	18	24	15	19
Enslige forsørgere	5	10	7	17	10	18	6	13
Enslige over 65/67 år	4	16	9	29	13	41	6	20
Par under 65/67 år uten barn	2	5	3	6	2	3	2	4
Par med barn	2	5	3	8	2	5	3	6
Par hvor den ene eller begge er over 65/67 år	1	5	1	7	1	7	1	4
Alle personer	5	9	5	11	6	11	5	9

¹ Tallene for Danmark er ikke helt sammenlignbare med de andre landene siden det her er benyttet en annen ekvivalenskala enn EU-skalaen. Den danske skalaen legger noe mindre vekt på husholdningenes stordriftsfordeler (E=0,6), enn EU-skalaen (E=0,53).

Kilde: Nordisk Sosialstatistisk Komité 2005

Det er ikke helt enkelt å forklare hvorfor eldre enslige i Norge relativt sett har mye større lavinntektsrisiko enn eldre i andre nordiske land, men en forklaring kan være at det generelle inntektsnivået i Norge (dvs. medianinntekten), er noe høyere enn i våre naboland. Dermed vil også lavinntektsgrensen være noe høyere hos oss (Eurostat 2005). På den annen side er ikke den norske minstepensjonen noe særlig høyere enn tilsvarende minstepensjoner i for eksempel Danmark og Sverige (Nordisk Sosialstatistisk Komité 2005). Siden den norske lavinntektsgrensen basert på EU sin definisjon ligger klart høyere enn den norske minstepensjonen, vil dette føre til at mange av de eldre enslige i større grad havner under lavinntektsgrensen i Norge, mens dette trolig ikke er tilfelle for eldre enslige i de andre nordiske land.

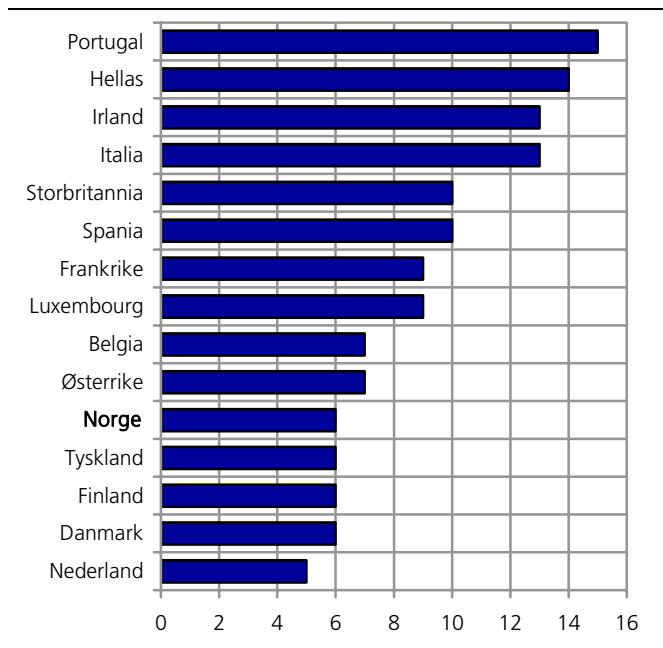
Vedvarende lavinntekt

Det er flere ganger tidligere i denne rapporten kommentert at måling av årlig lavinntekt kan gi et ufullstendig bilde av andelen fattige personer. Flere kan av ulike grunner oppleve en midlertidig inntektssvikt et år (underskudd i næringsvirksomhet, tap ved salg av fast eiendom etc). I figur 11.1 er det gitt tall for vedvarende lavinntekt. Figuren viser andelen personer med en disponibel ekvivalentinntekt under 60 prosent av medianinntekten i 2001, og som var under de årlige lavinntektsgrensene i minst to av de tre foregående årene. Kilden er igjen Eurostat sin database New Cronos. Antall land som leverer tall til denne indikatoren er derimot langt færre enn for årlig lavinntekt som vist i tabell 11.1. Siden tallene baseres på panelundersøkelser, hvor de samme personene blir fulgt over flere år, oppdateres også indikatoren for vedvarende lavinntekt mer sjelden enn indikatoren for årlig lavinntekt.

Det samme mønsteret som vi fant under årlig lavinntekt fremtrer også når det gjelder vedvarende lavinntekt. Igjen har de nordiske landene sammen med Tyskland og Nederland de laveste andelen. Færrest med vedvarende lavinntekt finner vi i Nederland med en andel på 5 prosent i 2001. Norge har i likhet med Danmark og Finland en andel på 6 prosent. Tall for

Sverige mangler. Høyest andel med vedvarende lavinntekt finner vi blant landene i Sør-Europa og i Irland. Høyest andel har Portugal med 15 prosent i 2001 fulgt av Hellas (14 prosent) og Irland og Italia (13 prosent).

Figur 11.1. Andel personer med vedvarende lavinntekt i ulike land i Europa. Andel personer med disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av nasjonal medianinntekt i det aktuelle året, og i minst to av tre foregående år. EU-skala. 2001. Prosent



Kilde: Eurostat.

Referanser

- Andersen, A. S., J. Epland, T. Wennemo og R. Aaberge (2003): Økonomiske konjunkturer og fattigdom: En studie basert på norske inntektsdata, 1979-2000, i *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.
- Atkinson, A. B., L. Rainwater & T. M. Smeeding (1995): *Income Distribution in OECD Countries*, Social Policy Studies No. 18. OECD. Paris.
- Blom, S. (1996): *Inn i samfunnet? Flyktningkull i arbeid, utdanning og på sosialhjelp*, Rapporter 96/5, Statistisk sentralbyrå.
- Blom, S. og J. Ramm (1998): Ikke-vestlige innvandreres helse: Ikke flere syke, men når de først blir syke..., *Samfunnspeilet* nr. 3, Statistisk sentralbyrå.
- Bonke, J. and M. Browning (2003): *The distribution of well-being and income within the household*, Welfare Distribution Working Paper 1, 2003, Sosialforskningsinstituttet.
- Bradshaw, J. (2000): Measurement of absolute poverty, Paper Prepared for Eurostats' Working Party on Social Exclusion and Poverty, 3-4 April 2000, Luxembourg.
- Byfuglien, J. og J. Stensrud (2002): Strukturindikatorer for å sammenligne Norge med EU, *Økonomiske analyser* nr. 6, Statistisk sentralbyrå.
- Baadsgaard, M. (2004): Indkomstfordeling blant indvandrere fra mindre utviklede lande. Notat. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. 2004
- Citro, C. and R. Michael (red) (1995): *Measuring poverty: a new approach*, National Academy Press, Washington D.C.
- Dalaker, J (1999): *Poverty in the United States: 1998*. Current Population Reports, Series P60-207. US Census Bureau. Washington D.C.
- Det Tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (2005): *Etter inntektsoppgjørene 2005*, NOU 2005:16, Arbeids- og sosialdepartementet. (http://odin.dep.no/aid/norsk/dok/andre_dok/nou/046001-020006/dok-bn.html)
- Epland J. (2000): Har Norge flere "fattige" eldre enn andre land?, *Økonomiske analyser* nr. 7, Statistisk sentralbyrå.
- Epland J. og M. I. Kirkeberg (2002): Inntekt oppgitt i intervju og på selvangivelsen: "Hvor stor var din inntekt i fjor?", *Samfunnsspeilet* nr. 6, Statistisk sentralbyrå.
- Epland J. og O. Haugen (2004): Panelutvalet til inntekts- og formuesundersøkingsa 1996-2001. Dokumentasjon, *Notater* 2004/52, Statistisk sentralbyrå.
- Eurostat (1998): Recommendations from the Task Force on Social Exclusion and Poverty, Luxembourg.
- Eurostat (2003a): Poverty and social exclusion in the EU after Laeken - part 1, *Statistics in Focus*, Theme 3, 8/2003.
- Eurostat (2003b): Income Poverty and Social Exclusion in the European Union. *Second European Report*. Luxembourg.
- Eurostat (2005): Income Poverty and Social Exclusion in the EU25. *Statistics in focus* 13/2005. Luxembourg.
- Fjærli E. og B. E. Naug (2000): Aksjer og inntektsfordeling, *Økonomiske analyser* nr. 6, 2000, Statistisk sentralbyrå.
- Fløtten, T. (2003): Fattigdom i en velferdsstat, i *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.
- Hagen K. og I. Lødemel (2003): Fattigdom i Europa. Noen refleksjoner om nasjonale forskjeller og overnasjonal fattigdomsbekjempelse. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.

Husbanken (2003): Retningslinjer for bostøtte.
<http://www.husbanken.no/>.

Jarvis, S. & S. P. Jenkins (1997): Marital Splits and Income Changes: Evidence for Britain. *Innocenti Occasional Papers*, Economic and Social Policy Series no. 60, Firenze Italia.

Kirkeberg, M. I., J. Epland, N. Hagesæther og A. Steinkellner (2003): *Barnefamiliers inntektsutvikling 1990-2000*, Rapporter 2003/8, Statistisk sentralbyrå.

Lyngstad, J. og J. Epland (2003): *Barn av enslige forsørgere i lavinntektsusholdninger. En analyse basert på registerdata*, Rapporter 2003/12, Statistisk sentralbyrå.

Nordberg, L., I. Penttilä & S. Sandström (2001): A study on the effect of using interview versus register data in income distribution analysis with an application to the Finnish ECHP-survey in 1996. CHINTEX WP 5, Statistics Finland.

Nordisk Socialstatistisk Komité (2005): Social tryghed i de nordiske lande 2003. Omfang, udgifter og finansiering. NOSOSCO nr. 25:05. København 2005 (<http://www.nom-nos.dk/nososco.htm>)

Nørgaard, E. (2001): *Finansiering av helse- og sosialutgifter i Norge 1990-1998*, Rapporter 2001/8, Statistisk sentralbyrå.

Oxley, H., T. T. Dang, M. Förster, and M. Pellizzari (2000): Income inequalities and poverty among children and households with children in selected OECD countries, in Vleminckx, K. and T. M. Smeeding (red): *Child Well-Being, Child Poverty and Child Policy in Modern Nations. What Do We Know?* The Policy Press, Bristol.

Pedersen, P. J. and N. Smith (1998): *Low incomes in Denmark, 1980 - 1995*. Working Paper No. 19, Centre for Labour Market and Social Research. University of Aarhus and the Aarhus School of Business.

Rikstrygdeverket (2003): Basisrapport 2002. Mellomlangsigte budsjettering og rapportering.

Rikstrygdeverket (2005): Trygdestatistisk årbok 2005.

Statistisk sentralbyrå (2002): Husholdningene blir stadig mindre, Folke- og bolig tellingen 2001. (www.ssb.no/fob).

Statistisk sentralbyrå (2003): Sosiale indikatorer 1980-2003: Blir tidene snart lettere igjen?, *Samfunnsspeilet* nr. 4, 2003.

Statistisk sentralbyrå (2004): *Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger 2002*, Norges Offisielle Statistikk D310.

Statistisk sentralbyrå (2005a): God inntektsutvikling for barnefamilier. Valgaktuelt, 17. august, 2005. (<http://www.ssb.no/valgaktuelt/arkiv/>).

Statistisk sentralbyrå (2005b): Sosiale indikatorer 2005: Festen er ikke over men noen går småsultne hjem. *Samfunnsspeilet* nr 4/2005, (<http://www.ssb.no/ssp/utg/200504/ssp.pdf>).

Statistisk sentralbyrå (2005c): Svak vekst i inntekta til unge aleinebuande, Dagens statistikk 20. mai 2005, (<http://www.ssb.no/emner/05/01/ifhus/>)

Statistisk sentralbyrå (2005d): Innvandrere fra over 200 land i Norge, Dagens statistikk 26. mai 2005, (<http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/>).

Statistisk sentralbyrå (2005e): 107 000 med flyktningbakgrunn i Norge, Dagens statistikk 23. juni 2005, (<http://www.ssb.no/emner/02/01/10/flyktninger/>).

Statistisk sentralbyrå (2005f): Stabil del av befolkninga får sosialhjelp, Dagens statistikk 8. september 2005, (<http://www.ssb.no/emner/03/04/30/soshjelpk/>)

Statistisk sentralbyrå (2005g): Nesten 1 000 milliarder i inntekt for husholdningene, Dagens statistikk 24. februar 2005, (<http://www.ssb.no/emner/05/01/inntpf/>)

Vaage, O. F. (2003): God helse og utdanning holder unge eldre i arbeidslivet, *Samfunnsspeilet* nr. 6, Statistisk sentralbyrå.

Østby, L. (2001): Beskrivelse av nyankomne flyktingers vei inn i det norske samfunnet, *Notater* 2001/23, Statistisk sentralbyrå.

Aaberge, R., A. S. Andersen og T. Wennemo (1999): Temporær og kronisk fattigdom I Norge, 1979-1996, i E. Birkeland (red). *Forskjeller i levekår*, hefte 1: Inntekt, *Notater* 99/32, Statistisk sentralbyrå.

Tabeller

Tabell A1. Overlapp mellom ulike grupper. 2003. Prosent

	Hele befolkningen	Personer 16 år og eldre	Personer 25-65 år	Personer hvor hovedinntaker 50-66 år	Enslige forsørgere	Par med 0 barn -17 år i alt	Par med barn 0-17 år med lav inntekt	Barn under 18 år	Alderspensionister	Uførepensionister	AFP-pensionister	Etterlattepensionister	Aleneboende minstepensionister	Langtidssyke	Langtidsledige	Innvandrere i alt	Ikke-vestlige innvandrere	Flyktninger	Sosialhjelpsmottakere	Aleneboende under 35 år
Hele befolkningen	100	77	55	26	5	51	2	26	8	5	1	1	1	3	1	8	6	3	3	3
Personer 16 år og eldre	100	100	72	32	4	39	2	5	10	6	1	1	1	3	1	8	5	3	3	4
Personer 25 - 65 år	100	100	100	36	3	43	2	0	1	6	1	1	0	3	1	8	5	3	3	3
Pers. hovedinntaker 50-66 år	100	93	76	100	2	24	1	10	0	12	3	2	1	3	1	6	4	2	2	0
Enslige forsørgere	100	57	36	9	100	0	0	55	0	6	0	3	0	7	4	11	8	5	15	0
Par m. barn 0-17 år i alt	100	60	48	12	0	100	5	46	0	2	0	0	0	2	1	10	7	4	3	0
Par m. barn 0-17 lav inntekt.	100	53	41	14	0	100	100	53	1	8	0	0	0	6	7	45	41	29	24	0
Barn under 18 år	100	15	0	10	10	88	5	100	0	2	0	0	0	3	2	10	8	5	4	0
Alderspensionister	100	100	10	0	0	1	0	1	100	0	0	0	9	0	0	3	1	0	1	0
Uførepensionister	100	90	73	65	6	21	4	13	0	100	0	0	3	5	0	10	9	5	8	1
AFP-pensionister	100	99	77	98	0	3	0	1	0	0	100	0	1	0	0	1	0	0	0	0
Etterlattepensionister	100	90	66	70	24	5	0	16	0	0	0	100	5	5	3	8	3	0	3	0
Aleneboende minstepensionister	100	100	18	16	0	0	0	0	80	16	1	3	100	1	1	4	1	0	6	1
Langtidssyke	100	78	61	25	12	41	5	26	0	9	0	1	0	100	1	11	10	6	19	5
Langtidsledige	100	69	56	15	16	44	13	32	1	2	0	2	0	2	100	37	33	27	30	9
Innvandrere i alt	100	71	52	21	6	60	13	33	2	6	0	1	0	4	5	100	70	39	17	4
Ikke-vestlige innvandrere	100	69	49	17	7	61	18	36	1	7	0	0	0	5	7	100	100	56	23	4
Flyktninger	100	67	46	14	8	66	22	39	1	7	0	0	0	5	10	100	100	100	34	4
Sosialhjelpsmottakere	100	68	49	13	22	41	19	36	1	12	0	0	2	16	11	42	41	34	100	10
Aleneboende under 35 år	100	100	70	0	0	0	0	1	0	3	0	0	0	5	4	11	8	4	11	100

Tabell A2. Standardavvik for prosenttall

Antall observasjoner	Observert prosent																		
	1	2	3	5	7	10	15	20	30	50	70	80	85	90	93	95	97	98	99
300	0,7	1,0	1,2	1,5	1,8	2,1	2,5	2,8	3,2	3,5	3,2	2,8	2,5	2,1	1,8	1,5	1,2	1,0	0,7
400	0,6	0,9	1,0	1,3	1,6	1,8	2,2	2,4	2,8	3,1	2,8	2,4	2,2	1,8	1,6	1,3	1,0	0,9	0,6
500	0,5	0,8	0,9	1,2	1,4	1,6	2,0	2,2	2,5	2,7	2,5	2,2	2,0	1,6	1,4	1,2	0,9	0,8	0,5
600	0,5	0,7	0,9	1,1	1,3	1,5	1,8	2,0	2,3	2,5	2,3	2,0	1,8	1,5	1,3	1,1	0,9	0,7	0,5
1200	0,4	0,5	0,6	0,8	0,9	1,1	1,3	1,4	1,6	1,8	1,6	1,4	1,3	1,1	0,9	0,8	0,6	0,5	0,4
1400	0,3	0,5	0,6	0,7	0,8	1,0	1,2	1,3	1,5	1,6	1,5	1,3	1,2	1,0	0,8	0,7	0,6	0,5	0,3
1600	0,3	0,4	0,5	0,7	0,8	0,9	1,1	1,2	1,4	1,5	1,4	1,2	1,1	0,9	0,8	0,7	0,5	0,4	0,3
2500	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,9	1,0	1,1	1,2	1,1	1,0	0,9	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2
3000	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	1,0	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2
4000	0,2	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2
5000	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,4	0,3	0,2	0,2
15000	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1
30000	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
45000	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
60000	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0

Tidligere utgitt på emneområdet*Previously issued on the subject***Norges offisielle statistikk (NOS)**

- D338 Inntektsstatistikk for personer og familier 2002-2003
 D310: Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger 2002
 D250: Sosialhjelp, barnevern og familievern 2001
 C704: Levekårsundersøkinga 1996-1998

Rapporter (RAPP)

- 2001/9: Barn i husholdninger med lav inntekt: Omfang, utvikling og årsaker
 2002/20: Økonomi og levekår for ulike grupper trygdemottakere 2001
 2003/8: Barnefamiliers inntektsutvikling 1990-2000
 2003/12: Barn av enslige forsørgere i lavinntektshusholdninger. En analyse basert på registerdata
 2004/2: Økonomi og levekår for ulike grupper, 2003
 2004/28 Økonomi og levekår for ulike grupper, 2004
 2005/16 Veier inn i og ut av fattigdom: Inntektsmobilitet blant lavinntektshushold
 2005/21 Foreldreøkonomi etter brudd: Omsorgsforeldres og samværsforeldres økonomiske situasjon 2002
 2005/35 Fordelingen av økonomiske ressurser mellom kvinner og menn

Statistiske analyser (SA)

- 49: Enslige foreldre på arbeidsmarkedet 1980-1999
 50: Innvandring og innvandrere 2002
 62: Inntekt, skatt og overføringer 2003
 64: På vei mot det gode samfunn?
 66 Innvandring og innvandrere 2004
 72 Seniorer i Norge

Økonomiske analyser (ØA)

- 7/2000: Epland, J.: Har Norge flere "fattige" eldre enn andre land?
 4/2001: Epland J.: Hva vil det koste å fjerne "barneattigdommen" i Norge?
 6/2002: Byfuglien, J. og Stensrud, J.: Strukturindikatorer for å sammenligne Norge med EU.
 4/2003: Langørgen A., Mogstad M., og Aaberge R.: Et regionalt perspektiv på fattigdom.
 2/2005 Epland J. og L. Kleven: Smalhans eller det gode livet? Økonomiske levestandard før og etter alderspensjonering.
 3/2005 Mogstad M. : Fattigdom i Norge. Et hovedstadsproblem?

Samfunnsspeilet

- 5/2000 Kirkeberg, M.I. og Pedersen V.: Mottakere og ytere av barnebidrag: Hvem har best økonomi?
 2/2001 Kirkeberg, M.I.: Innvandrerrusholdningenes inntekter 1994 og 1998: Færre ikke-vestlige innvandrere med lav inntekt
 2/2002 Roll-Hansen, H.: Verdige og uverdige: Fattigstatistikk mellom økonomi og moral
 2/2003 Kirkeberg, M.I.: Fattigdom og inntektsfordeling: Oslo - flest fattige og størst ulikhet
 6/2003 Ugreninov, E.: Hvorfor jobber så få alenemødre?
 6/2003 Fløtten, T.: Hvordan har de fattige det?
 3/2004 Kleven, L. og Haugen, O.: Norske tenåringsmødre - få, men fattige
 1/2005 Gaasø K.: Innvandrere og sosialhjelp: Mest hjelp til å etablere seg
 4/2005 Sosiale indikatorer

De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter*Recent publications in the series Reports*

- 2005/27 B.K.Wold, M. Kanyuka, E. Rauan, M. Yute, M. Mkwemba, S. Opdahl og R. Johannessen: Tracking Resource and Policy Impact in Malawi. Incorporating Malawi Poverty Reduction Strategy Paper Indicators, Millennium Development Goals & Poverty Monitoring Across Sectors. 2005. 85s. 180 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6857-5 .
- 2005/28 B. Hoem: The Norwegian Emission Inventory. Documentation of methodologies for estimating emissions of greenhouse gases and long-range transboundary air pollutants. 2005 159s. 260 kr inkl. mva. SBN 82-537-6859-1
- 2005/29 P. Schøning, J.B.M. Apuuli, E. Menyha og E.S.K. Muwanga-Zake: Handheld GPS Equipment for Agricultural Statistics Surveys. Experiments on area-measurements done during fieldwork for the Uganda Pilot Census of Agriculture, 2003. 2005. 24s. 155 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6864-8
- 2005/30 B.Olsen og M.Thi Van: Funksjonshemmede på arbeidsmarkedet Rapport fra tilleggsundersøkelse til Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) 2. kvartal 2005. 2005. 55s.180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6866-4
- 2005/31 A. Snellingen Bye, G.I. Gundersen, T. Sandmo og G. Berge. Jordbruk og miljø. Resultatkontroll jordbruk 2005. 2005. 108s. 210 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6868-0
- 2005/32 L. Belsby, A. Holmøy, R. Johannessen, E. Røed Larsen, L.Sandberg, L.Solheim og D.E.inar Sommervoll: Leiemarkedsundersøkelsen 2005. 2005. 73s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6876-1
- 2005/33 T. Hægeland, L.J. Kirkebøen, O. Raaum og K.G. Salvanes: Skolebidragsindikatorer. Beregnet for avgangskarakterer fra grunnskolen for skoleårene 2002-2003 og 2003-2004. 2005. 36s. 155 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6878-8
- 2005/34 J.E. Finnvold og J. Svalund: Pasienterfaringer i allmennlegetjenesten før og etter fastlegeordningen. Del I Kronikeres erfaringer. Del II Kapasitetsforskjeller hos allmennlegene. 2005. 35s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6882-6
- 2005/35 T. Sandnes: Fordelingen av økonomiske ressurser mellom kvinner og menn. Inntekt, sysselsetting og tidsbruk. 2005. 42s. 155 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6888-5
- 2005/36 T. Hægeland, L.J. Kirkebøen, O. Raaum og K.G. Salvanes: Skolebidragsindikatorer for Oslo-skoler. Beregnet for avgangskarakterer fra grunnskolen for skoleårene 2002-2003 og 2003-2004. 2005. 46s. 155 kr inkl. mva. ISSN 0806-2056.
- 2005/37 B. Halvorsen, B.M. Larsen og R. Nesbakken: Norske husholdningers energiforbruk til stasjonære formål 1960 - 2003. En diskusjon basert på noen analyser i Statistisk sentralbyrå. 55s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6902
- 2005/38 I. Texmoen og N.M. Stølen: Arbeidsmarkedet for helse- og sosialpersonell fram mot år 2025. Dokumentasjon av beregninger med HELSEMOD 2005. 2005. 43s.155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6903-2
- 2005/39 B. Olsen: Flyktninger og arbeidsmarkedet 4. kvartal 2004. 2005. 32s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6905-9
- 2005/40 B.M. Larsen og R. Nesbakken: Temperatur-korrigert formålsfordeling av husholdningenes elektrisitetsforbruk i 1990 og 2001. 2005. 29s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6907-5
- 2005/41 A.C. Bøeng: Energibruk i husholdninger 1930 - 2004 og forbruk etter husholdningstype. 2005. 54s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6911-3
- 2006/1 I. Johansen: Konsumprisindeks for Svalbard 2005. 2006. 36s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6914-8
- 2006/2 T.H. Cristensen, E. Eide og A. Thomassen: Konsumprisindeks for Svalbard 2005. 2006. 43s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6914-8